

Paavi
Benedictus XVI:n
kiertokirje

CARITAS IN VERITATE
(Rakkaus totuudessa)

piispoille, papeille ja diakoneille,
sääntökuntalaisille,
uskoville maallikoille
ja kaikille hyvän tahdon ihmisille

ihmisen kokonaisvaltaisesta kehityksestä
rakkaudessa ja totuudessa

Paavi Benedictus XVI:n kiertokirje *Caritas in veritate* (Rakkaus totuudessa) ihmisen kokonaisvaltaisesta kehityksestä rakkaudessa ja totuudessa (29.6.2009). © Copyright 2009 Libreria Editrice Vaticana.

Suomenkielinen laitos: © Copyright 2013 Katolinen tiedotuskeskus.
Paino: Bookwell Oy, Jyväskylä 2013. ISBN-13: 978-952-9627-77-6.

Sisällys

	Johdanto	5
I	Populorum progression sanoma	14
II	Ihmisen kehitys meidän aikanamme	24
III	Veljeys, taloudellinen kehitys ja yhteiskunta	41
IV	Kansojen kehitys. Oikeudet ja velvollisuudet. Ympäristö.	56
V	Ihmisperheen yhteistyö	69
VI	Kansojen kehitys ja tekniikka	86
	Päätös	96
	Viitteet	101

Johdanto

1. *Caritas in veritate*, rakkaus totuudessa, josta Jeesus Kristus todisti maallisen elämänsä aikana ja ennen kaikkea kuolemallaan ja ylösnousemuksellaan, on jokaisen ihmisen ja koko ihmiskunnan todellisen kehityksen voimanlähde. Rakkaus – *caritas* – on erikoinen voima, joka ohjaa ihmisiä rohkeasti ja jalomielisesti ponnistelemaan oikeudenmukaisuuden ja rauhan puolesta. Se on voima, jonka alkuperä on Jumala, iankaikkinen rakkaus ja absoluuttinen totuus. Jokainen ihminen löytää onnensa suostumalla siihen suunnitelmaan, joka Jumalalla on häntä varten, ja toteuttamalla sitä täydellisesti: tästä suunnitelmasta ihminen näet löytää totuutensa ja myöntymällä tähän totuuteen hän tulee vapaaksi (vrt. Joh. 8:32). Totuuden puolustaminen, sen nöyrä ja vakaumuksellinen esittäminen ja siitä todistaminen elämässä ovat sen tähden vaativia ja korvaamattomia rakkauden muotoja. Rakkaus näet ”iloiilee totuuden voittaessa” (1. Kor. 13:6). Jokainen ihminen tuntee sisäisen kutsun rakastaa aidosti: rakkaus ja totuus eivät koskaan jätä häntä täydellisesti, sillä ne ovat kutsumus, jonka Jumala on painanut jokaisen ihmisen sydämeen ja mieleen. Jeesus Kristus puhdistaa ja vapauttaa rakkauden ja totuuden etsimisen meidän inhimillisistä puutteistamme ja ilmaisee meille täysin rakkauden aloitteen ja suunnitelman todellisesta elämästä, jonka Jumala on meille valmistanut. Rakkaus totuudessa saa Kristuksen kasvot, ja Kristuksessa siitä tulee meille kutsumus rakastaa veljiämme ja sisariamme hänen suun-

nitelmansa totuudessa. Hänhän itse on Totuus (vrt. Joh. 14:6).

2. Rakkaus on kirkon yhteiskunnallisen opetuksen päätie. Jokainen tämän opetuksen piiriin kuuluva vastuu ja velvollisuus on lähtöisin rakkaudesta, joka Jeesuksen sanojen mukaan on koko lain synteesi ja täyttymys (vrt. Matt. 22:36-40). Siitä ihmisen persoonallinen suhde Jumalaan ja lähimmäiseen saa todellinen sisällön. Se ei ole ainoastaan mikrosuhteiden (ystävien, perheenjäsenten ja pienten ryhmien), vaan myös makrosuhteiden (yhteiskunnallisten, taloudellisten ja poliittisten ryhmien) periaate. Kirkolle – evankeliumin opetuksen mukaan – rakkaus on kaikki kaikessa, sillä, kuten pyhä Johannes meitä opettaa (vrt. 1. Joh. 4: 8, 16) ja niin kuin minäkin muistutin ensimmäisessä kiertokirjeessäni, ”Jumala on rakkaus” (*Deus caritas est*): *Kaiken alku on Jumalan rakkaus, sen kautta kaikki saa muotonsa ja sitä kohti kaikki suuntautuu. Rakkaus on suurin lahja, jonka Jumala on ihmisille antanut, se on hänen lupauksensa ja meidän toivomme.*

Olen tietoinen niistä vääristymistä ja merkityksen häviämistä, joiden kohteeksi rakkaus on joutunut ja yhä joutuu ja joihin liittyy vaara, että rakkaus ymmärretään väärin, se suljetaan pois eettisestä elämäntavasta ja siltä joka tapauksessa evätään mahdollisuus päästä oikealla tavalla oikeuksiinsa. Yhteiskunnallisella, oikeudellisella, kulttuurisella, poliittisella ja taloudellisella alalla – siis niissä yhteyksissä, jotka ovat eniten tämän vaaran alaisia – rakkauden helposti julistetaan olevan merkityksetöntä moraalisen vastuun tulkinnan ja ohjauksen kannalta. Siksi on välttämätöntä, että rakkautta ja totuutta ei yhdistetä toisiinsa ainoastaan pyhän Paavalin ilmaisemassa järjestyksessä ”*veritas in caritate*” (Ef. 4:15), vaan myös päinvas- taisessa ja täydentävässä järjestyksessä ”*caritas in veritate*”. Totuutta on etsittävä, se on löydettävä ja sitä on ilmaistava rakkauden ”taloudessa”, mutta rakkautta puolestaan on

ymmärrettävä, vahvistettava ja harjoitettava totuuden valossa. Tällä tavalla emme ainoastaan palvele totuuden valaisemaa rakkautta, vaan autamme myös tekemään totuuden uskottavaksi, kun osoitamme sen aitouden ja todistusvoiman konkreettisesti yhteiskunnallisessa elämässä. Tämä ei nykyään ole vähämerkityksinen asia yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, joka tekee totuudesta suhteellista ja suhtautuu siihen usein välinpitämättömästi ja torjuvasti.

3. Koska rakkaus liittyy läheisesti totuuteen, rakkaus voidaan tunnistaa aidoksi ilmaukseksi ihmisyydestä ja tekijäksi, jolla on perustavanlaatuinen merkitys ihmisuhteissa, myös julkisessa elämässä. *Vain totuudessa rakkaus loistaa*, vain totuudessa rakkaus voidaan aidosti elää todeksi. Totuus on valo, joka antaa rakkaudelle merkityksen ja arvon. Se on järjen ja myös uskon valo, jonka kautta ymmärrys saavuttaa rakkauden luonnollisen ja yliluonnollisen totuuden: se käsittää rakkauden merkityksen lahjana, hyväksymisenä ja yhteytenä. Ilman totuutta rakkaus luisuu sentimentaalisuuteen. Siitä tulee tyhjä kuori, jonka voi täyttää mielensä mukaan. Tämä on kohtalokas vaara rakkaudelle kulttuurissa, josta totuus puuttuu. Rakkaudesta tulee yksilöiden satunnaisten tunteiden ja mielipiteiden uhri, sana, jota käytetään väärin ja vääristellään, kunnes sen merkitys lopulta muuttuu päinvastaiseksi. Totuus vapauttaa rakkauden ahtaasta tunteellisuudesta, joka riistää siltä rationaalisen ja sosiaalisen sisällön, ja fideismistä, joka vie siltä inhimillisen ja universaalien laajuuden. Totuudessa rakkaus heijastaa raamatullisen jumalauskon persoonallista ja samalla julkista ulottuvuutta: Jumala on samalla kertaa "*Agape*" ja "*Logos*" eli Rakkaus (*Caritas*) ja Totuus, Rakkaus (*Amor*) ja Sana.

4. Koska rakkaus on täynnä totuutta, ihmiset voivat ymmärtää siihen sisältyvien arvojen rikkauden, jakaa sen ja välittää sen edelleen. *Totuus* on näet "*lógos*", josta

syntyy "diá-logos" ja siten vuorovaikutus ja yhteys. Kun totuus vapauttaa ihmiset subjektiivisista mielipiteistä ja vaikutelmista, se antaa heille mahdollisuuden voittaa kulttuuriset ja historialliset rajoitukset ja kohdata toisensa asioiden arvon ja olemuksen arvioinnissa. Totuus avaa ja yhdistää ymmärryksemme rakkauden *lógoksessa*: tämä on kristillinen sanoma ja todistus rakkaudesta. Nykyisessä yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, jossa totuuden suhteellistaminen on laajalle levinnyt, rakkauden eläminen todeksi totuudessa saa ymmärtämään, että kristinuskon arvojen noudattaminen ei ole vain hyödyllistä vaan välttämätöntä hyvän yhteiskunnan rakentamisessa ja ihmisen todellisessa kokonaisvaltaisessa kehityksessä. Rakkaudellinen kristillisyyks ilman totuutta voidaan helposti sekoittaa jonkinlaiseen hyvien tunteiden varastoon, tunteiden, jotka ovat yhteiselämälle hyödyllisiä mutta melko merkityksettömiä. Tällä tavalla Jumalalla ei enää olisi varsinaisesti sijaa maailmassa. Ilman totuutta rakkaus tulee karkotetuksi suppealle ja yksityiselle alueelle. Se suljetaan pois suunnitelmista ja menetelmistä, joiden tulisi rakentaa inhimillistä kehitystä laajakantoisesti, tiedon ja käytännön vuoropuhelussa.

5. *Caritas* on sekä saatua että annettua rakkautta. Se on "armo" (*cháris*). Sen lähde on Isän alkuperäinen rakkaus Poikaan Pyhässä Hengessä. Se on rakkautta, joka Pojasta virtaa meihin. Se on luovaa rakkautta, jonka kautta me olemme olemassa. Se on lunastavaa rakkautta, jonka kautta meidät on luotu uudeksi. Se on Kristuksen ilmoittamaa ja toteuttamaa rakkautta (vrt. Joh. 13:1), joka "on vuodatettu sydämiimme Pyhän Hengen kautta" (Room. 5:5). Jumalan rakkauden vastaanottajina ihmiset ovat lähimmäisenrakkauden subjekteja, heidät on kutsuttu tulemaan armon työvälaineiksi, levittämään Jumalan rakkautta ja solmimaan lähimmäisenrakkauden verkostojä.

Tätä saadun ja annetun rakkauden dynamiikkaa kirkon yhteiskunnallinen opetus käsittelee. Se on "*caritas in veritate in re sociali*" eli Kristuksen rakkauden totuuden julistamista yhteiskunnassa. Tämä oppi on rakkauden palvelusta, mutta totuudessa. Totuus varjelee ja ilmaisee rakkauden vapauttavaa voimaa yhä uusissa historian vaiheissa. Se on samalla uskon ja järjen totuutta, näillä molemmilla tiedonaloilla erikseen samoin kuin niiden yhteistyössä. Kehitykselle, yhteiskunnan hyvinvoinnille ja ihmiskuntaa kiusaavien vaikeiden sosioekonomisten ongelmien ratkaisulle tämä totuus on välttämätön. Ja vielä välttämättömämpää sille on, että tätä totuutta rakastetaan ja todistetaan. Ilman totuutta, ilman luottamusta ja rakkautta totuuteen ei ole omaatuntoa eikä sosiaalista vastuuta: sosiaalinen toiminta alkaa palvella yksityisiä intressejä ja valtapiirien logiikkaa, mikä vaikuttaa hajottavasti yhteiskuntaan, erityisesti globalisoituvaan yhteiskuntaan vaikeina aikoina, kuten nykyisin.

6. "*Caritas in veritate*" on periaate, jonka ympärille kirkon yhteiskunnallinen opetus on muodostunut, periaate, joka saa käytännössä muotonsa moraalista toimintaa ohjaavista kriteereistä. Niistä haluan mainita erityisesti kaksi, jotka ovat tarpeen varsinkin globalisoituvan yhteiskunnan kehityksen kannalta: *oikeudenmukaisuus ja yhteinen hyvä*. Ennen kaikkea oikeudenmukaisuus. *Ubi societas, ibi ius*: jokainen yhteiskunta kehittää oman oikeusjärjestyksensä. *Rakkaus ylittää oikeudenmukaisuuden*, sillä rakastaminen on lahjoittamista, sitä, että annan toiselle jotakin, mikä on "minun". Mutta se ei koskaan ole ilman oikeudenmukaisuutta, joka taivuttaa minut antamaan toiselle sen, mikä on "hänen", sen, mikä hänelle kuuluu olemassaolonsa ja toimintansa perusteella. En voi "lahjoittaa" toiselle sitä, mikä on minun, ellen ensin ole antanut hänelle sitä, mikä oikeudenmukaisesti kuuluu hänelle. Jos kohtelemme toisia lähimmäisenrakkaudella, olemme ennen kaikkea oikeudenmukaisia heitä kohtaan. Oikeudenmukaisuus

ei ole vierasta rakkaudelle, se ei ole sille vaihtoehtoinen tai rinnakkainen tie: oikeudenmukaisuus on erottamattomasti yhdistetty rakkauteen,(1) se kuuluu rakkauteen. Oikeudenmukaisuus on rakkauden ensisijainen tie tai – kuten Paavali VI sanoi – sen ”vähimmäismäärä”,(2) olennainen osa rakkautta ”teoissa ja totuudessa” (1. Joh. 3:18), johon apostoli Johannes kehottaa. Ensinnäkin rakkaus edellyttää oikeudenmukaisuutta: yksilöiden ja kansojen laillisten oikeuksien tunnustamista ja kunnioittamista. Se työskentelee ”ihmisten kaupungin” rakentamiseksi oikeuden ja oikeudenmukaisuuden kautta. Toiseksi rakkaus ylittää oikeudenmukaisuuden ja täydentää sitä antamisen ja anteeksiantamisen logiikan mukaisesti.(3) ”Ihmisten kaupungin” rakentamista eivät edistä vain oikeuksiin ja velvollisuuksiin perustuvat suhteet, vaan vielä enemmän ja ennen kaikkea lahjoittamiseen, armeliaisuuteen ja yhteisyyteen perustuvat suhteet. Lähimmäisenrakkaus ilmaisee myös ihmissuhteissa aina Jumalan rakkautta; se antaa jokaiselle oikeudenmukaiselle teolle maailmassa teologisen ja pelastavan arvon.

7. Erityinen arvo on myös annettava yhteiselle hyvälle (*bonum commune*). Jonkun ihmisen rakastaminen merkitsee, että tahdotaan sitä, mikä on hänelle hyvää, ja toimitaan tehokkaasti sen puolesta. Yksilön hyvän rinnalla on jotakin, mikä liittyy ihmisten elämään yhteiskunnassa: yhteinen hyvä. Se on ”meidän kaikkien” yhteinen hyvä. Tämä ”meidän” koostuu yksilöistä, perheistä ja pienryhmistä, jotka liittyvät sosiaalisesti yhteiseksi.(4) Yhteistä hyvää ei etsitä sen itsensä vuoksi, vaan ihmisten vuoksi, jotka kuuluvat tähän sosiaaliseen yhteisöön ja vain siinä voivat todella ja tehokkaammin saavuttaa sen, mikä on heille hyvää. *Yhteisen hyvän* toivominen ja työskentely sen puolesta on *oikeudenmukaisuuden ja rakkauden vaatimus*. Ponnistelu yhteisen hyvän vuoksi merkitsee toisaalta kaikkien niiden instituutioiden suojelemista, jotka oikeudellisesti, yhteiskunnallisesti, poliittisesti ja kulttuuri-

sesti rakentavat sosiaalista elämää, ja toisaalta niiden käyttämistä hyödyksi siten, että *polis* eli kaupunki tällä tavoin saa muotonsa. Lähimmäistä rakastetaan sitä tehokkaammin, mitä enemmän ponnistellaan yhteisen hyvän puolesta, joka vastaa myös hänen todellisia tarpeitaan. Jokainen kristitty on kutsuttu tähän lähimmäisenrakkauteen oman kutsumuksensa puitteissa ja sen mukaan, mitä vaikutusmahdollisuuksia hänellä on *poliksessa*. Tämä on lähimmäisenrakkauden institutionaalinen – voimme sanoa myös poliittinen – tie, eikä se ole kelvottomampi tai tehottomampi kuin rakkaus, joka kohtaa lähimmäisen välittömästi, ilman *poliksen* institutionaalista välitystä. Kun työskentely yhteisen hyvän puolesta on rakkauden innoittamaa, sillä on suurempi arvo kuin vain maallisella, poliittisellä työllä. Kuten kaikki työ oikeudenmukaisuuden hyväksi se kuuluu Jumalan rakkaudesta todistamiseen, joka vaikuttaessaan ajassa valmistautuu iäisyteen. Kun ihmisen toiminta maan päällä on rakkauden innoittamaa ja tukemaa, se auttaa rakentamaan yleismaailmallista *Jumalan kaupunkia*, jota kohti ihmiskunnan historia on matkalla. Globalisoituvassa yhteiskunnassa yhteisen hyvän ja siihen pyrkivän toiminnan täytyy välttämättä omaksua koko ihmiskunnan, eli kansojen ja kansakuntien yhteisön (5), ulottuvuudet, niin että nämä antavat *ihmisten kaupungille* ykseyden ja rauhan muodon ja tekevät siitä jollakin tavalla ennalta kuvaavan mallin Jumalan rajattomasta kaupungista.

8. Julkaisemalla vuonna 1967 kiertokirjeen *Populorum progressio* kunnioitettu edeltäjäni Paavali VI valaisi kansojen kehityksen suurta teemaa totuuden loisteessa ja Kristuksen rakkauden valossa. Hän vahvisti, että Kristuksen julistus on ensimmäinen ja pääasiallinen kehitystekijä,(6) ja hän antoi meille tehtäväksi kulkea eteenpäin kehityksen tiellä koko sydämeistämme ja koko ymmärryksellämme,(7) toisin sanoen rakkauden tulella ja totuuden viisaudella. Juuri alkuperäinen totuus Jumalan rakkaudesta, meille lahjoi-

tettu armo, avaa elämämme lahjalle ja tekee mahdolliseksi toivoa ”koko ihmisen ja kaikkien ihmisten” kehitystä,(8) siirtymistä ”vähemmän inhimillisistä yhä inhimillisempiin elämänehtoihin” (9) ja voittamaan vaikeudet, joita välttämättä esiintyy matkan varrella. Nyt yli neljäkymmentä vuotta kiertokirjeen julkaisemisen jälkeen haluan antaa tunnustusta ja osoittaa kunnioitusta suuren paavi Paavali VI:n muistolle ottamalla esille hänen opetuksensa *ihmisen kokonaisvaltaisesta kehityksestä* ja lähtemällä niiden viitoittamalle tielle soveltaakseni niitä nykyaikaan. Tämä soveltaminen nykyoloihin alkoi kiertokirjeestä *Sollicitudo rei socialis*, jolla Jumalan palvelija Johannes Paavali II halusi muistaa *Populorum progression* julkaisemista sen 20-vuotispäivän johdosta. Ennen sitä oli vain kiertokirjettä *Rerum novarum* muistettu tällä tavalla. Kun siitäkin on nyt kulunut jälleen 20 vuotta, ilmaisen vakaumukseni, että kiertokirje *Populorum progressio* ansaitsee nimityksen ”meidän aikamme *Rerum novarum*”, koska se valaisee ihmiskunnan askelia tiellä ykseyteen.

9. Rakkaus totuudessa – *caritas in veritate* – on suuri haaste kirkolle yhä jatkuvan ja leviävän globalisaation maailmassa. Aikamme vaara on, että ihmisten ja kansojen todellista riippuvuutta toisistaan ei vastaa omatuntojen ja ymmärrysten eettinen vuorovaikutus, joka johtaisi todella inhimilliseen kehitykseen. Ainoastaan *järjen ja uskon valaisemalla rakkauksella* on mahdollista saavuttaa kehityspäämääriä, joilla on inhimillisempi ja inhimillisemmäksi tekevä arvo. Hyödykkeiden ja voimavarojen jakamista, josta aito kehitys alkaa, ei voida taata yksin teknisellä kehityksellä ja pelkästään hyötyyn perustuvilla suhteilla, vaan rakkauden voimalla, joka voittaa pahan hyvällä (vrt. Room. 12:21) ja saa ihmiset avaamaan omassatunnossaan ja vapaudessaan tien lähemmäksi toisiaan.

Kirkolla ei ole tarjottavana teknisiä ratkaisuja(10) eikä se ”halua puuttua millään tavoin valtioiden politiikkaan”.(11)

Sillä on kuitenkin täytettävänä totuuden tehtävä, kaikkina aikoina ja kaikissa tilanteissa, sellaisen yhteiskunnan vuoksi, joka tekisi oikeutta ihmiselle ja hänen arvolleen ja kutsumukselleen. Ilman totuutta ihminen lankeaa helposti empiristiseen tai skeptiseen elämäntähtäykseen, joka ei pysty nousemaan käytännön yläpuolelle, koska se ei ole kiinnostunut käsittämään arvoja – eikä toisinaan merkityksiäkään – joilla sitä on arvioitava ja suunnattava. Uskollisuus ihmistä kohtaan vaatii *uskollisuutta totuudelle*, joka yksin on *vapauden takaaja* (vrt. Joh. 8:32) ja *ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen mahdollisuuden* takaaja. Siksi kirkko etsii totuutta, julistaa sitä väsymättä ja tunnustaa sen, missä tahansa se tulee esiin. Tämä totuuden lähetystehtävä on kirkolle välttämätön. Sen yhteiskunnallinen opetus on erityinen näkökohta tässä julistuksessa: se palvelee totuutta, joka vapauttaa. Avoinna totuudelle, riippumatta siitä, mistä tiedonalasta se on lähtöisin, kirkon yhteiskunnallinen opetus ottaa sen talteen, asettaa palaset – joina se totuuden usein löytää – yhdeksi kokonaisuudeksi ja välittää sen ihmisten ja kansojen yhteisön aina uusiin elämäntähtäntöihin.(12)

ENSIMMÄINEN LUKU

Populorum progression sanoma

10. Kiertokirjeen *Populorum progressio* uudelleen lukeminen yli 40 vuotta sen ilmestymisen jälkeen kutsuu meitä pysymään uskollisina sen sanomalle rakkaudesta ja totuudesta ja tarkastelemaan sitä paavi Paavali VI:n erityisen opetuksen ja yleisemmin kirkon yhteiskunnallisen opetuksen tradition kontekstissa. Lisäksi on pohdittava muita kysymyksiä, joiden kohdalla kehityksen ongelmat ovat nykyään erilaisia kuin silloin. Oikea näkökulma on siis *apostolisen uskon tradition*,⁽¹³⁾ vanhan ja uuden perinnön näkökulma, jota ilman *Populorum progressio* olisi juureton asiakirja ja kehitystä koskevat kysymykset supistuisivat pelkästään sosiologisiksi tiedoiksi.

11. *Populorum progression* julkaiseminen tapahtui välittömästi Vatikaanin II ekumeenisen kirkolliskokouksen jälkeen. Kiertokirje itse viittaa ensimmäisillä sivuillaan läheiseen suhteeseen, joka sillä on kirkolliskokoukseen.⁽¹⁴⁾ Paavi Johannes Paavali II korosti 20 vuotta myöhemmin kiertokirjeessään *Sollicitudo rei socialis* puolestaan tuon kiertokirjeen hedelmällistä suhdetta kirkolliskokoukseen, varsinkin pastoraalikonstituutioon *Gaudium et spes*.⁽¹⁵⁾ Minäkin haluan muistuttaa Vatikaanin II kirkolliskokouksen merkityksestä paavi Paavali VI:n kiertokirjeelle ja paavien koko sitä seuraavalle opetusviralle yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Kirkolliskokous syvensi sitä, mikä aina on kuulunut uskon totuuteen, että kirkko, joka on Jumalan palveluksessa, on rakkaudessa ja totuudessa

koko maailman palveluksessa. Paavi Paavali VI lähti liikkeelle juuri tästä näkökohdasta välittääkseen meille kaksi suurta totuutta. Ensimmäinen on, että *koko kirkko, julistaessaan, viettäessään eukaristiaa ja toimiessaan rakkaudessa, on olemuksessaan ja kaikessa toiminnassaan suuntautunut ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen edistämiseen*. Sillä on julkinen rooli, johon ei kuulu ainoastaan karitatiivinen työ ja opetus, vaan se tuo esille kaikki omat voimansa ihmisyyden kehittämisen ja maailmanlaajuisen veljeyden hyväksi, jos se saa toimia vapaasti. Monissa tapauksissa tätä vapautta estävät kiellot ja vainot, tai sitä rajoitetaan, kun kirkon julkinen läsnäolo rajoitetaan ainoastaan sen karitatiiviseen työhön. Toinen totuus on, että *ihmisen aito kehitys koskee yhtenäisesti koko persoonaa kaikissa sen ulottuvuuksissa*.⁽¹⁶⁾ Ilman toivoa ikuisesta elämästä ei ihmisen kehittymiselle tässä maailmassa ole tilaa. Jos hän jää suljetuksi historiaan, on olemassa vaara, että hän tyytyy vain kartuttamaan varallisuuttaan. Siten ihmiskunta menettää rohkeuden olla käytettävissä korkeampiin tehtäviin, niihin suuriin ja epäitsekäisiin aloitteisiin, joihin universaali lähimmäisenrakkaus kannustaa. Ihminen ei kehity vain omin voimin, eikä kehitystä voida antaa hänelle yksinkertaisesti ulkoapäin. Historian aikana on usein luultu, että instituutioiden luominen riittää takaamaan, että ihmiskunnan oikeus kehitykseen toteutuu. Valitettavasti näihin instituutioihin on luotettu liikaa, ikään kuin ne voisivat automaattisesti saavuttaa toivotun päämäärän. Todellisuudessa instituutiot eivät yksin riitä, sillä ihmisen kokonaisvaltainen kehitys on ennen kaikkea kutsumus ja edellyttää siten jokaiselta vapaata ja solidaarista vastuun ottamista. Tällainen kehitys vaatii lisäksi transsendenttista näkyä persoonasta, se tarvitsee Jumalaa: ilman häntä kehitys joko estetään tai se uskotaan ainoastaan ihmisen käsiin, joka lankeaa ajattelemaan, että hän voi lunastaa itsensä, ja siten lopulta edistää epäinhimillistä kehitystä. Ainoastaan kohtaaminen Jumalan kanssa mahdollistaa sen, ettei "toisessa ihmisessä nähdä aina vain toista

ihmistä”,(17) vaan hänessä tunnistetaan Jumalan kuva, ja niin päästään siihen, että toinen ihminen todella löydetään ja kypsyy rakkaus, joka on ”huolenpitoa toisesta ihmisestä ja toisen hyväksi”.(18)

12. Yhteys *Populorum progression* ja Vatikaanin II kirkolliskokouksen välillä ei merkitse ristiriitaa yhteiskunnallisissa kysymyksissä paavi Paavali VI:n ja häntä edeltävien paavien välillä, sillä kirkolliskokouksen opetus on tämän opin syventämistä kirkon elämän jatkuvuudessa.(19) Tässä mielessä selkeyttä eivät edistä kirkon yhteiskunnallisen opetuksen tietyt abstraktit jaottelut, jotka käyttävät paavien yhteiskunnallisesta opetuksesta sille vieraita kategorioita. Ei ole olemassa kahta toisistaan poikkeavaa yhteiskunnallisen opetuksen typologiaa – konsiilia edeltävää ja sen jälkeistä –, vaan *on vain yksi yhdenmukainen ja samalla aina uusi opetus*.(20) On oikein kiinnittää huomiota yhden tai toisen kiertokirjeen, yhden tai toisen paavin opetuksen yksityiskohtiin, mutta tällöin ei koskaan saa unohtaa koko opin sisällön yhdenmukaisuutta.(21) Yhdenmukaisuus ei merkitse suljettua järjestelmää, vaan päinvastoin dynaamista uskollisuutta saatua valoa kohtaan. Kirkon yhteiskunnallinen opetus valaisee yhä uusia esiin tulevia ongelmia valolla, joka ei muutu.(22) Se takaa tämän opillisen ”perinnön” (23) pysyvästi ajankohtaisen ja samalla myös historiallisen luonteen, perinnön, joka erityisine tunnusmerkkeineen on osa kirkon aina elävää traditiota.(24) Kirkon yhteiskunnallinen opetus on rakennettu perustukselle, jonka apostolit välittivät kirkkoisille ja jota suuret kristilliset oppimestarit sitten opettivat ja syvensivät. Tämä oppi perustuu lopulta Uuteen ihmiseen, ”viimeiseen Aadamiin”, josta tuli ”eläväksi tekevä henki” (1. Kor. 15:45). Hän on sen rakkauden alkuperä, joka ”ei koskaan katoa” (1. Kor. 13:8). Siitä todistavat pyhät ja kaikki, jotka ovat antaneet henkensä Kristuksen, Lunastajan, puolesta oikeudenmukaisuuden ja rauhan alueella. Siinä tulee esille paavien profeetallinen tehtävä johtaa apostolisesti

Kristuksen kirkkoa ja tunnistaa kulloinkin uudet evankeliumin julistamisen vaatimukset. Näistä syistä tradition suureen virtaan lasketulla kiertokirjeellä *Populorum progressio* on vielä tänään meille sanottavaa.

13. Sen lisäksi, että kiertokirjeellä *Populorum progressio* on tärkeä yhteys kirkon koko yhteiskunnalliseen opetukseen, se liittyy läheisesti paavi Paavali VI:n koko opetusvirkaan, erityisesti hänen opetusvirkinsa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Hänen yhteiskunnallisella opetuksellaan oli suuri merkitys: hän korosti evankeliumin ehdotonta osuutta yhteiskunnan rakentamiseen vapauden ja oikeudenmukaisuuden hengessä, rakkauden ohjaaman sivilisaation henkisessä ja historiallisessa perspektiivissä. Paavi Paavali VI käsitti selvästi, että yhteiskunnallisesta kysymyksestä oli tullut maailmanlaajuinen,(25) ja hän näki vastavuoroisuuden ihmiskunnan ykseyden kaipuun ja kristillisen ihanteen välillä yhdestä yleiseen veljeyteen perustuvasta solidaarisesta kansojen perheestä. Hän piti inhimillisesti ja kristillisesti käsitettyä kehitystä kristillisen yhteiskunnallisen opetuksen sydämenä ja kuvasi kristillistä rakkautta pääasialliseksi voimaksi kehityksen palveluksessa. Paavi Paavali VI:lla oli halu tehdä Kristuksen rakkaus nykyihmiselle täysin näkyväksi, ja hän käsitteli päättäväisesti tärkeitä eettisiä kysymyksiä eikä antanut periksi aikansa kulttuurin heikkouksille.

14. Apostolisessa kirjeessään *Octogesimo adveniens* vuonna 1971 paavi Paavali VI pohdiskeli politiikan merkitystä ja utopististen ja ideologisten näkyjen taholta tulevaa vaaraa, jotka vahingoittivat sen eettistä ja inhimillistä laatua. Kysymys on asioista, jotka liittyvät läheisesti kehitykseen. Valitettavasti negatiiviset ideologiat kukoistavat jatkuvasti. Paavi Paavali VI oli jo varoittanut teknokraattisesta ideologiasta,(26) joka on nykyisin erityisen laajalle levinnyt. Hän tiesi hyvin, että on suuri vaara jättää koko kehityksen kulku yksin tekniikan varaan, koska silloin

kehitys jäisi ilman suuntaa. Tekniikka on sinänsä ambi-valenttia. Jos nykyään toisaalta vallitsee taipumus uskoa tekniikalle koko kyseinen kehitysprosessi, on taas toisaalta havaittavissa sellaisten ideologioiden syntymistä, jotka ylipäänsä kieltävät kehityksen hyödyllisyyden, koska ne pitävät sitä periaatteessa epäinhimillisenä ja arvelevat, että se johtaa yleiseen rappioon. Näin ei hylätä ainoastaan vääristynyttä ja epäoikeudenmukaista tapaa, jolla ihmiset monesti suuntaavat kehitystä, vaan itse tieteelliset löydöt, jotka oikein käytettyinä antavat kaikille kasvun mahdollisuuden. Ajatus maailmasta ilman kehitystä ilmaisee epäluottamusta ihmistä ja Jumalaa kohtaan. On suuri erehdys vähätellä ihmisen kykyä valvoa kehityksen vinoutumia tai jopa jättää huomiotta se, että ihminen luonteensa mukaisesti pyrkii "olemaan enemmän". Teknisen kehityksen ideologinen ihannoiminen tai utopistinen uneksiminen ihmiskunnan palaamisesta alkuperäiseen luonnontilaan ovat kaksi keskenään vastakkaista tapaa erottaa kehitys moraalista arvioinnista ja siten meidän vastuustamme.

15. Kaksi muuta paavi Paavali VI:n asiakirjaa, jotka eivät välittömästi liity yhteiskunnalliseen opetukseen – kiertokirje *Humanae vitae* (25.7.1968) ja apostolinen kehotuskirje *Evangelii nuntiandi* (8.12.1975) –, ovat hyvin tärkeitä kuvatessaan kirkon ehdottaman kehityksen täysin inhimillistä merkitystä. On siis aiheellista lukea nämäkin kaksi tekstiä *Populorum progression* yhteydessä.

Kiertokirje *Humanae vitae* painottaa seksuaalisuuden kaksinaista merkitystä, yhdistävää merkitystä ja lisäantymismerkitystä, ja asettaa siten yhteiskunnan perustaksi avioparin, miehen ja naisen, jotka hyväksyvät toisensa ollessaan erilaisia ja täydentäessään toisiaan. Aviopari on siis avoin ottamaan vastaan elämää.(27) Kyseessä ei ole pelkästään yksilöllinen moraalinen: *Humanae vitae* osoittaa vahvat yhteydet elämän etiikan ja sosiaalietiikan välillä, ja näin se on avannut opetusviralle aihepiirin, joka on vähitellen

hahmottunut eri asiakirjoissa, viimeksi paavi Johannes Paavali II:n kiertokirjeessä *Evangelium vitae*.(28) Kirkko korostaa painokkaasti tätä elämän etiikan ja sosiaalietiikan välistä yhteyttä, sillä se tietää: ”Yhteiskunnalta puuttuu luja perusta, jos se ihmisarvoa, oikeudenmukaisuutta ja rauhaa puolustaessaan on perusoikeuksien kanssa ristiriidassa hyväksyessään tai sietäessään monenlaista ihmiselämän loukkaamista, varsinkin jos tämä koskee heikkoa ja syrjittyä elämää.”(29)

Apostolisella kehotuskirjeellä *Evangelii nuntiandi* on puolestaan läheinen yhteys kehitykseen, sillä paavi Paavali VI kirjoitti: ”Evankelioiminen ei olisi täydellistä, ellei siinä kulloinkin otettaisi huomioon evankeliumin ja konkreettisen ihmiselämän – sekä henkilökohtaisen että yhteiselämän – keskinäisiä vaatimuksia.”(30) ”Evankelioiminen ja inhimillinen apu – kehitys ja vapautus – liittyvät itse asiassa läheisesti toisiinsa”:(31) tästä tietoisena paavi Paavali VI esitti selvästi Kristuksen julistamisen ja ihmisen kehittämisen välisen suhteen yhteiskunnassa. *Kristuksen rakkaudesta todistaminen oikeamielisyyden, rauhan ja kehityksen teoilla kuuluu evankeliumin julistukseen*, sillä Jeesus Kristus, joka rakastaa meitä, pitää huolta koko ihmisestä. Näihin tärkeisiin oppeihin perustuu kirkon yhteiskunnallisen opetuksen käsitys lähetystyöstä (32) oleellisena evankelioimisen osana.(33) Kirkon yhteiskunnallinen opetus on uskon julistamista ja uskosta todistamista. Se on uskoon kasvattamisen väline ja välttämätön ympäristö.

16. Kiertokirjeessä *Populorum progressio* paavi Paavali VI tahtoi sanoa meille ennen kaikkea, että kehitys on alkuperältään ja olemukseltaan kutsumus: ”Jumalan suunnitelman mukaan jokainen ihminen on kutsuttu kehittymään, sillä jokainen elämä on kutsumus”.(34) Juuri tämä tosiasia oikeuttaa kirkon puuttumaan kehityksen kysymyksiin. Jos kysymys olisi vain ihmiselämän teknisistä näkökohdista eikä ihminen ottaisi huomioon historiallisen vaelluksensa

merkitystä yhdessä muiden ihmisten kanssa saati tämän vaelluksen päämäärää, silloin kirkolla ei olisi oikeutta puhua näistä asioista. Paavi Paavali VI tiesi – kuten jo hänen edeltäjänsä paavi Leo XIII kiertokirjeessä *Rerum novarum*(35) – hoitavansa virkaansa kuuluvaa velvollisuutta luodessaan evankeliumin valoa aikansa yhteiskunnallisiin kysymyksiin.(36)

Jos sanotaan, että *kehitys on kutsumus*, tämä merkitsee sen tunnustamista, että kehitys syntyy transsendentaalisesta kutsusta ja että se ei pysty itse antamaan itselleen lopullista merkitystään. Täydellä syyllä sana ”kutsumus” tulee esille toisessakin kiertokirjeen kohdassa, jossa sanotaan: ”Mikään muu humanismi ei ole aitoa kuin se, joka on avoin Jumalalle ja tietoinen kutsumuksestaan, joka antaa ihmiselämälle oikean merkityksen.”(37) Tämä näkemys kehityksestä on *Populorum progression* sydän ja siihen perustuvat kaikki paavi Paavali VI:n ajatukset vapaudesta, totuudesta ja rakkaudesta kehityksessä. Se on myös tärkein syy siihen, miksi tämä kiertokirje on ajankohtainen vielä meidänkin päivinäme.

17. Kutsumus on kutsu, joka vaatii vapaata ja vastuullista vastausta. *Ihmisen kokonaisvaltainen kehitys* edellyttää yksilön ja kansojen *vastuullista vapautta*: mikään rakenne ei voi taata tätä kehitystä, jos se jättää syrjään ihmisen vastuun tai asettuu sen yläpuolelle. ”Erilaiset messiaanisuuuden muodot antavat lupauksia mutta luovat harhakuvia”,(38) ne perustavat ehdotuksensa aina kehityksen transsendentaalisen ulottuvuuden kieltämiseen varmoina siitä, että kehitys on täysin niiden käytettävissä. Tämä väärä varmuus muuttuu heikkoudeksi, koska se tuo mukanaan ihmisen alistamista, kun hänet alennetaan pelkästään kehityksen välineeksi. Sen sijaan sen ihmisen nöyryys, joka ottaa vastaan kutsumuksen, muuttuu todelliseksi autonomiaksi, koska se tekee ihmisen vapaaksi. Paavi Paavali VI ei epäile, etteivätkö esteet ja rajoitukset

haittaisi kehitystä, mutta hän on myös varma siitä, että ”jokainen on häneen vaikuttavista tekijöistä huolimatta oman menestyksensä tai epäonnistumisensa varsinainen syy.”(39) Tämä vapaus koskee kehitystä, joka meillä on edessämme, mutta se koskee samalla myös aliehkittymisen tilanteita, jotka eivät ole sattuman tai historiallisen välttämättömyyden aiheuttamia, vaan johtuvat ihmisen vastuusta. Siksi ”nälkää näkevät kansat esittävät tänään järkyttävän vetoimuksensa yltäkylläisyydellä siunatuille kansoille”(40). Sekin on kutsumus, vapaiden ihmisten vapaille ihmisille suuntaama vetoamus yhteisestä vastuun ottamisesta. Paavi Paavali VI tunsu voimakkaasti taloudellisten rakenteiden ja instituutioiden tärkeyden, mutta yhtä selkeästi hän oli tietoinen niiden varsinaisesta olemuksesta ihmisen vapauden työvälineinä. Kehitys voi olla täysin inhimillistä vain silloin, kun se on vapaata. Vain olosuhteissa, joissa vallitsee vastuullinen vapaus, se voi kasvaa asianmukaisella tavalla.

18. Vapauden vaatimuksen ohella *ihmisen kokonaisvaltainen kehitys kutsumuksena vaatii myös sitä, että sen totuutta kunnioitetaan*. Kutsumus edistykseen pakottaa ihmisiä ”tekemään enemmän, tietämään enemmän ja omistamaan enemmän voidakseen olla enemmän”.(41) Syntyy kuitenkin ongelma: Mitä merkitsee ”olla enemmän”? Tähän kysymykseen paavi Paavali VI vastaa viittaamalla ”aidon kehityksen” oleelliseen tuntomerkkiin: Kehityksen tulee olla ”yhtenäistä, sen tulee edistää jokaisen ihmisen ja koko ihmisen hyvää”.(42) Kilpailussa eri ihmiskäsitysten kesken – joita nyky-yhteiskunnassa on vielä enemmän kuin paavi Paavali VI:n aikana – kristillisellä näkemyksellä on se erikoisuus, että se vahvistaa ja oikeuttaa ihmispersoonan ehdottoman arvon ja sen kasvamisen merkityksen. Kristillinen kutsumus kehitykseen auttaa kaikkien ihmisten ja koko ihmisen edistymistä. Paavi Paavali VI kirjoitti: ”Se, mikä meille on tärkeää, on ihminen, jokainen yksilö ja jokainen ihmisryhmä, jopa

koko ihmiskunta.”(43) Kristillinen usko pitää kehitystä tärkeänä turvautumatta etuoikeuksiin, valta-asemiin tai edes kristittyjen ansioihin (vaikka sellaisia on ollut ja edelleenkin on luonnollisista rajoitteista huolimatta).(44) Usko nojautuu yksin Kristukseen, johon jokainen aito kutsumus ihmisen kokonaisvaltaiseen kehitykseen perustuu. *Evankeliumi on kehityksen peruselementti*, sillä siinä Kristus ”ilmoittamalla Isän ja hänen rakkautensa salaisuuden paljastaa ihmisen kokonaan ihmiselle itselleen”.(45) Saatuaan opetusta Herralta kirkko tutkii ajan merkkejä, selittää niitä ja tarjoaa maailmalle sen, mikä on sen ”luonteenomaisin ominaisuus: kaiken käsittävä näkemys ihmisestä ja ihmiskunnasta”.(46) Juuri siksi, että Jumala sanoo suurimman kyllä-sanan ihmiselle,(47) ihminen ei voi olla avautumatta Jumalan kutsulle toteuttaa omaa kehitystään. Kehityksen totuus koostuu sen kokonaisuudesta: jos kehitys ei koske koko ihmistä ja jokaista ihmistä, se ei ole todellista kehitystä. Tämä on *Populorum progression* keskeinen sanoma, joka on voimassa tänään ja aina. Ihmisen kokonaiskehitys luonnollisella tasolla vastauksena Jumalan, Luojan,(48) kutsuun vaatii ”transsendentaalista humanismia, josta hän saa korkeimman mahdollisen täydellisyyden. Tämä on ihmisen kehityksen korkein päämäärä”.(49) Kristillinen kutsumus tähän kehitykseen koskee siis sekä luonnollista että yliluonnollista tasoa. Tästä syystä pitää paikkansa: ”Kun Jumala on jätetty varjoon, meidän kykymme tuntea luonnollinen järjestys, sen päämäärä ja ’hyvyys’ alkaa vähitellen hävitä.”(50)

19. Lopuksi näkemys kehityksestä kutsumuksena vaatii, että *rakkaudella on keskeinen sija* kehityksessä. Paavi Paavali VI totesi kiertokirjeessä *Populorum progressio*, että alikehityksen syyt eivät ole ensi sijassa aineellista laatua. Hän kehotti meitä etsimään sen syitä ihmisen muista ulottuvuuksista, ennen kaikkea tahdosta, joka usein väheksyy solidaarisuuden velvoitteita. Toisella sijalla on ajattelu, joka ei aina osaa suunnata tahtoa oikealla tavalla. Sen

vuoksi kehitystä saattamaan tarvitaan ”uutta humanismia etsivien viisaiden syvällisiä ajatuksia ja pohdintaa, joka antaa nykyajan ihmiselle mahdollisuuden löytää uudelleen itsensä” (51). Siinä ei kuitenkaan ole kaikki. Alikehitykseen on syy, joka on vielä tärkeämpi kuin syvällisen ajattelun puuttuminen. Se on ”veljeyden puuttuminen ihmisten ja kansojen kesken”.(52) Voivatko ihmiset koskaan saavuttaa sellaista veljeyttä omasta aloitteestaan? Yhä globalisoituneempi yhteiskunta tekee meidät naapureiksi mutta ei sisaruksiksi. Yksin järki kykenee käsittämään tasa-arvoisuuden ihmisten kesken ja saamaan aikaan kansalaisten yhteiselämää, mutta se ei onnistu luomaan veljeyttä. Veljeyden alkuperä on Isän Jumalan ylimaallisessa kutsussa, hänen, joka on ensin rakastanut meitä ja opettaa Poikansa kautta, mitä veljellinen rakkaus on. Esittäessään ihmisen kehitysprosessin eri tasoja paavi Paavali VI asetti kärkeen, heti uskon jälkeen, ”ykseyden Kristuksen rakkaudessa, joka kutsuu meitä kaikkia osallistumaan elävän Jumalan lapsina kaikkien ihmisten Isän elämään”.(53)

20. Nämä *Populorum progression* avaamat näköalat pysyvät perustavanlaatuisina ja antavat vauhdin ja suunnan työllemme kansojen kehityksen hyväksi. Sitä paitsi kiertokirje painottaa yhä uudelleen *uudistusten välttämättömyyttä* (54) ja kehottaa toimimaan rohkeasti ja viivyttämättä epäoikeudenmukaisuuden suurten ongelmien ratkaisemiseksi kansojen kehityksessä. *Myös rakkaus totuudessa sanelee tämän asian kiireellisyyden*. Kristuksen rakkaus pakottaa meitä: *”caritas Christi urget nos”* (2. Kor. 5:14). Tämä kiireellisyys ei johdu vain asioiden laadusta eikä siitä, että tapahtumat ja ongelmat kasaantuvat yhdellä kertaa, vaan myös luvatusista palkinnosta: aidon veljeyden toteutumisesta. Tällä päämäärällä on sellainen merkitys, että se vaatii meidän avoimuuttamme ymmärtää se pohjia myöten ja ponnistella konkreettisesti ja ”sydämestämme” sen hyväksi, että ajankohtaiset taloudelliset ja yhteiskunnalliset prosessit johtavat todella inhimillisiin tuloksiin.

TOINEN LUKU

Ihmisen kehitys meidän aikanamme

21. Paavi Paavali VI:lla oli *selvästi ilmaistu näkemys kehityksestä*. Käsitteellä ”kehitys” hän tahtoi ilmaista sen päämäärän: auttaa kansoja ennen kaikkea voittamaan nälän, kurjuuden, tartuntataudit ja lukutaidottomuuden. Tämä merkitsi taloudellisesta näkökulmasta katsoen niiden aktiivista osallistumista kansainväliseen talousprosessiin tasa-arvoisin ehdoin, yhteiskunnallisesta näkökulmasta niiden kehittymistä sivistyneiksi ja solidaarisiksi yhteiskunniksi sekä poliittisesta näkökulmasta demokraattisten hallitustapojen vakiintumista, jotka pystyvät varmistamaan vapauden ja rauhan. Kun monia vuosia myöhemmin huolestuneina tarkastelemme näinä aikoina toinen toistaan seuraavien kriisien kehittymistä ja näköaloja, *kysymme, kuinka pitkälle paavi Paavali VI:n odotukset ovat toteutuneet* viime vuosikymmeninä omaksutussa kehitysmallissa. Tunnustamme siksi, että kirkolla oli hyvä syy huolestua pelkästään teknisesti suuntautuneiden ihmisten kyvyistä asettaa realistisia päämääriä ja käyttää asianmukaisesti käytettävissä olevia keinoja. Voitto on hyödyllistä, jos se keinona suuntautuu päämäärään, joka antaa merkityksen sekä sen tuotantotavalle että sen käytölle. Yksinomainen voitontavoittelu, mikäli sitä tavoitellaan väärällä tavalla eikä sen lopullisena päämääränä ole yhteinen hyvä, on vaarassa tuhota omaisuutta ja luoda köyhyyttä. Paavi Paavali VI:n toivoman taloudellisen

kehityksen piti olla sellainen, joka saa aikaan todellisen, kaikille ulottuvan ja konkreettisesti kestävänsä kasvun. Pitää paikkansa, että kehitys on ollut ja on edelleen positiivinen tekijä, joka on vapauttanut miljardeja ihmisiä kurjuudesta ja antanut viime aikoina monille maille mahdollisuuden tulla tehokkaiksi toimijoiksi kansainvälisessä politiikassa.

Täytyy kuitenkin myöntää, että juuri tätä taloudellista kehitystä ovat rasittaneet ja edelleen rasittavat *vääristymät ja dramaattiset ongelmat*, jotka nykyisessä kriisitilanteessa entisestään korostuvat. Tämä tilanne vaatii meiltä kiireisiä ratkaisuja, jotka yhä enemmän koskevat ihmisen itsensä kohtaloa, eikä hän voi luopua omasta luonnostaan. Käytettävissä olevat tekniset voimat, maailmanlaajuiset keskinäiset suhteet, huonosti hoidetun ja lisäksi keinottelevan rahoitustoiminnan vahingolliset vaikutukset reaali-talouteen, laajat ja usein vain tilapäisistä syistä johtuvat ja riittävää huomiota vaille jääneet muuttovirrat, maan rikkauksien kontrolloimaton hyväksikäyttö: kaikki tämä saa meidät pohtimaan välttämättömiä toimenpiteitä sellaisten ongelmien ratkaisemiseksi, jotka paavi Paavali VI:n käsittelemiin ongelmiin verrattuina eivät ainoastaan ole uusia, vaan joilla on myös ja ennen kaikkea ratkaiseva merkitys ihmiskunnan nykyisen ja tulevan hyvän kannalta. Kriisin ja sen ratkaisujen sekä uuden mahdollisen tulevan kehityksen näkökohdat liittyvät yhä enemmän toisiinsa, ovat toisistaan riippuvaisia, vaativat uusia ponnisteluja kokonaiskäsitteksen saamiseksi ja *uutta humanistista synteesiä*. Nykyisen talouskriisin monimutkaisuus ja vaikeus syystekin huolestuttavat meitä, mutta meidän on otettava realistisesti, luottamuksella ja toivolla vastaan uudet vastuut, joihin maailman tilanne meitä kutsuu. Maailma tarvitsee syvällistä kulttuurista uudistumista ja niiden perusarvojen uudelleen löytämistä, joille parempi tulevaisuus on rakennettava. Kriisi velvoittaa meitä suunnittelemaan tiemme uudelleen, antamaan itsellemme uusia sääntöjä ja löytämään uusia sitoutumismuotoja, rakentamaan posi-

tiivisille kokemuksille ja hylkäämään negatiiviset. Siten kriisistä tulee mahdollisuus havaitsemiseen ja uudelleen suunnitteluun. Tässä hengessä, pikemmin luottamuksen kuin alistumisen perusasenteella, meidän on käytävä käsiksi nykyhetken vaikeuksiin.

22. Nykyisin kehityksen kuvassa on *monta kerrostumaa*. Sekä alikehittymisellä että kehityksellä on lukuisia toimijoita ja syitä; virheet ja ansiot on erotettava toisistaan. Tämän tosiasian täytyisi kannustaa meitä vapautumaan ideologioista, jotka usein keinotekoisesti yksinkertaistavat todellisuutta, ja johtaa objektiivisesti tutkimaan ongelmien inhimillistä ulottuvuutta. Rajaviiva köyhien ja rikkaiden maiden välillä ei enää ole niin selvä kuin kiertokirjeen *Populorum progressio* ilmestyessä; siihen paavi Johannes Paavali II on jo viitannut.⁽⁵⁵⁾ Absoluuttisina lukuina rikkaus maailmanlaajuisesti lisääntyy, mutta erot rikkaiden ja köyhien välillä kasvavat. Rikkaissa maissa köyhtyy yhä uusia yhteiskuntaluokkia ja syntyy uusia köyhyyden muotoja. Köyhemmillä alueilla jotkut ryhmät nauttivat jonkinlaisesta tuhlailevasta ja kulutukseen suuntautuvasta "superkehityksestä", joka on sopimattomassa ristiriidassa yhä jatkuvan epäinhimillisen kurjuuden kanssa. "Räikeän epäoikeudenmukaisuuden skandaali"⁽⁵⁶⁾ jatkuu edelleen. Korruptiota ja laittomuutta tavataan valitettavasti sekä vanhojen ja uusien rikkaiden maiden taloudellisten ja poliittisten edustajien toiminnassa että köyhissä maissa. Joskus suuret kansainväliset yritykset tai paikalliset tuottajatkaan eivät kunnioita työntekijöiden ihmisoikeuksia. Kansainvälisiä avustuksia on usein käytetty väärin tarkoituksiin, sekä antajien että avustusta saavien ketjun vastuuttoman toiminnan vuoksi. Myös kehityksen ja alikehittyneisyyden aineettomien tai kulttuuristen syiden osalta voimme havaita samanlaista vastuun jakautumista. Rikkaissa maissa on liioiteltuja tietosuojan muotoja, ne käyttävät liian ankaraa oikeutta henkiseen omaisuuteen varsinkin terveydenhoidon alalla.

Samalla joissakin köyhissä maissa esiintyy kulttuurimalleja ja sosiaalisia käyttäytymisnormeja, jotka jarruttavat kehityksen kulkua.

23. Monet alueet maapallolla ovat nykyisin kehittyneet huomattavasti, tosin ongelmallisella ja epäyhtenäisellä tavalla, ja liittyneet niiden suurvaltojen joukkoon, joiden on määrä tulevaisuudessa esittää tärkeää osaa. Täytyy kuitenkin korostaa, että *yksin taloudellinen ja teknologinen kehitys ei riitä*. On välttämätöntä, että kehitys on ennen kaikkea aitoa ja kokonaisvaltaista. Siirtyminen pois taloudellisesta kehittymättömyydestä on sinänsä myönteinen asia, mutta se ei ratkaise ihmisen kehittymisen monimutkaisia ongelmia, ei niissä maissa, jotka ovat välittömästi tämän kehityksen kohteita, ei taloudellisesti jo kehittyneissä maissa eikä myöskään köyhiksi jääneissä maissa, jotka voivat kärsiä paitsi hyväksikäytön vanhoista muodoista myös kasvulle ominaisten vääristymisen ja epätaisausuuksien negatiivisista seurauksista.

Itä-Euroopan kommunististen maiden taloudellisten ja poliittisten järjestelmien luhistumisen ja niin sanottujen "vastakkaisten blokkien" häviämisen jälkeen olisi kehityksen laaja uudelleenarviointi ollut välttämätöntä. Sitä paavi Johannes Paavali II vaati, kun hän vuonna 1987 osoitti näiden "blokkien" olemassaolon olleen yksi alikehittyneisyyden pääsyyistä,(57) koska politiikka riisti voimavaroja talous- ja kulttuurielämältä ja ideologia esti vapautta. Vuonna 1991, vuoden 1989 tapahtumien jälkeen, hän vaati myös, että "blokkien" päättymistä vastaisi maailmanlaajuinen kehityksen uudelleen suunnittelu, eikä vain kyseisissä maissa, vaan myös lännessä ja niissä osissa maailmaa, jotka olivat kehityksen asteella.(58) Tämä on tapahtunut vain osittain, ja se pysyy edelleen aitona velvollisuutena, joka on täytettävä, ehkä juuri käyttämällä hyödyksi ajankohtaisten taloudellisten ongelmien voittamisessa välttämättömiä ratkaisuja.

24. Vaikka pitkälle edenneen sosialisaatioprosessin perusteella voitiinkin puhua maailmanlaajuiseksi tulleesta sosiaalisesta kysymyksestä, Paavali VI:n aikainen maailma oli vielä paljon vähemmän yhtenäinen kuin nykyinen. Taloudellinen aktiivisuus ja poliittinen toiminta tapahtuivat suurin piirtein samalla alueella ja ne saattoivat siten luottaa toisiinsa. Tuotanto tapahtui etupäässä kansallisten rajojen sisäpuolella, ja ulkomaille suuntautuvilla sijoituksilla oli melko vähäinen merkitys, niin että monien valtioiden politiikka pystyi vielä määräämään talouden tärkeysjärjestyksen ja käytettävissä olevilla keinoillaan tietyssä määrin ohjaamaan sen kulkua. Tästä syystä *Populorum progressio* varasi ”julkisille viranomaisille” (59) keskeisen, vaikkakaan ei yksinomaista tehtävää.

Omana aikanamme valtio näkee olevansa tilanteessa, jossa sen on otettava huomioon rajoitukset, joita uusi kansainvälisen kaupan ja rahoituksen konteksti asettaa sen itsenäisyydelle. Tälle kontekstille on ominaista rahoituspääoman ja aineellisten tai ei-aineellisten tuotantovälineiden lisääntyvä liikkuvuus. Tämä uusi ilmiö on muuttanut valtioiden poliittista valtaa.

Nykyisin, otettuamme myös opiksi tämänhetkisestä talouskriisistä, jossa julkinen valta työskentelee välittömästi korjatakseen virheitä ja huonoa taloudenhoitoa, näyttää realistisemmalta *arvioida uudelleen sen rooli* ja valta. Molempia on harkittava uudelleen ja arvioitava viisaasti niin, että valtiot kykenevät myös uusia menetelmiä käyttämällä kohtaamaan nykymaailman haasteita. Kun julkisen vallan rooli on tasapuolisemmin määritelty, on odotettavissa, että ne uudet kansalliseen ja kansainväliseen politiikkaan osallistumisen muodot vahvistuvat, jotka toteutuvat kansalaisyhteiskunnassa työskentelevien järjestöjen toiminnassa. On toivottavaa, että tällä tavalla kansalaisten syvämpi kiinnostus ja osallistuminen *res publican* elämään kasvaa.

25. Sosiaalisesta näkökulmasta katsoen sosiaaliturvajärjestelmien, joita jo paavi Paavali VI:n aikana oli monissa maissa, on vaikeaa, tulevaisuudessa ehkä vielä vaikeampaa, toteuttaa päämääräänsä todellisesta yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta täysin muuttuneessa ympäristössä. Maailmanlaajuiset markkinat ovat varsinkin rikkaissa maissa houkutteleet etsimään alueita, joihin tuotanto voidaan siirtää halvalla, jotta tavaroiden hintoja voidaan laskea, ostovoimaa lisätä ja lisääntyvään kulutukseen perustuvia kasvulukuja korottaa omilla sisäisillä markkinoilla. Siten markkinat ovat herättäneet uusia kilpailumuotoja valtioiden kesken, tarkoituksena houkuttella ulkomaisia yrityksiä perustamaan tuotantokeskuksia erilaisin keinoin, kuten matalalla verotuksella ja työmarkkinoiden sääntelyn purkamisella. Nämä tapahtumat ovat johtaneet siihen, että suurempien kilpailuetujen etsiminen maailmanmarkkinoilla on *maksettu karsimalla sosiaalisia turvaverkkoja*. Tämä taas vaarantaa työntekijöiden oikeudet, perustavanlaatuiset ihmisoikeudet ja sosiaalivaltion perinteisin muodoin toteutetun solidaarisuuden. Sosiaaliturvajärjestelmät voivat menettää kyvyn täyttää tehtävänsä, ei vain köyhissä maissa vaan myös kehittyvissä ja jo kauan sitten kehittyneissä maissa. Tässä talouspolitiikka voi sosiaalimenojen karsimisella, jota usein kansainväliset rahoituslaitoksetkin suosittelevat, jättää kansalaiset voimattomina alttiiksi uusille ja vanhoille vaaroille. Tätä voimattomuutta lisää vielä ammattiyhdistysten antaman tehokkaan suojan puute. Yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten kokonaisuus aiheuttaa sen, että *ammattijärjestöt* kohtaavat suurempia vaikeuksia täyttäänsä tehtävänsä valvoa työntekijöiden etuja, myös siksi, että hallitukset taloudellisen edun vuoksi usein rajoittavat ammatillisia vapauksia tai ammattiyhdistysten neuvottelumahdollisuuksia. Siten perinteisillä solidaarisuuden verkostoilla on entistä suurempia esteitä voitettavinaan. Kirkon yhteiskunnallisen opetuksen kehotusta – alkaen kiertokirjeestä *Rerum novarum*(60) – synnyttää työnteki-

jöiden yhdistyksiä puolustamaan omia oikeuksiaan on nyt kunnioitettava vielä enemmän kuin aikaisemmin, ennen kaikkea antamalla nopea ja kauaskantoinen vastaus välttämättömään tarpeeseen synnyttää uusia yhteistoiminnan muotoja sekä kansainvälisellä että paikallisella tasolla.

Työvoiman liikkuvuus yhdessä laajalle levinneen sääntelyn purkamisen kanssa on ollut tärkeä ilmiö, jolla on myönteisiä ulottuvuuksia, sillä se pystyy tuottamaan uutta vaurautta ja eri kulttuurien kanssakäymistä. Jos epävarmuus työehdoista kuitenkin lisääntyy liikkuvuuden ja sääntelyn purkamisen seurauksena, syntyy psykologista epävarmuutta ja vaikeuksia suunnitella omaa elämäänsä johdonmukaisesti, myös avioliittoa ajatellen. Tämä ei johda vain sosiaalisten voimien tuhlaamiseen vaan myös tilanteisiin, joissa ihminen rappeutuu. Jos tätä verrataan siihen, mitä menneen ajan teollisessa yhteiskunnassa tapahtui, nykyisin työttömyys aiheuttaa uusia taloudellisen syrjäytymisen muotoja, ja tämänhetkinen kriisi voi vielä pahentaa tilannetta. Pitkäaikainen työttömyys tai riippuvuus julkisesta tai yksityisestä tuesta heikentää ihmisen vapautta ja luovuutta samoin kuin hänen perhesuhteitaan ja yhteiskunnallista asemaansa. Tämä taas aiheuttaa vaikeaa psykologista ja hengellistä kärsimystä. Haluan muistuttaa kaikille, varsinkin hallitusvastuussa oleville, jotka työskentelevät antaakseen maailman talous- ja yhteiskuntajärjestyksille uuden profiilin, että *ensimmäinen suojeltava ja hyötyä tuottava pääoma on ihminen, persoona kokonaisuudessaan* – ”ihminenhän on koko taloudellis-yhteiskunnallisen toiminnan alkuunpanija, keskus ja päämäärä”.(61)

26. Kulttuurin tasolla ero paavi Paavali VI:n aikaan verrattuna on vielä huomattavampi. Silloin kulttuureilla oli melko selvät rajat ja niillä oli suuremmat mahdollisuudet suojella itseään yhdenmukaistamispyrkimyksiltä. Nytemmin *kulttuurien välisen vuorovaikutuksen* mahdolli-

suudet ovat huomattavasti lisääntyneet ja ne antavat tilaa kulttuurien välisen keskustelun uusille alueille. Ollakseen tehokas tämä dialogi vaatii erilaisilta keskustelijoilta lähtökohdaksi syvällistä tietoisuutta heidän omasta erityisestä identiteetistään. Tällöin ei tosin saa jättää huomiotta, että kulttuurinvaihdon lisääntyvä kaupallistuminen aiheuttaa nykyään kahtalaisen vaaran. Ensiksi on havaittavissa usein kritiikittömästi omaksuttua *kulttuurista eklektismia*: kulttuurit asetetaan yksinkertaisesti rinnakkain ja niitä pidetään oleellisesti toisiaan vastaavina ja keskenään vaihdettavissa olevina. Tämä edistää liukumista relativismiin, joka ei hyödytä todellista kulttuurien välistä vuoropuhelua. Yhteiskunnallisella tasolla kulttuurirelativismi aiheuttaa kulttuuriryhmien elämistä rinnakkain mutta erillään toisistaan, ilman aitoa dialogia ja siten ilman todellista integraatiota. Toisaalta uhkaa päinvastainen vaara, nimittäin *kulttuurierojen tasoittuminen* ja menettelytapojen ja elämäntyylien yhtenäistyminen. Tällä tavalla häviää näkyvistä eri kansakuntien kulttuurin ja kansojen erilaisten perinteiden syvälinen merkitys, jonka nojalla ihminen punnitsee ja ratkaisee olemassaolon peruskysymyksiä.(62) Eklektismi ja kulttuurierojen tasoittuminen johtavat kulttuurin erottamiseen ihmisluonnosta. Siten kulttuurit eivät enää voi löytää omaa mittaansa luonnosta, joka ylittää ne,(63) ja lopulta ihminen supistuu pelkäksi kulttuurin tilastotiedoksi. Jos niin tapahtuu, ihmiskunta joutuu uusiin riippuvuuden ja manipulaation vaaroihin.

27. Monissa köyhissä maissa jatkuu äärimmäinen elämän epävarmuus elintarvikkeiden niukkuuden seurauksena, ja on vaara, että tilanne yhä pahenee. *Nälkä* tempaa vielä lukemattomia uhreja niiden ihmisten joukosta, jotka Lasaruksen tavoin eivät saa istuutua samaan pöytään rikkaan miehen kanssa, kuten paavi Paavali VI toivoi. (64) *Ruoan antaminen nälkäisille* (vrt. Matt. 25:35, 37, 42) on maailmanlaajuiselle kirkolle eettinen käsky, joka vastaa sen perustajan Jeesuksen Kristuksen oppeja solidaari-

suudesta ja keskinäisestä jakamisesta. Nälän poistaminen maailmasta on lisäksi globalisaation aikakaudella tullut päämääräksi, johon on pyrittävä, jotta rauha ja tasapaino maan päällä säilyisivät. Nälkä ei niinkään johdu aineellisesta ruoan puutteesta kuin yhteiskunnallisten voimavarojen puutteesta, joista tärkeimmät ovat luonteeltaan institutionaalisia. Puuttuu siis taloudellisten instituutioiden verkosto, joka kykenee takaamaan veden ja ravitsemuksellisesti oikean ruoan säännöllisen saatavuuden ja myös voittamaan vaikeudet, jotka liittyvät perustarpeisiin ja hätätilaan todellisten elintarvikekriisien yhteydessä, johtuivat nämä sitten luonnollisista syistä tai kansallisen tai kansainvälisen politiikan vastuuttomuudesta. Ravinnonsaannin epävarmuuden ongelma on kohdattava pitkän aikavälin näkökulmasta, poistamalla sen aiheuttavat rakenteelliset syyt ja edistämällä köyhimpien maiden maatalouden kehitystä. Tämä voi tapahtua sijoittamalla maaseudun infrastruktuuriin, kastelujärjestelmiin, kuljetusmahdollisuuksiin, markkinoiden järjestämiseen, asianmukaisen maataloustekniikan kehittämiseen ja levittämiseen – siis sijoituksiin, jotka parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntävät inhimillisiä, luonnollisia ja paikallistasolla helpoimmin käytettävissä olevia sosioekonomisia voimavaroja, niin että niiden kestävyys on taattu myös pitkällä aikavälillä. Kaikki tämä täytyy toteuttaa ottamalla paikalliset yhteisöt mukaan viljelysmaan valintaan ja sen käyttöä koskeviin ratkaisuihin. Tästä näkökulmasta voi osoittautua hyödylliseksi harkita uusia mahdollisuuksia, jotka avautuvat käyttämällä oikein sekä perinteisiä että innovatiivisia maatalouden tuotantomenetelmiä, edellyttäen, että nämä asianmukaisen tutkimisen jälkeen havaitaan tarkoituksenmukaisiksi, ympäristöystävällisiksi ja myös köyhimmille väestöryhmille hyödyllisiksi. Samalla ei saisi laiminlyödä kysymystä oikeudenmukaisesta maanviljelysuudistuksesta kehitysmaissa. Oikeudella ravinnon ja veden saantiin on tärkeä osa muiden oikeuksien hankkimiseksi, alkaen ennen kaikkea perusoikeudesta saada

elää. Siksi on välttämätöntä, että kypsyy solidaarinen tietoisuus siitä, että *ravinnon ja veden saanti on kaikkien ihmisten yleismaailmallinen oikeus ilman erotuksia ja syrjintää.* (65) Sen lisäksi on tärkeää tehdä selväksi, että solidaarisuus köyhien maiden kanssa voi johtaa nykyisen maailmanlaajuisen kriisin ratkaisemiseen, kuten poliitikot ja kansainvälisten järjestöjen johtohenkilöt ovat viime aikoina käsittäneet. Tukemalla taloudellisesti solidaarisuuden innoittamilla rahoitussuunnitelmilla köyhiä maita – jotta ne itse pystyvät huolehtimaan kansalaistensa kulutustavaroiden kysynnästä ja kehityksestä – ei saavuteta ainoastaan aitoa talouskasvua, vaan voidaan lisäksi auttaa rikkaita maita säilyttämään tuotantokapasiteettinsa, maita, jotka muuten joutuisivat osaltaan kärsimään kriisistä.

28. Yksi nykyisen kehityksen ilmeisimmistä ulottuvuuksista on *elämän kunnioittamisen* tärkeys, jota ei mitenkään voida erottaa kansojen kehitystä koskevista kysymyksistä. Tämä näkökohta on viime aikoina saanut yhä suuremman merkityksen ja velvoittaa meidät ulottamaan köyhyyden(66) ja alikehittyneisyyden käsitteet kysymyksiin, jotka liittyvät elämän vastaanottamiseen, ennen kaikkea siellä, missä sitä eri tavoin estetään.

Sen lisäksi, että köyhyys edelleen aiheuttaa monilla alueilla korkeaa lapsikuolleisuutta, eri osissa maailmaa hallitukset säätelevät väestönkehitystä levittämällä ehkäisyvälineitä ja menevät jopa niin pitkälle, että pakottavat aborttien tekemiseen. Taloudellisesti kehittyneemmissä maissa elämälle vihamielinen lainsäädäntö on laajalle levinnyt, ja se vaikuttaa jo asenteisiin ja käytäntöön. Se on osasyynä syntyvyydelle vihamielisen mentaliteetin leviämiseen, jota usein koetetaan siirtää myös muihin valtioihin, ikään kuin kyseessä olisi kulttuurinen edistys.

Eräät kansalaisjärjestöt toimivat aktiivisesti aborttien lisäämiseksi ja edistävät joskus köyhissä maissa sterilisointeja,

myös naisille, jotka eivät tiedä, mistä toimenpiteessä on kyse. On myös perustellusti syytä epäillä, että toisinaan itse kehitysapu liitetään tietynlaiseen terveystalouteen, johon tosiasiaa sisältyy pakottaminen voimakkaaseen syntyvyyden sääntelyyn. Muita huolenaiheita ovat eutanasian sallivat lait, kuten myös kansallisten ja kansainvälisten ryhmien painostus eutanasian juridiseksi hyväksymiseksi.

Avoimuus elämälle on todellisen kehityksen keskus. Jos yhteiskunta lähtee elämänkielteisyyden tai elämän tukahduttamisen tielle, se ei lopulta enää löydä tarpeellista motivaatiota ja energiaa toimia ihmisen todellisen hyvän palveluksessa. Jos persoonallinen ja yhteiskunnallinen herkkyys uuden elämän vastaanottamista kohtaan häviää, kuihtuvat myös muut yhteiskunnan elämälle hyödylliset vastaanottamisen muodot.(67) Elämän vastaanottaminen vahvistaa moraalisia voimia ja antaa ihmisille kyvyn auttaa toisiaan. Jos rikkaat kansat edistävät avoimuutta elämälle, ne voivat ymmärtää paremmin köyhien kansojen tarpeita, välttää suunnattomien taloudellisten ja älyllisten voimavarojen käyttöä omien kansalaistensa itsekkäiden toivomusten tyydyttämiseen ja päinvastoin edistää hyveellisiä tekoja moraalisesti terveen ja solidaarisen tuotannon kehittämiseksi, kunnioittaen jokaisen kansan ja jokaisen ihmisen perusoikeutta elämään.

29. Nykyisessä elämässä on vielä toinen näkökohta, joka liittyy läheisesti kehitykseen, nimittäin *uskonnonvapauden oikeuden kieltäminen*. En tarkoita ainoastaan taisteluita ja konflikteja, joita maailmassa vielä esiintyy uskonnollisista syistä, vaikka uskonto on usein vain peittoina muunlaisille syille kuten vallan ja rikkauden halulle. Todellakin nykyään usein tapetaan Jumalan pyhässä nimessä, kuten sekä edeltäjäni Johannes Paavali II ja minä itse olemme useita kertoja julkisesti todenneet ja paheksuneet.(68) Kaikenlainen väkivalta jarruttaa aitoa kehitystä ja estää

kansojen kehittymistä kohti suurempaa sosioekonomista ja henkistä hyvinvointia.

Tämä koskee erityisesti fundamentalismiin pohjautuvaa terrorismia.(69) Se aiheuttaa kärsimystä, tuhoa ja kuolemaa, estää kansojen välisen dialogin ja riistää resursseja niiden rauhanomaisesta ja inhimillisestä käytöstä. Tähän on kuitenkin lisättävä, että uskonnollisen fanatismiin lisäksi, joka eräillä alueilla estää uskonnonvapauden oikeuden toteutumisen, myös suunnitelmallinen uskonnollisen välinpitämättömyyden tai käytännöllisen ateismin edistäminen monissa maissa on ristiriidassa kansojen kehityksen tarpeiden kanssa, koska se riistää niiltä henkisiä ja inhimillisiä rikkauksia. *Jumala on ihmisen todellisen kehityksen takaaja*, sillä kun hän on luonut ihmisen omaksi kuvakseen, hän on myös ihmisen transsendentaalisen arvokkuuden perusta ja ravitsee hänen peruskaipuutaan "olla enemmän". Ihminen ei näet ole mikään hukkaan joutunut atomi sattumalta syntyneessä maailmankaikkeudessa,(70) vaan Jumalan luoma olento, joka on saanut häneltä kuolemattoman sielun ja jota hän on iäisyydestä asti rakastanut. Jos ihminen olisi vain sattuman tai välttämättömyyden hedelmä tai jos hänen täytyisi supistaa pyrkimyksensä elämänolosuhteidensa rajoitetun horisontin mukaisiksi, jos kaikki olisi vain historiaa ja kulttuuria eikä ihmisellä olisi luontoa, jonka on määrä nousta itsensä yläpuolelle yliluonnolliseen elämään, silloin voitaisiin puhua vain kasvusta ja evoluutiosta mutta ei kehityksestä. Jos valtio edistää, opettaa tai jopa pakottaa käytännöllisen ateismin muotoja, se poistaa kansalaisiltaan moraalisen ja henkisen voiman, joka on välttämätön ihmisten kokonaisvaltaisessa kehityksessä, ja estää heitä kulkemasta eteenpäin uusin voimin, kun he pyrkivät antamaan vielä aidomman inhimillisen vastauksen Jumalan rakkauteen.(71) Sellaistakin tapahtuu, että taloudellisesti kehittyneet tai nopeasti kehittyvät maat levittävät myös köyhiin maihin, omien kulttuuristen, kaupallisten ja poliittisten suhteidensa

yhteydessä, tätä alentavaa käsitystä ihmispersoonasta ja hänen päämäärästään. Tämä on vahinko, jota "ylikehittyminen" aiheuttaa aidolle kehitykselle, (72) kun sen saattajana on "moraalinen kehittymättömyys".(73)

30. Tässä yhteydessä ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen teema saa vielä laajemman kantavuuden. Vuorovaikutus sen monenlaisten aineiden välillä vaatii pyrkimään siihen, että *ihmisen tietämyksen eri tasojen annetaan vaikuttaa toisiinsa* kansojen todellisen kehityksen edistämiseksi. Usein on ajateltu, että kehitys tai vastaavat sosioekonomiset toimenpiteet vaativat ainoastaan toteuttamista yhteisen toiminnan tuloksena. Tälle yhteiselle toiminnalle on kuitenkin annettava oikea suunta, sillä "kaikki yhteiskunnallinen toiminta edellyttää aatteellista perustaa".(74) Ongelmien monimutkaisuutta ajatellen on selvää, että eri tieteenalojen täytyy tehdä yhteistyötä järjestyneen tiedenvälisyyden kautta. Rakkaus ei sulje pois tietoa, vaan se edellyttää, edistää ja elävöittää sitä sisältä päin. Tieto ei ole koskaan yksin älykkyyden tulosta. Tieto voidaan tosin typistää laskelmaksi tai kokeiluksi, mutta jos se haluaa olla viisautta, joka pystyy ohjaamaan ihmistä ensimmäisten periaatteiden ja hänen lopullisten päämääriensä valossa, silloin sen on oltava rakkauden "suolalla maustettua". Teot ovat sokeita ilman tietoa, ja tieto on hedelmätöntä ilman rakkautta. "Aidon rakkauden innoittama ihminen pystyy paremmin kuin kukaan muu havaitsemaan kurjuuden syyt, löytämään keinot niitä vastaan taistelemiseen ja niiden päättäväiseen voittamiseen."(75) Mitä tulee edessämme oleviin ilmiöihin, rakkaus totuudessa vaatii ennen kaikkea, että me tunnemme ja ymmärrämme tietoisesti ja kunnioittaen tiedon jokaisen tason erityisen pätevyyden. Rakkaus ei ole jälkikäteen tehty lisäys, ikään kuin liite eri tieteenalojen jo tekemään työhön, vaan se on niiden mukana dialogissa alusta alkaen. Rakkauden vaatimukset eivät ole ristiriidassa järjen vaatimusten kanssa. Ihmisen tieto on riittämätöntä, eivätkä tieteiden loppu-

päätelmät voi yksin näyttää tietä ihmisen kokonaisvaltaiseen kehitykseen. On aina tarpeen kulkea pitemmälle: tätä vaatii rakkaus totuudessa.(76) Eteenpäin kulkeminen ei kuitenkaan koskaan merkitse irrottautumista järjen johtopäätöksistä tai ristiriitaa sen tulosten kanssa. Ei ole ymmärrystä ja rakkautta yksinkertaisesti vierekkäisinä. On olemassa rakkaus täynnä ymmärrystä ja ymmärrys täynnä rakkautta.

31. Tämä merkitsee, että moraalisten arvostusten ja tieteellisen tutkimuksen täytyy kasvaa yhdessä ja että rakkauden täytyy elävöittää niitä sopusointuisena tieteidenvälisenä kokonaisuutena, joka koostuu ykseydestä ja erilaisuudesta. Kirkon yhteiskunnallinen opetus, jolla on "tärkeä tieteidenvälinen ulottuvuus",⁽⁷⁷⁾ voi tästä näkökulmasta käsin toteuttaa erityisen vaikuttavaa tehtävää. Se sallii uskon, teologian, metafysiikan ja tieteiden löytää paikkansa yhteistyössä ihmisen palveluksessa. Ennen kaikkea tässä kirkon yhteiskunnallinen opetus toteuttaa viisauteen perustuvan ulottuvuutensa. Paavi Paavali VI oli nähnyt selvästi, kuinka alikehittyneisyyttä aiheutuu siitäkin, että puuttuu viisautta, mietiskelyä ja ajattelukykyä, joka pystyy muodostamaan suuntaa antavan synteetin.⁽⁷⁸⁾ Siihen tarvitaan "selvää näkemystä kaikista taloudellisista, yhteiskunnallisista, kulttuurisista ja hengellisistä näkökohdista".⁽⁷⁹⁾ Liiallinen tiedon jaottelu erikoisaloihin,⁽⁸⁰⁾ humanististen tieteiden sulkeutuminen metafysiikalta⁽⁸¹⁾ ja vaikeudet eri tieteiden dialogissa teologian kanssa eivät vahingoita ainoastaan tietämisen kehitystä vaan myös kansojen kehitystä, koska silloin on vaikea saada kokonaisnäkemystä ihmisen hyvästä sen eri ulottuvuuksissa. "Järjen käsitteen ja sen käytön laajentaminen"⁽⁸²⁾ on välttämätöntä voidaksemme riittävästi punnita kaikkia aineksia kehitykseen ja sosioekonomisten ongelmien ratkaisuun liittyvissä kysymyksissä.

32. Suuret uutuudet, joita kansojen kehityksen kokonaiskuva nykyisin tarjoaa, vaativat monissa tapauksissa *uusia ratkaisuja*. Niitä on etsittävä ottaen huomioon kunkin todellisuuden omat lait ja samalla sellainen kokonaisnäkemys ihmisestä, joka kuvastaa ihmispersoonan eri ulottuvuuksia rakkauden puhdistaman katseen kautta tarkasteltuna. Silloin löydetään ainutlaatuisia yhtenevyyksiä ja konkreettisia ratkaisumahdollisuuksia luopumatta mistään ihmiselämän oleellisesta perusaineksesta.

Ihmisen arvo ja oikeudenmukaisuus vaativat, että – varsinkin tänään – taloudelliset ratkaisut eivät suurena omaisuuseroja liiallisella ja moraalisesti kestäättömällä tavalla (83) ja että jatkuvasti *asetetaan etusijalle päämäärä työhön pääsystä* ja työmahdollisuuksien säilymisestä kaikille. Oikein nähtynä tätä edellyttää myös ”taloudellinen logiikka”. Järjestelmästä johtuva sosiaalisen eriarvoisuuden lisääntyminen yhteiskuntaluokkien kesken samassa maassa ja eri maiden väestöjen kesken, tai suhteellisen köyhyyden valtava kasvu, ei ainoastaan johda yhteiskunnallisen yksimielisyyden heikkenemiseen ja näin vaaranna demokratiaa. Se vaikuttaa negatiivisesti myös taloudellisella tasolla siten, että se progressiivisesti kuluttaa ”yhteiskunnan pääomaa” tai heikentää niiden suhteiden verkostoa, jotka perustuvat luottamukseen, luotettavuuteen ja sääntöjen noudattamiseen ja ovat välttämättömiä kaikelle kansalaisten yhteiselämälle.

Lisäksi taloustiede kertoo meille, että rakenteellinen epävarmuus saa aikaan menettelytapoja, jotka estävät tuotantoa ja tuhlaavat ihmisten voimavaroja, mikäli työntekijä tyytyy passiivisesti sopeutumaan automaattisiin mekanismeihin sen sijaan, että kehittäisi luovuuttaan. Tässäkin kohdassa taloustiede ja moraalinen arvio lähestyvät toisiaan. *Inhimilliset kustannukset ovat aina myös taloudellisia kustannuksia*, ja taloudelliset epäkohdat vaativat aina myös inhimillisen hintansa.

Edelleen täytyy muistuttaa siitä, että kulttuurien supistaminen teknologiaksi, vaikka se lyhyellä tähtämellä edistäisi voiton saamista, estää pitkällä aikavälillä molemminpuolista vaurastumista ja yhteistyön dynaamisuutta. On tärkeää erottaa toisistaan lyhytaikaiset ja pitkäaikaiset taloudelliset ja sosiologiset kysymykset. Työntekijöiden oikeusturvan tason heikentäminen tai voitonjaon mekanismeista luopuminen, jotta maa saisi paremman kansainvälisen kilpailukyvyyn, estävät pitkäaikaisen kehityksen saavuttamista. On myös huolellisesti punnittava seurauksia, joita ihmisille aiheutuu nykyisistä taipumuksista lyhytnäköiseen – toisinaan erittäin lyhytnäköiseen – taloudelliseen toimintaan. *Se vaatii uutta ja entistä syvällisempää pohdintaa talouden ja sen päämäärien merkityksestä* (84) sekä perusteellista ja kaukokatseista kehitysmallin tarkistusta epäkohtien ja vääristymien korjaamiseksi. Tätä vaatii joka tapauksessa planeettamme ekologinen terveydentila; ennen kaikkea sitä edellyttää ihmisen kulttuurinen ja moraalinen kriisi, jonka oireet ovat jo kauan olleet näkyvissä maailman kaikissa osissa.

33. Yli 40 vuotta kiertokirjeen *Populorum progressio* ilmestymisen jälkeen sen perusteema, kehitys, on vieläkin avoin ongelma, joka nykyisen talous- ja rahoituskriisin myötä on kärjistynyt ja tullut yhä kiireellisemmäksi. Vaikka jotkut alueet maailmassa, jotka aikaisemmin olivat köyhyyden rasittamia, ovat kokeneet huomattavia muutoksia taloudellisen kasvun ja maailmanlaajuiseen tuotantoon osallistumisen johdosta, elävät toiset alueet vielä kurjuuden tilassa, joka on verrattavissa paavi Paavali VI:n aikaiseen tilanteeseen. Muutamissa tapauksissa voidaan puhua jopa tilanteen huonontumisesta. On kuvaavaa, että jotkut syyt tähän tilanteeseen tunnettiin jo *Populorum progression* ilmestyessä, kuten esimerkiksi taloudellisesti kehittyneiden maiden asettamat korkeat tuontitullit, jotka yhä estävät köyhien maiden tuotteiden pääsemistä rikkaiden maiden markkinoille. Toiset syyt, jotka kiertokirjeessä

vain mainitaan, ovat taas myöhemmin tulleet selvemmin esille. Tämä koskee arviointia siirtomaajärjestelmän purkamisesta, joka silloin oli täydessä käynnissä. Paavi Paavali VI toivoi näiden alueiden itsenäistymistä täydessä vapaudessa ja rauhassa. Nyt yli 40 vuotta myöhemmin meidän on tunnustettava, miten vaikea tämä kehitys on ollut kolonialismin uusien muotojen ja vanhoista ja uusista isäntämaista riippuvuuden johdosta sekä toisaalta itsenäisyyden saavuttaneissa maissa ilmenevän suuren vastuuttomuuden tähden.

Pääasiallinen uutuus oli *maailmanlaajuisen keskinäisen riippuvuuden räjähdysmäinen kasvu*, joka nyttemmin tunnetaan yleisesti ”globalisaation” nimellä. Paavi Paavali VI oli osittain aavistanut sen edeltä käsin, mutta sen laajuus ja voimakkuus ovat hämmästyttäviä. Tämä prosessi on syntynyt taloudellisesti kehittyneissä maissa ja luonteensa mukaisesti levinnyt käsittämään kaikki taloudet. Se oli kannustava voima, joka auttoi kokonaisia alueita nousemaan alikehittyneisyydestä, ja sillä on sinänsä suuret mahdollisuudet. Jos kuitenkin rakkaus totuudessa puuttuu, tämä maailmanlaajuinen voima voi luoda vielä tuntematonta tuhoa ja uusia jakautumisia ihmiskunnan perheeseen. Siksi rakkaus ja totuus asettavat meidät aivan uuden ja luovan haasteen eteen, joka on hyvin laaja ja monimutkainen. Kysymys on siitä, *että laajennetaan järjen voimaa ja tehdään se kykeneväksi tuntemaan ja suuntaamaan nämä tehokkaat uudet voimat* niin, että ne antavat innoitusta sille ”rakkauden kulttuurille”, jonka siemenen Jumala on kylvänyt jokaiseen kansaan ja jokaiseen kulttuuriin.

KOLMAS LUKU

Veljeys, taloudellinen kehitys ja yhteiskunta

34. *Rakkaus totuudessa* asettaa ihmisen eteen hämmästyttävän kokemuksen lahjasta. Ilmainen lahja on ihmiselämässä läsnä monella eri tavalla, mutta usein sitä ei tunnisteta pelkästään tuotantoon ja hyötyyn keskittyneen elämänkatsomuksen takia. Ihminen on luotu lahjaa varten, joka ilmaisee ja tuo esiin hänen transsendentaalisen ulottuvuutensa. Monesti nykyihminen on väärin perustein vakuuttunut siitä, että hän on itse itsensä, elämänsä ja yhteiskuntansa ainoa tekijä. Tämä ylpeä olettaus on seuraus itsekkästä itseensä sulkeutumisesta ja – käyttäkäsemme uskon käsitteitä – lähtöisin *alkusynnistä*. Kirkon viisaus on aina ehdottanut, että perisynti otetaan huomioon myös selitettäessä sosiaalisia tapahtumia sekä rakennettaessa yhteiskuntaa. ”Jos ihmisen haavoittunut, pahaan taipuvainen luonto jätetään huomiotta, joudutaan kasvatustyössä, politiikassa, yhteiskunnallisessa toiminnassa ja moraalissa pahoihin erehdyksiin.” (85) Aloihin, joissa synnin vahingollisia vaikutuksia esiintyy, on jo pitkän aikaa kuulunut myös talouselämä. Meidän aikammekin todistaa meille siitä silmiinpistävästi. Ihmisellä on vakaumus, että hän riittää itselleen ja kykenee voittamaan historiassa läsnä olevan pahan vain omalla toiminnallaan. Tämä on johtanut ihmisen siihen, että onni ja pelastus nähdään aineellisen hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen toiminnan maallisissa muodoissa. Edelleen

se vakaumus, että talous vaatii itsenäisyyttä ja sitä on suojattava moraalisilta "vaikutteilta", on johtanut ihmisen käyttämään taloudellisia prosesseja väärin jopa tuhoisalla tavalla. Pitkällä tähtäimellä nämä vakaumukset ovat johtaneet taloudellisiin, yhteiskunnallisiin ja poliittisiin järjestelmiin, jotka ovat sortaneet yksilön ja yhteiskunnallisten ryhmien vapautta eivätkä juuri tästä syystä ole pystyneet huolehtimaan oikeudenmukaisuudesta, jota ne olivat luvanneet. Niin kuin jo olen kirjoittanut kiertokirjeessäni *Spe salvi*, tällä tavalla *kristillinen toivo* poistetaan historiasta. (86) Toivo on kuitenkin ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen palveluksessa vahva sosiaalinen voimavara, jota etsitään vapaudessa ja oikeudenmukaisuudessa. Toivo rohkaisee järkeä ja antaa sille voimaa ohjata tahtoa. (87) Se on jo läsnä uskossa, joka on sen suorastaan herättänyt. Rakkaus totuudessa saa siitä ravintoa ja tekee sen samalla näkyväksi. Koska toivo on täysin ilmainen Jumalan lahja, se astuu meidän elämäämme aivan ilmaiseksi, ilman korvausta, ja siten ylittää kaikki oikeudenmukaisuuden lait. Olemuksensa mukaisesti lahja ei pyydä vastapalvelusta, sen lakina on yltäkylläisyys. Se tulee sieluumme ensiksi merkkinä Jumalan läsnäolosta meissä, merkkinä siitä, mitä Jumala odottaa meiltä. Totuus, joka rakkauden tavoin on lahja, on – kuten pyhä Augustinus opettaa – suurempi kuin me. (88) Myös totuus itsestämme, persoonallisesta omastatunnostamme, on ennen kaikkea "lahjoitettu" meille. Missään omantunnon tapahtumassa emme nimitäin tuota itse totuutta, vaan aina löydämme sen tai pikemminkin otamme sen vastaan. Totuus samoin kuin rakkaus "ei ole lähtöisin ajattelusta tai pelkästä tahdosta vaan se tavallaan valtaa ihmisen". (89)

Koska rakkaus totuudessa on lahja, jonka kaikki saavat, se merkitsee voimaa, joka rakentaa yhteisöä, yhdistää ihmisiä tavalla, joka ei tunne esteitä tai rajoja. Ihmisten yhteisön voimme itsekkin perustaa, mutta yksin omasta voimastaan se ei koskaan voi olla täysin veljellinen yhteisö eikä voittaa

kaikkia rajoituksia; siitä ei siis voi tulla todella yleismaailmallinen yhteisö. Ihmissuvun ykseys, veljellinen yhteisö ilman mitään jakaantumista, syntyy Jumalan, Rakkauden, Sanasta, joka kutsuu sen kokoon. Käsitellessämme tätä ratkaisevaa kysymystä meidän täytyy toisaalta täsmentää, että lahjan logiikka ei sulje pois oikeudenmukaisuutta eikä ole vain sen rinnalla toisena ja ulkoapäin lisättyä elementtinä. Toisaalta taas taloudellisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen kehityksen, joka tahtoo olla todella inhimillinen, täytyy veljeyden ilmauksena antaa tilaa *ilmaisen lahjan periaatteelle*.

35. Keskinäisen ja yleisen luottamuksen vallitessa markkinat ovat taloudellinen instituutio; se mahdollistaa ihmisten kohtaamisen, jotka talouden harjoittajina hoitavat suhteitaan tekemällä sopimuksia ja vaihtamalla keskenään tavaroita ja palveluja tarpeidensa ja toivomustensa mukaisesti. Markkinat toimivat niin sanotun *vastavuoroisen oikeudenmukaisuuden (iustitia commutativa)* periaatteiden mukaisesti, jotka säätelevät antamisen ja saamisen suhteita samanarvoisten subjektien kesken. Kirkon yhteiskunnallinen opetus on kuitenkin aina korostanut *distributiivisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden* tärkeyttä markkinataloudessa, ei ainoastaan siksi, että tämä kuuluu suurempaan yhteiskunnalliseen ja poliittiseen kenttään, vaan myös laajempaan suhteiden verkostoon, jossa se toimii. Jos näet markkinat jätetään vain vaihdettujen tavaroiden samanarvoisuuden periaatteen varaan, eivät ne pysty huolehtimaan sosiaalisista yhteyksistä, joita ne tarvitsevat toimiakseen hyvin. *Ilman solidaarisia ja keskinäisen luottamuksen sävyttämiä toimintatapoja markkinat eivät kykene täysin täyttämään omaa taloudellista tehtäväänsä*. Nykyisin tämä luottamus on menetetty, ja luottamuksen menettäminen on raskas tappio.

Paavi Paavali VI on kiertokirjeessään *Populorum progressio* aivan oikein korostanut sitä tosiasiaa, että yleisesti levin-

neet oikeudenmukaiset menettelytavat ovat etu talousjärjestelmälle itselleen, koska rikkaat maat ovat ensimmäisiä, jotka saavat hyötyä köyhien maiden taloudellisesta noususta.(90) Tällöin ei ollut kysymys vain avusta virheellisen toiminnan korjaamisessa. Köyhiä ei saa pitää "kuormana" (91) vaan voimavarana, myös tiukasti taloudellisesta näkökulmasta katsoen. On kuitenkin hylättävä vääränä niiden näkemys, joiden mukaan markkinatalous on rakenteellisesti riippuvainen köyhyyden ja alikehittyneisyyden kiintiöstä voidakseen toimia niin hyvin kuin mahdollista. Markkinoille on hyödyllistä edistää kaupan vapautumista, mutta sen saavuttamiseksi ne eivät saa luottaa ainoastaan itseensä, sillä ne eivät kykene omalla voimallaan saavuttamaan sitä, mikä ylittää niiden mahdollisuudet. Niiden on turvauduttava muiden tekijöiden moraalisiin voimiin saadakseen tämän aikaan.

36. Talouselämä ei voi voittaa kaikkia yhteiskunnallisia ongelmia pelkästään soveltamalla *kaupallista logiikkaa*. Sen tulee suuntautua *yhteisen hyvän tavoittelemiseen*, josta myös ja ennen kaikkea poliittisen yhteisön täytyy huolehtia. Siksi ei saa unohtaa, että syntyy vakavia häiriöitä, jos erotetaan toisistaan taloudellinen toiminta - joka nähdään vain varallisuuden luomisen moottorina - ja poliittinen toiminta, joka mielletään oikeudenmukaisuuden tavoitte-luksi jakamalla varallisuutta uudelleen.

Kirkko on aina edustanut sitä kantaa, että taloudellista toimintaa ei saa pitää yhteiskunnalle vastakkaisena asiana. Markkinat eivät itsessään ole paikka, jossa rikkaat sortavat köyhiä, eivätkä ne saa sellaisiksi tullakaan. Yhteiskunnan ei tarvitse suojautua markkinoita vastaan, ikään kuin markkinoiden kehittyminen *ipso facto* johtaisi aidosti inhimillisten suhteiden tuhoutumiseen. On varmasti totta, että markkinat voivat olla negatiivinen voima, mutta eivät olemuksensa vuoksi, vaan siksi, että tietty ideologia voi tehdä markkinoista sellaisen. Ei saa unohtaa, ettei mark-

kinoilla ole mitään perusmuotoa. Ne saavat hahmonsä kulttuurin muodoista, jotka antavat niille konkreettisen leiman ja suunnan. Talous ja rahoitus ovat välineitä ja niitä voidaan käyttää huonosti, jos johtoasemissa olevat ihmiset toimivat vain itsekkäiden päämääriensä hyväksi. Siten sinänsä hyvät välineet voivat muuttua vahingollisiksi välineiksi. Tällaisia seurauksia eivät kuitenkaan aiheuta itse välineet, vaan sen tekee ihmisten pimentynyt järki. Näin ollen ei pidä vaatia tilille välinettä, vaan ihminen, hänen moraalinen omatuntonsa ja henkilökohtainen ja sosiaalinen vastuunsa.

Kirkon yhteiskunnallinen opetus on sitä mieltä, että aitoja ihmissuhteita, joihin kuuluu ystävyyttä ja yhteisyyttä, solidaarisuutta ja molemminpuolista arvostusta, voidaan ylläpitää myös taloudellisessa toiminnassa eikä ainoastaan sen ulkopuolella tai sen "jälkeen". Talouden kenttä ei suinkaan ole moraalisesti neutraali tai olemukseltaan epäinhimillinen ja epäsosiaalinen. Se on osa ihmisen toimintaa, ja juuri siksi, että se on inhimillistä, sitä täytyy rakentaa ja hallita moraalisten näkökantojen mukaisesti.

Edessämme on suuri haaste, jota ovat vahvistaneet kehitysongelmat tänä globalisaation aikana ja joka on talous- ja rahoituskriisin johdosta erityisen kiireellinen. Meidän on ajattelussamme ja toiminnassamme osoitettava, että perinteisiä sosiaalieettisiä periaatteita kuten läpinäkyvyyttä, rehellisyyttä ja vastuuntuntoa ei suinkaan saa laiminlyödä tai heikentää, ja että *liikesuhteissa myös ilmaisen palvelun periaatteella* ja lahjan logiikalla veljeyden osoituksena *voi ja täytyy olla oma paikkansa normaalissa talouselämässä*. Se on ihmisen vaatimus nykyisenä aikanamme, mutta sitä vaatii taloudellinen ajattelu itsekkin. Se on samalla rakkauden ja totuuden vaatimus.

37. Kirkon yhteiskunnallinen opetus on aina vakuuttanut, että *oikeudenmukaisuus koskee kaikkia taloudellisen toiminnan*

vaiheita, koska tämä on aina tekemisissä ihmisen ja hänen tarpeidensa kanssa. Voimavarojen hankkimisella, rahoituksella, tuotannolla, kulutuksella ja muilla taloudellisen toiminnan vaiheilla on välttämättä moraalinen ulottuvuutensa. *Siten jokaisella taloudellisella päätöksellä on moraalinen seuraus*. Yhteiskuntatieteet ja nykyisen talouden kehityssuunta osoittavat samaan johtopäätökseen. Aikaisemmin oli ehkä ajateltavissa, että rikkauden hankkiminen voitiin uskoa taloudelle ja sen jakamistehtävä siirtää politiikalle. Nykyisin tämä näyttää vaikeammalta, koska taloudellinen toiminta ei ole alueellisiin rajoihin sidottua, kun taas valtioiden valta on edelleen etupäässä paikallista. Siksi oikeudenmukaisuuden säännöt on otettava huomioon alusta alkaen taloudellisen toiminnan käynnistysvaiheessa eikä vasta toiminnan jälkeen tai samanaikaisesti sen kanssa. Sen lisäksi on tarpeen, että luodaan tilaa taloudelliselle toiminnalle, jonka harjoittajat suuntaavat toimintansa vapaasta harkinnasta sellaisien periaatteiden mukaisesti, jotka eroavat pelkästä voitontavoittelusta, mutta haluavat kuitenkin edelleen saada myös taloudellisia tuloksia. Ne monet talouden ilmenemismuodot, jotka ovat lähtöisin uskonnollisista tai ei-uskonnollisista aloitteista, osoittavat, että tämä on konkreettisesti mahdollista.

Globalisaation aikana talouteen vaikuttavat kilpailevat mallit, jotka ovat riippuvaisia hyvin erilaisista kulttuurista. Näistä lähtöisin olevilla erilaisilla yritystoiminnan malleilla on yhteinen lähtökohta vastavuoroisessa oikeudenmukaisuudessa (*iustitia commutativa*). *Talouselämä* tarvitsee epäilemättä *sopimuksia* säännelläkseen keskenään samanarvoisten tavaroiden vaihdantasuhteita. Samalla tarvitaan kuitenkin *oikeudenmukaisia lakeja*, politiikan johtamia *uudelleen jakamisen* mekanismeja ja lisäksi *lahjoittamisen hengessä* tapahtuvaa toimintaa. Globalisoitunut talous näyttää suosivan ensiksi mainittua vaihtoehtoa, sopimusten sääntelemää vaihdantaa, mutta suorasti ja epäsuorasti se osoittaa tarvitsevansa molempia muitakin

muotoja, politiikan logiikkaa ja pyyteettömän lahjan logiikkaa.

38. Edeltäjäni paavi Johannes Paavali II viittasi näihin ongelmiin, kun hän kiertokirjeessään *Centesimus annus* osoitti, että tarvitaan välttämättä järjestelmä, jossa on kolme osaa: *markkinat, valtio ja kansalaisyhteiskunta*.⁽⁹²⁾ Kansalaisyhteiskunnassa hän näki sopivimman alueen veljeydelle ja *taloudelle ilman vastapalvelusta*, mutta hän ei tahtonut kieltää tätä kahdelta muultakaan alueelta. Tänään voimme sanoa, että talouselämä täytyy ymmärtää moniulotteisena todellisuutena. Kaikissa ulottuvuuksissa, erikokoisena ja erilaisissa muodoissa, täytyy olla mukana veljellisen vastavuoroisuuden näkökohta. Globalisaation aikana taloudellinen toiminta ei voi luopua ilmaisesta palvelusta, joka levittää ja ravitsee solidaarisuutta sekä vastuuntuntoa oikeudenmukaisuudesta ja yhteisestä hyvästä taloudessa työskentelevien keskuudessa. Kysymys on tällöin lopulta taloudellisen demokratian konkreettisesta ja syvällisestä muodosta. Solidaarisuus merkitsee ennen kaikkea sitä, että kaikki tuntevat olevansa vastuussa kaikista,⁽⁹³⁾ ja siksi vastuuta ei voida siirtää yksin valtiolle. Aikaisemmin voitiin olla sitä mieltä, että ensiksi täytyy huolehtia oikeudenmukaisuudesta ja sen jälkeen ilmainen palvelu tulisi mukaan lisänä, mutta nyt on pidettävä kiinni siitä, että ilman ilmaista palvelua myöskään oikeudenmukaisuutta ei voida saavuttaa. Siksi tarvitaan markkinoita, joilla erilaisia päämääriä tavoittelevat yritykset voivat työskennellä vapaasti ja samoilla edellytyksillä. Voittoa tavoittelevien yksityisten yritysten ja erilaisten valtion yritysten rinnalla pitää myös keskinäisiin ja sosiaalisiin päämääriin pyrkivien kaupallisten toimijoiden saada tilaa ja voida toimia vapaasti. Kun ne tapaavat toisensa markkinoilla, voidaan toivoa, että se johtaa eräänlaiseen yrittäjien toimintatapojen risteytykseen ja että tulevaisuudessa *talouden inhimillistämiseen* kiinnitetään huomattavasti enemmän huomiota. Rakkaus totuudessa merkitsee

tässä tapauksessa, että sellaisten taloudellisten aloitteiden annetaan muotoutua ja rakentua, jotka eivät tosin sulje pois liikevoittoa mutta haluavat mennä pitemmälle kuin voittoa itsetarkoituksena pitävä vastaavuuden logiikka.

39. Paavi Paavali VI puhui kiertokirjeessään *Populorum progressio* sellaisen markkinatalousmallin luomisesta, jolla on ainakin pyrkimys sulkea piiriinsä kaikki kansat eikä ainoastaan niitä, joilla on käytettävissä vastaavia mahdollisuuksia ja kykyjä. Hän tahtoi ponnistella sen hyväksi, että rakennettaisiin kaikille inhimillisempi maailma, sellainen, ”jossa kaikki voivat antaa ja ottaa vastaan ilman, että jokin ryhmä edistyisi toisten kustannuksella”.(94) Siten hän laajensi kiertokirjeen *Rerum novarum* vaatimuksia ja päämääriä yleismaailmalliselle tasolle. Kun tuo kiertokirje ilmestyi vastauksena teolliseen vallankumoukseen, ensi kertaa pääsi voitolle – varmasti tuohon aikaan edistykseellinen – ajatus, että yhteiskuntajärjestyksen itsesäätelyn jatkuminen vaatii myös valtion puuttumista omaisuuden jakoon. Tänäpä tämä näkemys – myös riippumatta siitä, että se on markkinoiden ja yhteisöjen avautumisen tähden joutunut kriisiin – osoittautuu riittämättömäksi eikä pysty täyttämään täysin inhimillisen talouden vaatimuksia. Se, mitä kirkon yhteiskunnallinen opetus on aina korostanut ihmistä ja yhteiskuntaa koskevan näkemyksensä perusteella, on tänäpä tarpeellista myös niiden voimien vuoksi, joita globalisaatio tuo mukanaan.

Jos markkinoiden logiikka ja valtion logiikka pitävät kiinni siitä, että niillä on edelleen yksinoikeus omalla alueellaan, silloin pitkällä tähtäimellä menetetään paljon: solidaarisuus kansalaisten välisissä suhteissa, osallistuminen ja jakaminen sekä ilmainen toiminta. Nämä eroavat periaatteesta ”annan, jotta saisin” (vaihdon logiikka) ja periaatteesta ”annan velvollisuudesta” (valtion lakien tukema velvollisuuden logiikka). Alikehittymisen voittaminen ei vaadi ainoastaan vaihdantaan perustuvien liiketoimien

kehittämistä eikä vain valtion tukirakenteiden toiminnan tehostamista, vaan ennen kaikkea lisääntyvää avoimuutta koko maailman tasolla sellaisia taloudellisia toimintatapoja kohtaan, joille on ominaista osittain ilmainen avustus ja yhteisöllisyys. Poissulkeva ja kaksinapainen ”markkinat ja valtio” -malli rikkoo yhtenäisyyttä. Solidaarisuuteen perustuvat talouselämän muodot sen sijaan rakentavat yhteiskuntaa; niiden luonnollisin koti on kansalaisyhteiskunnassa, mutta ne eivät rajoitu yksin siihen. Ilmaisuuden markkinoita ei ole olemassa, eikä ilmaisuuden asennetta voida säätää lailla. Siitä huolimatta sekä markkinat että politiikka tarvitsevat ihmisiä, jotka ovat avoimia vasta-uuoraiselle lahjalle.

40. Nykyiset kansainväliset taloudelliset voimat raskaine vääristymineen ja epäkohtineen vaativat *syvällistä muutosta myös siihen, miten liikeyrityksen käsite on ymmärrettävää*. Vanhat toimintamallit ovat katoamassa, mutta horisontissa näkyy uusia lupaavia malleja. Yksi suurimmista vaaroista on varmasti se, että yritykset ovat miltei yksinomaan vastuussa sijoittajilleen, mikä rajoittaa niiden yhteiskunnallista arvoa. Yritysten kasvaessa ja tarvitessa yhä enemmän pääomaa ne yhä harvemmin ovat riippuvaisia yhdestä ja samasta yrittäjästä, joka pitkällä tähtäimellä – eikä vain ohimenevästi – tuntee olevansa vastuussa yrityksensä toiminnasta ja tuloksista, ja yhä harvemmin yritykset ovat riippuvaisia myöskään yhdestä alueesta. Sitä paitsi tuotannon niin sanottu ulkoistaminen voi heikentää yritysten vastuuntuntoa eri sidosryhmiä kohtaan – kuten työntekijöitä, tavarantoimittajia, kuluttajia, ympäristöä ja laajempaa yhteiskuntaa kohtaan – kun ne keskittyvät palvelemaan osakkeenomistajia, jotka eivät ole yhteen paikkaan sidottuja ja siksi kykenevät liikkumaan erityisen nopeasti. Kansainväliset pääomamarkkinat tarjoavat nykyisin todella suuren toimintavapauden. Samalla kasvaa kuitenkin myös tietoisuus yrityksen kauas ulottuvan yhteiskuntavastuun välttämättömyydestä. Vaikka kaikki

eettiset pohdiskelut, jotka nykyisin ohjaavat keskustelua yritysten yhteiskuntavastuusta, eivät kirkon yhteiskunnallisen opetuksen näkökulmasta olekaan hyväksyttäviä, niin on kuitenkin tosiasia, että on kasvamassa perusvaakaumus, jonka mukaan *yrityksen johto ei saa ottaa huomioon ainoastaan omistajien etuja, vaan sen täytyy ottaa vastuu myös kaikista muista henkilöryhmistä, jotka osaltaan avustavat yrityksen elämää*. Näihin kuuluvat työntekijät, asiakkaat, eri tuotantotekijöiden tarjoajat ja paikallinen yhteisö. Viime vuosina on tullut esiin kasvava kansainvälinen yritysjohtajien luokka, joka usein vastaa toimistaan vain osakkeenomistajille; nämä taas ovat yleensä nimettömiä rahastoja, jotka käytännössä määräävät johtajien palkkiot. Nykyäänkin on silti monia johtajia, jotka kauaskantoisten analyysien ansiosta tulevat tietoisiksi yhä syvällisemmistä yhteyksistä, joita heidän yrityksellään on toimintalueisiinsa. Paavi Paavali VI kutsui ihmisiä vakavasti pohtimaan, mitä vahinkoa se voi aiheuttaa heidän omalle maalleen, jos pääoma vain jonkun omaksi henkilökohtaiseksi eduksi siirretään ulkomaille.(95) Paavi Johannes Paavali II huomautti, että omaisuuden *sijoituksella on aina myös moraalinen merkitys* taloudellisen merkityksen ohella.(96) Täytyy korostaa, että se pitää paikkansa vielä tänään, vaikkakin pääomamarkkinat ovat voimakkaasti liberalisoituneet ja nykyajan teknologinen ajattelutapa voi johtaa siihen, että sijoitus nähdään vain teknisenä tapahtumana eikä sen lisäksi inhimillisenä ja eettisenä toimenpiteenä. Ei ole mitään syytä kieltää, että tietty pääoma voi saada aikaan jotakin hyvää, jos se sijoitetaan ulkomaille eikä kotimaahan. On kuitenkin otettava huomioon myös oikeudenmukaisuudesta johtuvat vaatimukset. Tällöin on selvitettävä, miten tämä pääoma on syntynyt ja mikä vahinko siitä koituu ihmisille, jos pääomaa ei sijoiteta niille seuduille, joilla se on saatu aikaan.(97) On vältettävä sitä, että *rahavarat käytettäisiin* keinotteluun ja langettaisiin kiusaukseen etsiä vain lyhytaikaista voittoa eikä tavoiteltaisi myös yrityksen pitkäaikaista olemassaoloa ja sijoituksen

hyötyä reaalityaloudelle sekä huolenpitoa asianmukaisesta ja sopivasta taloudellisten aloitteiden edistämisestä kehityksmaissa. Ei myöskään ole syytä kieltää, että omaisuuden siirtäminen ulkomaille, mikäli se liittyy sijoituksiin ja koulutukseen, voi saada aikaan paljon hyvää kyseisen maan väestölle. Työtä ja teknistä tietoa tarvitaan kaikkialla. Ei kuitenkaan ole oikein lopettaa toimintaa jollakin alueella tiettyjen etujen saamiseksi tai peräti jotta käytettäisiin hyväksi toisia ihmisiä, ellei samalla anneta aitoa tukea paikalliselle yhteiskunnalle vakaan tuotanto- ja sosiaalijärjestelmän luomiseksi, joka on kestävän kehityksen välttämätön edellytys.

41. Tässä yhteydessä on hyödyllistä viitata siihen, että *yrittystoiminnalla on moniarvoinen merkitys* ja että sen täytyy tulla yhä oikeudenmukaisemmaksi. Jo pitemmän aikaa vallinnut kaksinapainen markkinat-valtio-yhdistelmä on totuttanut meitä ajattelemaan vain kapitalistisesti toimivia yksityisen yrityksen johtajia ja toisaalta valtionyritysten johtajia. Todellisuudessa tarvitaan yritystoiminnan erittelevää ymmärtämistä. Tämä johtuu muutamista metataloudellisista syistä. Yritystoiminnalla on ensin inhimillinen ja sen jälkeen ammatillinen merkitys.(98) Se on osa jokaista työtä, jota pidetään persoonallisena tekona, "*actus personae*"(99); siksi on hyvä antaa jokaiselle työntekijälle mahdollisuus tehdä oma persoonallinen osuutensa, niin että hänellä itsellään on tietoisuus, että hän tekee työtä "omaksi hyväkseen".(100) Hyvällä syyllä paavi Paavali VI opetti, että "kaikki ne, jotka tekevät työtä, ovat luojia".(101) Juuri siksi, että halutaan tehdä oikeutta työtä tekevän ihmisen vaatimuksille ja arvokkuudelle sekä yhteiskunnan tarpeille, on olemassa monenlaisia yrityksiä, joita jaotellaan eri tavoin, ei ainoastaan "yksityisiksi" ja "valtiollisiksi". Jokainen niistä vaatii ja toteuttaa erityistä yrittäjän kykyä. Sellaisen talouden rakentamiseksi, joka lähitulevaisuudessa voi asettua kansallisen ja maailmanlaajuisen yhteisen hyvän palvelukseen, on syytä arvostaa

tämän yritystoiminnan laajalle ulottuvaa merkitystä. Tämä laajempi näkökulma edistää vaihtoa ja vastavuoroisuutta yritystoiminnan eri tyyppien kesken, niin että siirrytään voittoa tuottamattomalta alalta voittoa tuottavalle alalle ja päinvastoin, julkiselta sektorilta kansalaisyhteiskuntaan, kehittyneiltä talosalueilta kehitysmaihin.

Myös ”*poliittisella auktoriteetilla*” on moniarvoinen merkitys, jota ei saa unohtaa. Se on matkalla toteuttamaan uutta yhteiskunnallisesti vastuullista ja ihmisen mitan mukaan suunnattua taloudellisesti-tuotannollista järjestystä. Samalla tavoin kuin on edistettävä erilaisia yritystoiminnan muotoja maailmanlaajuisesti, täytyy edistää myös hajautettua ja eri tasoilla toimivaa poliittista valtaa. Aikamme yhteen kasvanut talous ei poista valtioiden osuutta, vaan se velvoittaa hallitukset pikemminkin entistä tiiviimpään yhteistyöhön keskenään. Viisauden ja varovaisuuden ohjaamat syyt neuvovat, ettei pidä liian aikaisin julistaa valtion loppua. Nykyisen kriisin ratkaisemisen yhteydessä erottuu valtion osuuden kasvu, kun se saa takaisin useita oikeuksiaan. On myös maita, joissa valtion rakentaminen tai jälleenrakennustyö on edelleen sen kehityksen avainaines.

Nykyisten taloudellisten ongelmien ratkaisemiseksi *kansainvälisen avun* pitäisi pikemminkin juuri solidaarisen suunnitelman puitteissa edistää ja lujittaa perustuslaillisia, oikeudellisia ja hallinnollisia järjestelmiä niissä maissa, jotka eivät vielä täysin voi niistä nauttia. Taloudellisen avun ohella tarvitaan tukea, jotta voidaan vahvistaa *oikeusvaltiolle* ominaiset takuut: tehokas ja ihmisoikeudet huomioon ottava julkisen järjestyksen ja vankilalaitoksen järjestelmä sekä aidosti demokraattiset instituutiot. Valtiolla ei tarvitse kaikkialla olla samoja ominaisuuksia. Tuki heikkojen hallintojärjestelmien vahvistamiseksi voi erityisellä tavalla saada seurakseen valtion rinnalle muiden poliittisten tekijöiden kehittymistä, jotka ovat luonteeltaan

kulttuurisia, yhteiskunnallisia, alueellisia tai uskonnollisia. Poliittisen auktoriteetin jakaantuminen paikallisella tasolla, kansallisen ja kansainvälisen siviiliyhteiskunnan tasolla sekä ylikansallisen ja maailmanlaajuisen yhteisön tasolla on myös yksi pääteistä taloudellisen globalisaation ohjaamiseksi. Se on myös menettelytapa, jolla todella välitetään demokratian perustusten heikentäminen.

42. Monesti tavataan globalisaatiota kohtaan fatalistisia asenteita, ikään kuin persoonattoman nimettömät voimat ja ihmisen tahdosta riippumattomat rakenteet olisivat saaneet aikaan nykyisin vallitsevan dynamiikan.(102) Tämän vuoksi on hyvä muistuttaa mieleen, että globalisaatio kylläkin merkitsee sosioekonomista prosessia, mutta tämä ei ole sen ainoa ulottuvuus. Selvemmin näkyvän prosessin takana on yhä enemmän yhteen punoutunut ihmiskunta; se koostuu henkilöistä ja kansoista, joille tämän prosessin tulee koitua hyödyksi ja kehitykseksi,(103) koska sekä yksityishenkilöt että myös kokonaisuus ottavat kantaakseen kulloisetkin vastuut. Rajojen ylittäminen ei ole vain aineellinen asia, vaan syihinsä ja vaikutuksiinsa nähden myös kulttuuria koskeva kysymys. Jos globalisaatiota tulkitaan deterministisestä näkökulmasta, menetetään kriteerit sen arvioimiseksi ja suuntaamiseksi. Se on inhimillinen tosiasia ja siinä saattaa olla erilaisia kulttuurin suuntia, joita tulee huolellisesti punnita. Totuus globalisaatioprosessista ja sen perustavaa laatua oleva eettinen kriteeri on annettu ihmiskunnan ykseydessä ja kehityksessä kohti sitä, mikä on hyvää. Siksi tarvitaan jatkuvaa ponnistelua sellaisen *maailmanlaajuisen kulttuurin yhdentymisprosessin hyväksi, joka perustuu ihmiseen ja yhteisöön ja on avoin myös transsendentaalisuudelle.*

Huolimatta joistakin rakenteellisista aineksistaan, joita ei pidä kieltää mutta ei myöskään liioitella, "globalisaatio ei ole itsessään hyvä tai paha. Se on sitä, miksi ihmiset sen tekevät".(104) Emme saa olla sen uhreja vaan sen hah-

mottelijoita, kun toimimme järjen valossa ja annamme rakkauden ja totuuden ohjata itseämme. Sokea vastustus olisi väärä asenne, ennakkoluulo, joka lopulta johtaisi meidät ymmärtämään väärin prosessin, jolla on myös monia myönteisiä puolia, ja olisimme vaarassa menettää suuren tilaisuuden osallistua sen tarjoamiin monenlaisiin kehitysmahdollisuuksiin. Asianmukaisesti suunnitellut ja toteutetut globalisaatioprosessit mahdollistavat maailmanlaajuisella tasolla ennennäkemättömän suuren rikkauden uudelleenjaon. Jos näitä prosesseja taas johdetaan huonosti, ne voivat sitä vastoin johtaa köyhyyden ja epätasa-arvon lisääntymiseen ja tartuttaa kriisin koko maailmaan. On tarpeellista poistaa näiden prosessien vakavatkin puutteet, jotka aiheuttavat uusia jakautumisia kansojen välillä ja kansojen keskuudessa, ja huolehtia siitä, että rikkauden uudelleen jakaminen ei tapahdu köyhyyden jakamisen kautta tai siten, että köyhyys vielä lisääntyisi. Kauan ajateltiin, että köyhät kansat pysyvät ennalta säädetyllä kehitystasolla ja niiden pitäisi tyytyä kehittyneiden kansojen ihmisystävällisyyteen. Paavi Paavali VI on kiertokirjeessään *Populorum progressio* asettunut vastustamaan tätä asennetta. Nykyään käytettävissä olevat aineelliset mahdollisuudet auttaa näitä kansoja nousemaan köyhyydestä ovat periaatteessa suuremmat kuin ennen, mutta pääasiassa kehittyneet kansat itse ottivat ne haltuunsa, koska ne osasivat paremmin käyttää hyödyksi pääoman ja työvoiman liikkuvuuden vapautumista. Hyvinvoinnin maailmanlaajuista leviämistä ei siksi saa jarruttaa itsekkäällä, protektionistisilla tai omaa etua tavoittelevilla projekteilla. Kehittyvien ja kehitysmaiden ottaminen mukaan mahdollistaa nykyään kriisin paremman käsittelyn. Globalisaatioon kuuluva muutos tuo mukanaan suuria vaikeuksia ja vaaroja, jotka voidaan voittaa vain silloin, kun tullaan tietoisiksi antropologiasta ja eettisestä hengestä, joka ohjaa syvyydestä globalisaatiota itseään solidaarisen humanisuuden suuntaan. Valitettavasti tämä henki on usein peitossa ja sitä tukah-

duttavat eettiset ja kulttuuria koskevat pohdiskelut, joilla on individualistis-utilitaristinen luonne. Globalisaatio on monikerroksinen ja monimutkainen ilmiö, joka vaatii, että sitä harjoitetaan sen kaikkien ulottuvuuksien – myös teologisen – erilaisuudessa ja ykseydessä. Tällä tavalla tulee mahdolliseksi elää ja *ohjata ihmiskunnan globalisaatiota suhteiden, yhteisyyden ja osallistumisen kautta.*

NELJÄS LUKU

Kansojen kehitys Oikeudet ja velvollisuudet Ympäristö

43. "Se inhimillisen solidaarisuuden todellisuus, joka hyödyttää meitä kaikkia, myös velvoittaa meitä."(105) Monilla ihmisillä on nykyään taipumus väittää, etteivät he ole kenellekään mitään velkaa, paitsi itselleen. He ovat sitä mieltä, että heillä on vain oikeuksia, ja heillä on usein suuria vaikeuksia antaa vastuuntunnon kypsyä itsensä ja toisten ihmisten kokonaisvaltaisen kehityksen hyväksi. Siksi on tärkeätä herättää uusi pohdiskelu siitä, että *oikeudet edellyttävät velvollisuuksia, joita ilman niistä tulee mielivaltaa.* (106) Me koemme nykyisin painostavaa ristiriitaa. Kun toisaalta vaaditaan oletettuja oikeuksia – jotka ovat luonteeltaan mielivaltaisia ja tarpeettomia – sillä verukkeella, että ne tulevat olemaan valtion rakenteiden tunnustamia ja edistämiä, toisaalta taas suuressa osassa ihmiskuntaa kiistetään ja loukataan keskeisiä perusoikeuksia.(107) Usein huomataan yhteys sen välillä, että hyvinvointiyhteiskunnissa vaaditaan oikeutta ylellisyyteen ja suoraan rikkomuksiin ja paheeseen, ja sen välillä, että monilla maailman alikehittyneillä alueilla ja suurkaupunkien laitamilla koetaan ravinnon, juomaveden, perusopetuksen ja perusterveydenhuollon puutetta. Tämä johtuu siitä, että kun yksityiset oikeudet irrotetaan velvollisuuksista, jotka antavat niille merkityksen, ne riistäytyvät irralleen

ja aiheuttavat käytännössä rajattoman ja kriteerittömän vaatimusten kierteen. Oikeuksien liioittelu johtaa velvollisuuksien laiminlyöntiin. Velvollisuudet rajoittavat oikeuksia, koska ne viittaavat antropologisiin ja eettisiin kehyksiin, joiden totuuteen myös oikeudet kuuluvat; silloin ne eivät muutu mielivaltaisiksi. Siten velvollisuudet vahvistavat oikeuksia ja osoittavat niiden puolustamisen ja edistämisen olevan yhteistä hyvää palveleva tehtävä. Jos taas ihmisen oikeudet perustuvat vain jonkin kansankokouksen päätöksiin, niitä voidaan joka hetki muuttaa, ja siten niiden kunnioittamisen ja noudattamisen velvollisuus heikentyy yleisessä tietoisuudessa. Hallitukset ja kansainväliset järjestöt voivat silloin jättää huomiotta oikeuksien objektiivisuuden ja "loukkaamattomuuden". Jos näin tapahtuu, kansojen aito kehitys vaarantuu.(108) Sellainen asennoituminen vaarantaa kansainvälisten järjestöjen arvostuksen ennen kaikkea niissä maissa, jotka eniten tarvitsevat kehitystä. Ne pyytävät, että kansainvälinen yhteisö ottaa velvollisuudekseen auttaa niitä tulemaan "oman kohtalonsa rakentajiksi" (109) eli että ne itse ottavat velvollisuuksia kantaakseen. *Vastavuoroisten velvollisuuksien jakaminen on paljon voimakkaampi kannustin toimintaan kuin pelkkä oikeuksien vaatiminen.*

44. Puhuttaessa oikeuksista ja velvollisuuksista kehityksen yhteydessä on otettava huomioon myös *väestönkasvuun* liittyvät ongelmat. Kyseessä on hyvin tärkeä aidon kehityksen näkökohta, koska se liittyy elämän ja perheen luovuttamattomiin arvoihin.(110) Se, että väestönkasvua pidetään alikehittyneisyyden pääsyynä, on virheellistä – myös taloudelliselta kannalta katsottuna. Tarvitsee vain ajatella toisaalta lapsikuolleisuuden vähenemistä ja keskimääräisen eliniän pitenemistä uusissa taloudellisesti kehittyneissä maissa ja toisaalta selviä kriisin merkkejä sellaisissa yhteisöissä, joissa esiintyy huolestuttavaa syntyvyyden vähenemistä. On toki kiinnitettävä asianmukaista huomiota vastuulliseen lisääntymiseen, jolla muun muassa

on myönteinen vaikutus ihmisen kokonaisvaltaiseen kehitykseen. Kirkko, joka pitää tärkeänä ihmisen todellista kehitystä, suosittelee hänelle inhimillisten arvojen täyttä kunnioittamista myös seksuaalisuuden harjoittamisessa. Sitä ei voi alentaa pelkäksi mielihyväksi tai viihteeksi, eikä seksuaalikasvatusta voi supistaa tekniseen opetukseen, jonka ainoa huolenaihe on asianosaisten suojeleminen mahdolliselta tartunnalta tai lisääntymisen "vaaralta". Tämä köyhdyttäisi ja halveksisi seksuaalisuuden syvällistä merkitystä, joka yksilöiden ja yhteiskunnan on tunnistettava ja vastuullisesti omaksuttava. Vastuullisuus nimittäin kieltää sekä seksuaalisuuden pitämisen pelkästään nautinnon lähteenä että sen säätelyn poliittisilla pakkotoimilla syntyvyyden sääntelemiseksi. Molemmissa tapauksissa on kyse materialistisista käsityksistä ja niiden poliittisista muunnelmista, joissa ihmiset lopulta kärsivät monenlaista väkivaltaa. Kaikessa tässä on tällä alalla asetettava perheiden ensisijainen pätevyys (111), kuten myös vanhempien asianmukainen kasvatusta, valtion ja sen rajoitettavien poliittisten toimien vastapainoksi.

Moraalisesti vastuullinen avoimuus elämälle on yhteiskunnallista ja taloudellista rikkautta. Suuret kansakunnat ovat päässeet nousemaan kurjuudesta myös asukkaidensa suuren määrän ja kykyjen ansiosta. Sitä vastoin aikaisemmin kukoistaneet kansakunnat elävät nyt syntyvyyden vähenemisen vuoksi epävarmuuden ja joissakin tapauksissa jopa rappion vaihetta; siitä on tullut ratkaiseva ongelma juuri hyvinvointiyhteiskunnille. Syntyvyyden väheneminen, joka monesti laskee väestönmäärän kriittisen tilastoarvon alapuolelle, syöksee myös sosiaaliturvajärjestelmät kriisiin, johtaa kustannusten nousuun, kuluttaa säästöjä ja jatkossa sijoituksille tarpeellisia rahavaroja, supistaa ammattitaitoisen työvoiman saatavuutta ja pienentää "aivokapasiteettia", josta ammennetaan kansakunnan tarpeisiin. Lisäksi pienet, monesti erittäin pienet perheet ovat vaarassa köyhdyttää sosiaalisia suhteita

eivätkä takaa tehokkaita solidaarisuuden muotoja. Nämä tilanteet osoittavat oireita vähäisestä luottamuksesta tulevaisuuteen ja moraalisesta väsymyksestä. Siksi tulee yhteiskunnallisesti ja jopa taloudellisesti välttämättömäksi osoittaa jälleen uusille sukupolville perheen ja avioliiton kauneus ja se, että nämä instituutiot vastaavat ihmisen syvimpiä tarpeita ja arvokkuutta. Tässä suhteessa valtiot on kutsuttu ryhtymään poliittisiin toimenpiteisiin, jotka edistävät perheen keskeistä asemaa ja koskemattomuutta, perheen, joka perustuu yhden miehen ja yhden naisen avioliittoon ja joka on yhteiskunnan perustava ja elävä solu (112). Niiden on huolehdittava myös sen taloudellisista ja verotuksellisista ongelmista, kunnioittaen sen suhteeseen perustuvaa olemusta.

45. Ihmisen syvimpiin moraalisiin vaatimuksiin vastaamisella on myös merkittäviä ja myönteisiä vaikutuksia taloudellisella tasolla. *Talous tarvitsee nimittäin etiikkaa voidakseen toimia oikein*, ei mitä etiikkaa tahansa, vaan ihmisystävällistä etiikkaa. Nykyään puhutaan paljon etiikasta talouden, rahoituksen ja liiketoiminnan alalla. Liike-elämän etiikan tutkimuskeskukset ja seminaarit ovat kasvussa; kehittyneissä maissa leviää eettisen sertifiointin järjestelmä osana yrityksen yhteiskunnallista vastuuta korostavaa aatetta. Pankit tarjoavat niin sanottuja "eettisiä" tilejä ja sijoitusrahastoja. Kehittyy "eettinen rahoitusjärjestelmä", erityisesti mikrolainojen ja yleisemmin mikrorahoituksen kautta. Nämä toimenpiteet herättävät arvostusta ja ansaitsevat laajaa tukea. Niiden positiiviset vaikutukset voidaan havaita myös vähemmän kehittyneillä alueilla maailmassa. On kuitenkin hyvä saada aikaan myös pätevä erottelukriteeri, koska adjektiivia "eettinen" käytetään myös hyväksi; yleisesti käytettynä sillä on hyvin erilaisia merkityksiä, ja sen alta löytyy ratkaisuja ja päätöksiä, jotka ovat ristiriidassa oikeudenmukaisuuden ja ihmisen todellisen hyvän kanssa.

Paljon riippuu näet moraalisesta viitekehuksesta. Tässä asiassa kirkon yhteiskunnallisella opetuksella on erityistä annettavaa, joka perustuu ihmisen luomiseen "Jumalan kuvaksi" (1. Moos. 1:27). Siitä johtuu ihmispersoonan loukkaamaton arvo sekä luonnollisten moraalinormien transsendentaalinen arvo. Talousetiikka, joka ei ota huomioon näitä kahta pilaria, joutuu väistämättä vaaraan menettää oman luonteensa ja tulla hyväksikäytetyksi. Erityisesti se on vaarassa joutua olemassa olevien talous- ja rahoitusjärjestelmien palvelijaksi, sen sijaan että korjaisi niiden epäkohtia. Se päätyisi lopulta oikeuttamaan sellaisten hankkeiden rahoittamista, jotka eivät todellisuudessa ole eettisiä. Sanaa "eettinen" ei pidä käyttää ideologisesti syrjivällä tavalla, antamalla ymmärtää, että aloitteet, jotka eivät muodollisesti käytä tätä sanaa olisivat epäeettisiä. Ei pidä huolehtia vain siitä – tämä huomautus on oleellinen! – että syntyy talouden ja rahoituksen "eettisiä" sektoreita ja alueita, vaan että koko talous ja rahoitusjärjestelmä ovat eettisiä, eivätkä ole sitä ainoastaan ulkoisen nimikkeen kautta, vaan kunnioituksesta niiden omaan luonteeseen kuuluvia vaatimuksia kohtaan. Tästä asiasta kirkon yhteiskunnallinen opetus puhuu hyvin selvästi muistuttaessaan, että talous kaikkine haaroineen on osa ihmisen toimintaa. (113)

46. Kun tarkastellaan kysymyksiä, jotka koskevat *yritysten ja etiikan välistä suhdetta* sekä tuotantomenetelmien kokemaa kehitystä, näyttää siltä, että tähän asti yleisesti tunnettu ero voittoa tavoittelevien yritysten ja voittoa tavoittelemattomien järjestöjen välillä ei enää pysty kuvaamaan todellista tilannetta tai tehokkaasti suuntaamaan tulevaa kehitystä. Viime vuosikymmeninä näiden kahden yritystyyppin välille on syntynyt suuri välialue. Se koostuu perinteisistä yrityksistä, jotka kuitenkin sitoutuvat avustussopimuksiin kehitysmaiden hyväksi, sekä sosiaalista hyvinvointia tavoittelevista yritysryhmistä ja niin sanotun julkisen talouden ja yhteisötalouden edustajien kirjavasta

maailmasta. Kyseessä ei ole vain ”kolmas sektori”, vaan uusi laaja yhtenäinen todellisuus, johon kuuluu yksityisiä ja julkisia yrityksiä ja joka ei sulje pois liikevoittoa, mutta pitää sitä välineenä inhimillisten ja sosiaalisten päämäärien saavuttamiseen. Se seikka, jakavatko nämä yritykset voittoja vai eivät, tai vastaako niiden laillinen rakenne jompaakumpaa vakiintunutta normia, tulee toisarvoiseksi verrattuna niiden valmiuteen käsittää liikevoitto välineeksi, joka edistää markkinoiden ja yhteiskunnan tulemista inhimillisemmiksi. On toivottava, että nämä uudet yritystavat löytävät kaikissa maissa myös vastaavan oikeudellisen ja verotuksellisen muotonsa. Nämä uudet muodot eivät ota mitään pois perinteisten yritysten taloudellisesta merkityksestä ja hyödyllisyydestä, vaan kehittävät järjestelmänsä selvemmin ja täydellisemmin ottamaan vastaan velvollisuuksia talouden edustajien taholta. Eivätkä ne tee ainoastaan tätä. *Juuri yritysmuotojen moninaisuus saa aikaan inhimillisemmät ja samalla kilpailukyisemmät markkinat.*

47. Erilaisia yritystyypppejä on lisättävä ja erityisesti niitä yrityksiä, jotka pystyvät näkemään liikevoiton välineenä markkinoiden ja yhteisöjen inhimillistämiseen, on seurattava myös niissä maissa, jotka kärsivät siitä, että ne on suljettu pois tai marginalisoitu globaalitalouden vaikutusympyröistä. Niissä maissa on hyvin tärkeää edetä subsidiariteettiin perustuvien, sopivasti suunniteltujen ja johdettujen projektien avulla, jotka ennen kaikkea pyrkivät vahvistamaan oikeuksia, mutta samalla huolehtivat myös vastaavien velvollisuuksien omaksumisesta. *Kehitysavun* yhteydessä on varmistettava ihmispersoonan keskeisen aseman periaate; ihminen on subjekti, jonka ensi sijassa täytyy ottaa vastuu kehityksestä. Päätehtävä koskee konkreettisten ihmisten elämäntilanteen parantamista tietyllä alueella, jotta he voivat noudattaa niitä velvollisuuksia, joiden täyttämisen heidän silloinen hätätilansa tekee mahdollottomaksi. Huolehtiminen ei voi koskaan olla abstrakti asenne. Jotta kehitysohjelmat voidaan sopeuttaa yksit-

täisiin tilanteisiin, niiden tulee olla joustavia. Avunsaajat olisi otettava suoranaisesti mukaan projektien suunnitteluun ja vastaamaan niiden toteuttamisesta. Samoin on välttämätöntä käyttää asteittaisen ja saattavan edistymisen kriteereitä – yhdessä tulosten jatkuvan kontrollin kanssa – koska yleispäteviä reseptejä ei ole olemassa. Paljon riippuu siitä, miten ohjelmat toteutetaan käytännössä. ”Kansoilla itsellään on ensisijainen vastuu työstä oman kehityksensä puolesta. Ne eivät kuitenkaan voi toteuttaa tätä eristyksissä.” (114) Nämä paavi Paavali VI:n sanat ovat meidän aikanamme vielä ajankohtaisemmat, kun maailmamme tulee jatkuvasti yhtenäisemmäksi. Yhtenäistyminen ei sinänsä ole automaattista. Ratkaisut täytyy suunnitella tarkasti kansojen ja yksittäisten ihmisten konkreettisen elämän mukaisesti tilanteen huolellisesti harkitun arvion perusteella. Suurprojektien rinnalla tarvitaan pieniä projekteja ja ennen muuta kaikkien siviiliyh-teiskuntaan kuuluvien – sekä juridisten että luonnollisten persoonien – mukana olemista.

Kansainvälinen yhteistyö tarvitsee ihmisiä, jotka osallistuvat taloudelliseen ja inhimilliseen kehitysprosessiin solidaarisella läsnäolollaan, valvomalla, kouluttamalla ja kunnioittaen. Tästä näkökulmasta kansainvälisten järjestöjen pitäisi itsensä kysyä, miten tehokkaita niiden usein liian kalliit byrokraattiset hallintotoimet todella ovat. Toisinaan käy niin, että avun saaja joutuu auttajan välineeksi ja köyhiä tarvitaan ylläpitämään kalliita byrokraattisia järjestöjä, jotka varaavat omaan käyttöönsä liian suuria summia niistä varoista, jotka pitäisi käyttää kehitysohjon. Tämän vuoksi olisi toivottavaa, että kaikki kansainväliset ja kansalaisjärjestöt pyrkisivät suurempaan läpinäkyvyyteen ja ilmoittaisivat lahjoittajille ja suurelle yleisölle, millainen prosenttiosuus lahjoitusvaroista osoitetaan kehitysyhteistyöohjelmiin, mitä nämä ohjelmat todella sisältävät ja miten suuret kokonaismenot järjestöllä itsellään on.

48. Kehityksen teema on nykyisin voimakkaasti sidoksissa velvollisuuksiin, jotka syntyvät *ihmisen suhteesta luonnolliseen ympäristöönsä*. Tämän suhteen Jumala on lahjoittanut kaikille, ja sen käyttäminen asettaa eteemme vastuun köyhistä, tulevista sukupolvista ja koko ihmiskunnasta. Jos luontoa ja ennen kaikkea ihmistä pidetään sattuman tai evoluution determinismin hedelmänä, vastuuntunto omassatunnossamme heikkenee. Uskova ihminen tunnistaa luonnossa Jumalan luovan toiminnan ihmeellisen työn, jota ihminen saa käyttää vastuullisesti, tyydyttääkseen oikeutetut aineelliset ja henkiset tarpeensa kunnioittaen luomakunnan sisäistä tasapainoa. Jos tämä näkemys häviää, ihminen päätyy lopulta joko pitämään luontoa koskemattomana tabuna tai päinvastoin riistämään sitä. Kumpikaan asenne ei vastaa kristillistä näkemystä luonnosta, joka on Jumalan luomistyön hedelmä.

Luonto on rakkauden ja totuuden suunnitelman ilmaus. Se edeltää meitä, ja Jumala on lahjoittanut sen meille elintilaksi. Luonto puhuu meille Luojusta (vrt. Room. 1:20) ja hänen rakkaudestaan ihmisiä kohtaan. Sen on määrä aikojen lopulla "yhdistyä yhdeksi" Kristuksessa (vrt. Ef. 1:9-10; Kol. 1:19-20). Sekin on siis "kutsumus".(115) Luonto on käytettävissämme, mutta ei "sattumalta heitettyjen roskien kasana"(116), vaan lahjana Luojalta, joka on säätänyt siihen sisäisesti kuuluvat lait, jotta ihminen löytää niistä periaatteet "viljelläkseen ja varjellakseen" luontoa (vrt. 1. Moos. 2:15). Täytyy myös korostaa, että on vastoin todellista kehitystä pitää luontoa tärkeämpänä kuin ihmistä. Tällainen asenne johtaa uuspakanallisiin käsityksiin tai uuteen panteismiin. Ihmisen pelastusta ei voida johtaa yksin puhtaan naturalistisessa merkityksessä käsitetystä luonnosta. On torjuttava myös päinvastainen asenne, joka pyrkii luonnon täydelliseen tekniseen hallintaan, koska luonnollinen ympäristö ei ole pelkkää materiaa, jota voimme käyttää mieleemme mukaan, vaan Luojan ihmeellinen työ. Sillä on itsessään eräänlainen

”kielioppi”, joka ilmoittaa päämäärät ja kriteerit luonnon viisaalle käytölle, ei sen välineelliselle ja mielivaltaiselle hyväksikäytölle. Monet kehitystä kohtaavat vahingot ovat nykyisin peräisin näistä vääristyneistä käsityksistä. Luonnon typistäminen pelkäästään joukoksi yksinkertaisia tosiasioita osoittautuu lopulta väkivallan lähteeksi ympäristöä kohtaan ja rohkaisee myös tekoihin, jotka eivät kunnioita ihmisluntoa. Luontomme ei kuitenkaan koostu yksin aineesta vaan myös hengestä; sellaisena sillä on runsaasti merkityksiä ja transsendentaalisia päämääriä saavutettavina, ja se on myös kulttuurille normatiivinen. Ihminen tulkitsee ja muovaa luonnollista ympäristöä kulttuurin kautta, jota puolestaan ohjaa vastuullinen vapaus sopusoinnussa moraalilain käskyjen kanssa. Siksi ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen suunnitelmat eivät saa jättää huomiotta tulevia sukupolvia, vaan niiden tulee olla *valmiita solidaarisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen sukupolvien välillä* ottamalla huomioon monia eri aloja, kuten ekologisen, juridisen, taloudellisen, poliittisen ja kulttuurisen näkökannan.(117)

49. Puhuttaessa ympäristön hoitamisesta ja suojelemisesta täytyy nykyään kiinnittää vastaavaa huomiota myös *energiaongelmiin*. Se, että jotkut maat, vaikutusvaltaiset ryhmät ja yritykset hankkivat uusiutumattomia energianlähteitä, on näet vakava este köyhien maiden kehitykselle. Näillä ei ole taloudellisia mahdollisuuksia hankkia saati rahoittaa uusien ja vaihtoehtoisten lähteiden etsimistä. Luonnonvarojen – joita monissa tapauksissa on juuri köyhissä maissa – ostaminen synnyttää niiden väärää hyväksikäyttöä ja kansakuntien välisiä ja sisäisiä konflikteja. Konfliktit tapahtuvat usein juuri näiden maiden alueella, ja niiden raskaana seurauksena on kuolemaa, tuhoa ja yhä enemmän rappeutumista. Kansainvälisellä yhteisöllä on välttämätön tehtävä löytää institutionaalisia keinoja saada uusiutumattomien luonnonvarojen riisto loppumaan ja tehdä se myös ottamalla mukaan köyhät

maat ja suunnittelemalla tulevaisuutta yhdessä niiden kanssa.

Tälläkin rintamalla *uudistettu solidaarisuus on pakottava moraalinen välttämättömyys* erityisesti kehitysmaiden ja korkeasti teollistuneiden maiden välisissä suhteissa. (118) Teknologisesti edistyneet yhteiskunnat voivat ja niiden täytyy vähentää omaa energiankulutustaan, koska jalostusteollisuuden tuotanto kehittyi edelleen ja myös siksi, että suurempi ympäristötietoisuus leviää niiden kansalaisissa. On myös lisättävä, että nykyisin energiatehokkuutta voidaan parantaa ja että samalla on mahdollista tehostaa vaihtoehtoisten energiamuotojen etsimistä. Kuitenkin myös maailmanlaajuinen energiavarojen uusjako on välttämätön, jotta myös sellaiset maat, joilla ei ole omia energianlähteitä, voivat saada energiaa käyttöönsä. Niiden kohtaloa ei saa jättää ensiksi tulleiden käsiin eikä vahvemman logiikan varaan. Kysymys on huomattavista ongelmista. Jos niihin halutaan riittävän tarmokkaasti käydä käsiksi, ne vaativat kaikkien taholta vastuullista tietoisuutta seurauksista, jotka kohtaavat uusia sukupolvia, varsinkin erittäin monia nuoria köyhissä kansoissa, jotka ”pyytävät saada aktiivisen osansa yhä paremman maailman rakentamisessa”. (119)

50. Tämä vastuu on maailmanlaajuinen, koska se ei koske vain energiaa vaan koko luomakuntaa, jota emme saa jättää loppuun käytettynä perinnöksi uusille sukupolville. Ihmisen on sallittu harjoittaa luonnon vastuullista ohjaamista, hän suojelee, käyttää hyödyksi ja myös viljelee luontoa käyttäen uusia tapoja ja edistynyttä teknologiaa, niin että luonto voi arvokkaasti ottaa vastaan ja ravita sen piirissä asuvan väestön. Kaikille on tilaa tämän maamme päällä: siitä koko ihmiskunnan perheen on löydettävä välttämättömät resurssit elämään arvokkaasti, luonnon itsensä avulla – joka on Jumalan lahja lapsilleen – sekä ahkeralla työllä ja omalla luomiskyvyllään. Meidän täytyy

kuitenkin huomauttaa vakavasta velvollisuudesta jättää maa uusille sukupolville sellaisessa tilassa, että hekin voivat elää siinä arvokkaasti ja viljellä sitä edelleen.

Tähän sisältyy se, että "otetaan velvollisuudeksi ratkaista yhteisesti vastuuntuntoisen harkinnan jälkeen, mikä tie on valittava sen päämäärän saavuttamiseksi, että vahvistetaan *liittoa ihmisen ja ympäristön välillä*, jonka on oltava Jumalan luovan rakkauden peili, Jumalan, josta olemme lähtöisin ja jonka luokse olemme matkalla".(120) Voidaan vain toivoa, että kansainvälinen yhteisö ja yksittäiset hallitukset voivat tehokkaasti estää sen, että ympäristöä käytetään sen vahingoksi. On myös tarpeen, että asianomaiset viranomaiset ryhtyvät kaikkiin välttämättömiin toimiin, jotta taloudelliset ja sosiaaliset kustannukset yhteisten luonnonvarojen käytöstä selvitetään avoimesti ja käyttäjät vastaavat niistä täysin, eivät muut kansat eivätkä tulevat sukupolvet. Ympäristön, luonnonvarojen ja ilmaston suojelelu vaatii, että kaikki vastuunkantajat kansainvälisellä tasolla toimivat yhdessä ja ovat valmiit työskentelemään hyvässä uskossa, lainmukaisesti ja solidaarisesti planeettamme heikoimpien alueiden kanssa.(121) Yksi suurimmista taloudellisista tehtävistä on mahdollisimman tehokas luonnonvarojen käyttö, ei siis tuhlaus. Tällöin on oltava tietoinen siitä, että käsite "tehokkuus" ei ole merkitykseltään neutraali.

51. *Tavat, joilla ihminen kohtelee ympäristöä, vaikuttavat tapoihin, joilla hän kohtelee itseään, ja päinvastoin.* Tämä haastaa nykyisen yhteiskunnan tutkistelemaan vakavasti elämäntyyliään, joka monissa osissa maailmaa on taipuvainen nautinnonhaluun ja liialliseen kulutukseen eikä välitä näiden vahingollisista seurauksista.(122) Tarvitaan todellista ajattelutavan muutosta, joka saa omaksumaan *uusia elämäntapoja*. Niissä "toden, kauniin ja hyvän etsiminen ja yhteys toisten ihmisten kanssa yhteiseksi kasvamiseksi ovat ne elementit, jotka määräävät kulutus-

valinnat, säästöt ja sijoitukset”.(123) Jokainen kansalaisten solidaarisuuden ja ystävyuden loukkaus vahingoittaa ympäristöä, samoin kuin ympäristövahingot aiheuttavat tyytymättömyyttä sosiaalisissa suhteissa. Luonto on erityisesti meidän aikanamme niin läheisesti liittynyt sosiaaliseen ja kulttuuriseen dynamiikkaan, että se ei juuri enää ole riippumaton muuttuja. Jatkuva aavikoituminen ja monien viljelysalueiden kurjistuminen ovat myös tuloksia siellä asuvan väestön köyhtymisestä ja takapajuisuudesta. Parantamalla näiden väestöjen taloudellista ja kulttuurista kehitystä suojellaan myös luontoa. Miten paljon luonnonvaroja tuhlataankaan lisäksi sodissa! Kansojen sisäinen ja kansainvälinen rauha sallisi tehokkaamman luonnonsuojelun. Keinottelu luonnonvarojen, varsinkin veden, kanssa voi aiheuttaa vaikeita konflikteja sen kohteeksi joutuvan väestön keskuudessa. Rauhanomainen yhteisymmärrys varojen käytöstä voi suojella luontoa ja samalla kyseisten yhteisöjen hyvinvointia.

Kirkolla on vastuu luomakunnasta ja sen täytyy tehdä tämä vastuu tiettäväksi myös julkisesti. Ja kun se tämän tekee, sen ei tule puolustaa vain maata, vettä ja ilmaa luomisen lahjoina, jotka kuuluvat kaikille. Sen täytyy ennen kaikkea suojella ihmistä hänen itsetuholtaan. Tarvitaan jotakin sellaista kuin ihmisen ekologiaa, oikein ymmärrettyinä. Luonnon vahingoittaminen liittyy näet läheisesti siihen kulttuuriin, joka muovaa ihmisten yhteiselämää. Jos yhteiskunnassa kunnioitetaan ”ihmisen ekologiaa” (124), siitä hyötyy myös ympäristön ekologia. Samoin kuin ihmisen hyveet ovat liittyneet toisiinsa niin, että jonkin hyveen heikkeneminen vaarantaa myös toisia, niin ekologinen järjestelmäkin nojautuu sellaisen suunnitelman noudattamiseen, joka sisältää sekä terveen yhteiselämän yhteiskunnassa että hyvän suhteen luontoon.

Luonnon suojelemiseksi ei riitä, että ryhdytään kannustaviin tai rajoittaviin toimenpiteisiin, eikä myöskään

vastaava opetus ole riittävää. Ne ovat tärkeitä apuneuvoja, mutta *ratkaiseva ongelma on yhteiskunnan moraalinen asennoituminen*. Jos oikeutta elämään ja luonnolliseen kuolemaan ei kunnioiteta, jos ihmisen sikiäminen, raskaus ja syntymä tapahtuvat keinotekoisesti ja jos sikiöitä uhrataan tutkimuksen vuoksi, silloin lopulta käsite ihmisen ekologia ja sen mukana käsite ympäristön ekologia häviävät yleisestä tietoisuudesta. On ristiriitaista vaatia uusilta sukupolvilta luonnollisen ympäristön arvostamista, jos kasvatusta ja lait eivät auta heitä kunnioittamaan itseään. Luonnon kirja on yksi ja jakamaton, se ei koske ainoastaan ympäristöä vaan myös elämää, seksuaalisuutta, avioliittoa, perhettä ja sosiaalisia suhteita, lyhyesti sanottuna ihmisen kokonaisvaltaista kehitystä. Velvollisuutemme ympäristöä kohtaan liittyvät velvollisuuksiin, joita meillä on ihmistä kohtaan sinänsä sekä suhteessa muihin ihmisiin. Ei voida vaatia yksitäisiä velvollisuuksia ja sortaa toisia. Tämä on nykyisen mentaliteetin ja käytännön raskas ristiriita, joka nöyryyttää ihmistä, järkyttää ympäristöä ja vahingoittaa yhteiskuntaa.

52. Totuutta ja rakkautta, jonka se paljastaa, ei voida tuottaa; ne voidaan ainoastaan ottaa vastaan. Niiden perimmäinen lähde ei ole eikä voi olla ihminen, vaan Jumala, hän, joka on itse Totuus ja Rakkaus. Tämä periaate on hyvin tärkeä yhteiskunnalle ja kehitykselle, koska nämä kumpikaan eivät voi olla pelkästään ihmisen tuottamia. Myöskään kutsumus ihmisten ja kansojen kehitykseen ei perustu yksin ihmisen ratkaisuun, vaan se kuuluu suunnitelmaan, joka on ollut olemassa jo ennen meitä ja merkitsee meille velvollisuutta, joka täytyy vapaaehtoisesti ottaa vastaan. Se, mikä edeltää meitä ja rakentaa ja muovaa meitä – nimittäin Rakkaus ja Totuus – osoittaa meille, mikä on hyvää ja mihin onnemme perustuu. *Se osoittaa meille siten tien todelliseen kehitykseen.*

VIIDES LUKU

Ihmisperheen yhteistyö

53. Yksi köyhyyden pahimmista muodoista, jonka ihminen voi kokea, on yksinäisyys. Kun tarkastelemme köyhyyttä tarkemmin, huomaamme, että sen muutkin muodot, aineellinen köyhyys mukaan luettuna, ovat lähtöisin eristyneisyydestä, siitä, ettei meitä rakasteta, tai siitä, että meidän on vaikeata rakastaa. Usein köyhyys saa alkunsa siitä, että ihminen torjuu Jumalan rakkauden ja alun perin traagisesti sulkeutuu omaan itseensä ja ajattelee, että hän voi riittää itselleen tai on ainoastaan merkityksetön ja ohimenevä ilmiö, ”muukalainen” sattumalta syntyneessä maailmankaikkeudessa. Ihminen on vieraantunut, kun hän on yksin tai irtautuu todellisuudesta ja luopuu ajattelemasta varmaa perustusta ja uskomasta siihen.(125) Ihmiskunta kokonaisuudessaan on vieraantunut, jos se osoittaa luottamusta vain ihmisen suunnitelmille, ideologioille ja väärille unelmille.(126) Nykyisin ihmiset näyttävät olevan enemmän kanssakäymisissä keskenään kuin aiemmin: tämän suuremman läheisyyden täytyy kasvaa aidoksi yhteydeksi. Kansojen kehitys riippuu ennen kaikkea siitä, että ne tuntevat olevansa yksi ainoa perhe, joka työskentelee aidossa yhteydessä ja koostuu perheenjäsenistä, jotka eivät yksinkertaisesti elä vierekkäin.(127)

Paavi Paavali VI huomautti, että ”maailma on vaikeuksissa harkinnan puutteen takia”. (128) Tämä lause sisältää toteamuksen, mutta ennen kaikkea toivomuksen: tarvitaan uutta ajattelua, jotta ymmärrettäisiin paremmin meidän

perheenä olemisemme seurauksia; maailman kansojen välinen vuorovaikutus vaatii meiltä tätä ajattelua, jotta yhdistyminen tapahtuisi solidaarisuuden (129) eikä syrjinnän merkeissä. Tällainen ajattelu vaatii myös syvempää kriittistä arviointia *suhteen* käsitteestä. Kysymyksessä on tehtävä, jota yhteiskuntatieteet eivät yksin voi ratkaista, vaan se vaatii metafysiikan ja teologian kaltaisten tieteenalojen osallistumista, jotta ihmisen transsendentaalinen arvo voidaan selvästi käsittää.

Ihminen – luotu olento, jolla on henkinen luonne – toteuttaa itseään persoonien välisissä suhteissa. Mitä aidommalla tavalla hän elää, sitä enemmän kypsyy myös hänen oma persoonallinen identiteettinsä. Ei ihminen eristäytymällä hanki itselleen arvostusta, vaan siten, että hän asettuu suhteeseen toisten ihmisten ja Jumalan kanssa. Tällaiset suhteet ovat siis merkitykseltään perustavanlaatuisia. Tämä koskee myös kansoja. Metafyysinen näkemys persoonien välisestä suhteesta on siksi niiden kehitykselle hyvin hyödyllinen. Tässä mielessä järki saa innoitusta ja ohjausta kristillisestä ilmoituksesta. Sen mukaisesti ihmisten yhteisö ei sulauta yksilöä itseensä eikä tuhoa hänen itsenäisyyttään, kuten totalitarismin eri muodoissa tapahtuu. Pikemminkin yhteisö kristillisessä ajattelussa arvostaa yksilöä enemmän, koska yksilön ja yhteisön välinen suhde vastaa yhden kokonaisuuden suhdetta toiseen kokonaisuuteen.(130) Kuten perheyhteisö ei sulauta itseensä siihen kuuluvia persoonia ja kuten kirkko arvostaa täysin ”uutta luomusta” (vrt. Gal. 6:15; 2. Kor. 5:17), joka kasteen kautta jäsentyy sen ruumiiseen, niin myöskään ihmiskunnan perheen ykseys ei sulauta itseensä yksilöitä, kansoja ja kulttuureita, vaan tekee ne toisilleen selkeämmin näkyviksi ja yhdistää ne voimakkaammin oikeutetussa moninaisuudessaan.

54. Kansojen kehityksen teema liittyy kaikkien persoonien ja kansojen yhdistymiseen yhdeksi ihmiskunnan perheeksi,

joka muodostuu solidaarisesti oikeudenmukaisuuden ja rauhan perusarvojen pohjalta. Tämä näkemys tulee selvästi esille Kolminaisuuden persoonien välisestä suhteesta yhdessä jumalallisessa olemuksessa. Kolminaisuus on täydellinen ykseys, sikäli kun kolme jumalallista persoonaa ovat puhdas suhde. Vastavuoroinen "läpinäkyvyys" jumalallisten persoonien välillä on täydellinen ja niiden side toisiinsa on täydellinen, sillä ne muodostavat ehdottoman ja ainutkertaisen ykseyden. Jumala tahtoo liittää meidätkin tähän ykseyden todellisuuteen, "jotta he olisivat yhtä, niin kuin me olemme yhtä" (Joh. 17:22). Kirkko on tämän ykseyden merkki ja välikappale.(131) Myös ihmisten väliset suhteet kautta historian voivat vain hyötyä viittauksesta tähän jumalalliseen esikuvaan. Erityisesti Kolminaisuuden ilmoitetun salaisuuden valossa ymmärretään, että aito avautuminen ei merkitse keskipakoista pirstoutumista vaan syvällistä toistensa läpäisemistä. Tämä ilmenee myös ihmisten välisestä rakkauden ja totuuden kokemuksesta. Kuten sakramenttaallinen rakkaus yhdistää aviopuolisot hengellisesti "yhdeksi lihaksi" (1. Moos. 2:24; Matt. 19:5; Ef. 5:31) ja tekee heistä kahdesta todellisen ykseyden suhteeseen, analogisella tavalla totuus liittää järjelliset olennot toisiinsa ja ajattelemaan samalla tavalla, vetämällä heitä puoleensa ja yhdistämällä heidät itseensä.

55. Kristillinen ilmoitus ihmissuvun ykseydestä edellyttää "ihmissyyden" *metafyysistä tulkintaa, jossa kyky suhteeseen on olennainen elementti*. Muutkin kulttuurit ja uskonnot opettavat veljeyttä ja rauhaa ja ovat siten hyvin tärkeitä ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta. Ei kuitenkaan puutu uskonnollisia ja kulttuurisia asenteita, joissa rakkauden ja totuuden periaatetta ei täysin ole omaksuttu, ja jotka siten lopulta hidastavat tai jopa estävät ihmisen aitoa kehitystä. Nykymaailmassa esiintyy joitakin uskonnollisia kulttuureita, jotka eivät velvoita ihmistä elämään yhteisössä, vaan eristävät hänet toisista etsimään yksilöl-

listä hyvinvointia ja rajoittuvat tyydyttämään psykologisia odotuksia. Myös tietty pienten ryhmien tai jopa yksityisten henkilöiden uskonnollisten "polkujen" leviäminen sekä uskonnollinen synkretismi voivat saada aikaan hajaannusta ja sitoutumattomuutta. Yksi mahdollinen globalisaatioprosessin negatiivinen seuraus on taipumus suosia tällaista synkretismiä(132) ja tällöin rohkaista sellaisia "uskontojen" muotoja, jotka sen sijaan, että saisivat ihmiset kohtaamaan toisensa, vain vieroittavat heitä toisistaan ja etäännyttävät heitä todellisuudesta. Samalla esiintyy toisinaan vielä kulttuuriin tai uskontoon liittyviä perinteitä, jotka jakavat yhteiskunnan tiukkoihin sosiaaliisiin kasteihin ja maagisen uskon muotoihin, jotka halveksivat ihmisarvoa, sekä alistumiseen pimeyden voimien tahtoon. Näissä yhteyksissä rakkauden ja totuuden on vaikeaa pitää puoliaan, mikä aiheuttaa vahinkoa aidolle kehitykselle.

Jos ensinnäkin on totta, että kehitys tarvitsee eri kansojen uskontoja ja kulttuureita, on samoin myös totta, että asianmukainen erottelu on välttämätön. Uskonnonvapaus ei merkitse uskonnollista välinpitämättömyyttä eikä myöskään sisällä sitä, että kaikki uskonnot ovat samantarvoisia.(133) Erottelu koskien kulttuureiden ja uskontojen osuutta sosiaalisen yhteisön rakentamisessa yhteistä hyvää kunnioittaen on tarpeellinen varsinkin sille, joka harjoittaa poliittista valtaa. Sellaisen erottelun arvosteluperusteena täytyy olla rakkaus ja totuus. Koska kyseessä on ihmisten ja kansojen kehitys, sen on otettava huomioon mahdollisuus emansipaatioon ja liittymiseen todella yleismaailmalliseen ihmisten yhteisöön. "Koko ihminen ja kaikki ihmiset" on arvosteluperusteena arvioitaessa myös kulttuureita ja uskontoja. Kristinusko, sen "Jumalan uskonto, jolla on ihmisen kasvot",(134) kantaa itsessään juuri tällaista kriteeriä.

56. Kristinusko ja muut uskonnot voivat tarjota osuutensa kehitykseen *vain, jos Jumalalle on tilaa julkisessa elämässä, erityisesti kulttuurin, yhteiskunnan, talouden ja varsinkin politiikan alalla. Kirkon yhteiskunnallinen opetus syntyi, jotta kristinuskolle saatiin voimaan tämä "kansalaisuus- asema"*(135). Jos kielletään oikeus tunnustaa julkisesti omaa uskontoaan ja työskennellä sen hyväksi, jotta myös julkinen elämä saisi tietoa uskon totuuksista, tällainen kielto tuo mukanaan negatiivisia seurauksia todelliselle kehitykselle. Uskonnon sulkeminen pois julkiselta alueelta, kuten toisaalta myös uskonnollinen fundamentalismi, estävät ihmisten välisen kohtaamisen ja heidän yhteistyönsä ihmiskunnan edistymisen hyväksi. Julkinen elämä köyhtyy, menettää motivaationsa, ja politiikka omaksuu sortavan ja hyökkäävän asenteen. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen joutuu vaaraan, koska niiltä joko riistetään niiden transsendentaalinen perusta tai koska persoonallista vapautta ei tunnusteta. Sekularismissa ja fundamentalismissa menetetään mahdollisuus hedelmälliseen dialogiin ja hyödylliseen yhteistyöhön järjen ja aidon uskon välillä. *Järki tarvitsee aina puhdistumista uskon kautta, ja tämä koskee myös poliittista järkeä, joka ei saa pitää itseään kaikkivaltiaana. Uskonto tarvitsee puolestaan aina puhdistumista järjen kautta* näyttääkseen aidot ihmiskasvonsa. Tämän dialogin katkeamisella on raskas hinta ihmiskunnan kehityksen kannalta.

57. Hedelmällinen dialogi uskon ja järjen välillä voi vain tehostaa yhteiskunnallisen lähimmäisenrakkauden työtä ja muodostaa asianmukaisen kehityksen edistettäessä *veljellistä yhteistyötä uskovien ja ei-uskovien välillä*, kun nämä tahtovat yhdessä työskennellä oikeudenmukaisuuden ja ihmiskunnan rauhan hyväksi. Pastoraalikonstituutiossa *Gaudium et spes* kirkolliskokouksen isät sanoivat: "Uskovat ja epäuskoiset ovat miltei yksimielisiä siitä, että kaikki asiat maailmassa on järjestettävä pitäen silmällä ihmistä, joka on ikään kuin niiden keskipiste ja huippukohta".(136)

Uskoviille maailma ei ole sattuman tai välttämättömyyden vaan Jumalan suunnitelman tulos. Siitä johtuu uskovien velvollisuus yhdistää ponnistelunsa kaikkien hyvän tahdon ihmisten – muihin uskontoihin kuuluvien tai ei-uskovien – kanssa, jotta maailmamme todella vastaa Jumalan suunnitelmaa, elämää yhtenä perheenä Luojan katseen alla. Erityinen rakkauden merkki ja johtava periaate uskovien ja ei-uskovien veljellisessä yhteistyössä on ilman muuta *subsidiarisuusperiaate*,⁽¹³⁷⁾ ihmisen luovuttamattoman vapauden ilmaus. Subsidiarisuus on ennen kaikkea apu persoonalle autonomisten väliportaiden ja yhdistysten kautta. Sellaista apua tarjotaan, jos yksityiset henkilöt tai ryhmät eivät pysty tekemään jotakin omin voimin, ja siihen liittyy aina emansipaatio-pyrkimyksiä, koska se edistää vapautta ja osallistumista vastuuta ottamalla. Subsidiarisuus kunnioittaa ihmisen arvoa, koska se näkee hänessä persoonan, joka aina pystyy antamaan jotakin toisille. Kun subsidiarisuus tunnustaa vastavuoroisuuden ihmisen sisimmäksi ominaisuudeksi, se on tehokkain vastalääke kaikenlaisille holhoaville sosiaalijärjestelmille. Se voi selittää eri tasojen moninaisen jäsentymisen ja siksi subjektien moninaisuuden ja myös niiden koordinaation. Kyseessä on erityisen hyvin sopiva periaate globalisaation ohjaamiseksi ja sen suuntaamiseksi kohti aitoa inhimillistä kehitystä. Jotta mitään vaarallista yksinvallan kaltaista yleismaailmallista mahtia ei synnytetä, *globalisaation ohjaamisen täytyy tapahtua subsidiarisella tavalla* ja se täytyy jäsentää useisiin kerroksiin ja tasoihin, jotka työskentelevät yhdessä. Globalisaatio tarvitsee tiettyä auktoriteettia asettaessaan kysymyksen yleismaailmallisesta yhteisestä hyvästä, jota tulee tavoitella. Tämä auktoriteetti täytyy kuitenkin organisoida subsidiarisella ja polyarkkisella tavalla,⁽¹³⁸⁾ jotta se ei loukkaa vapautta ja jotta se osoittautuu konkreettisesti tehokkaaksi.

58. *Subsidiarisuuden käsitettä on pidettävä läheisessä yhteydessä solidaarisuuden periaatteen kanssa ja päinvastoin.* Jos näet

subsidiarisuus ilman solidaarisuutta vajoaa yhteiskunnalliseen puolueellisuuteen, on myös totta, että solidaarisuus ilman subsidiarisuutta luisuu sellaiseen paternalistiseen avustusjärjestelmään, joka vain nöyryyttää tuen tarpeessa olevia. Tämä yleisluonteinen sääntö tulee myös tarkoin ottaa huomioon silloin, kun keskustellaan kysymyksistä, jotka koskevat *kansainvälistä kehitysapua*. Sellainen apu voi, huolimatta antajien tarkoituksista, toisinaan pitää jotakin kansaa riippuvuuden tilassa tai jopa edistää paikallista sortoa ja hyväksikäytön tilanteita apua saavassa maassa. Jotta taloudellinen apu todella vastaa tarkoitustaan, siihen ei saa liittää mitään taka-ajatuksia. Sitä on annettava yksissä tuumin apua saavien maiden hallitusten sekä lisäksi paikallisten taloustoimijoiden, siviiliyhteiskunnan kulttuurin kantajien ja paikallisten kirkkojenkin kanssa. Avustusohjelmien tulee yhä suuremmassa määrässä omaksua sellaisten ohjelmien tuntomerkkejä, jotka ottavat mukaan täydennystä ja osallistumista ruohonjuuritasolta. On nimittäin totta, että kehitysapua saavissa maissa suurin merkittävä luonnonvara on suuri määrä ihmisiä. Se on aito pääoma, jonka täytyy kasvaa, jotta köyhimmille maille varmistetaan todellinen itsenäinen tulevaisuus. On huomautettava myös siitä, että taloudellisella alalla suurin apu, jota kehitysmaat tarvitsevat, on se, että niiden tuotteiden sallitaan entistä paremmin päästä maailmanmarkkinoille ja siten mahdollistetaan niiden täysi osallistuminen kansainväliseen talouselämään. Liian usein on avustuksia menneisyydessä käytetty vain sivumarkkinoiden luomiseksi näiden maiden tuotteille. Tämä on usein johtunut siitä, että näiltä tuotteilta on puuttunut aito kysyntä. Siksi on välttämätöntä auttaa näitä maita parantamaan tuotteitaan ja mukauttamaan niitä paremmin kysyntään. Lisäksi jotkut ovat usein pelänneet taloudellisesti köyhemmistä maista tulevan – tavallisesti maataloustuotteiden – tuonnin kilpailua. Täytyy kuitenkin muistuttaa siitä, että näille maille mahdollisuus sellaisten tuotteiden markkinoimiseen hyvin usein merkitsee niiden

uloonjäämisen varmistamista lyhyellä ja pitkällä tähtäimellä. Oikeudenmukainen ja tasapainoinen maailmankauppa maatalouden alalla voi tuoda etuja kaikille, sekä tuottajille että kuluttajille. Tästä syystä ei ole ainoastaan välttämätöntä suunnata tätä tuotantoa kaupallisesti, vaan myös vahvistaa sitä tukevia maailmankaupan sääntöjä ja lujittaa kehityksen rahoittamista, jotta tällaiset taloudet tulevat tuottavammiksi.

59. *Kehitysyhteistyö* ei saa koskea yksin taloudellista ulottuvuutta; siitä täytyy tulla hyvä *tilaisuus kulttuurien ja ihmisten väliseen kohtaamiseen*. Jos yhteistyön osapuolet teollisesti kehittyneissä maissa eivät – kuten toisinaan tapahtuu – pidä huolta oman ja vieraiden kulttuurien identiteetistä, joka perustuu inhimillisiin arvoihin, ne eivät pysty aloittamaan mitään syvällistä dialogia köyhien maiden kansalaisten kanssa. Jos viimeainitut puolestaan kritiikittömästi ja erotuksetta avautuvat kaikkien kulttuurien tarjouksille, ne eivät pysty ottamaan vastuuta omasta aidosta kehityksestään.(139) Teknologisesti edistyneet yhteiskunnat eivät saa sekoittaa omaa teknologista kehitystään kuviteltuun kulttuuriseen ylemmyyteen, vaan niiden täytyy itse löytää uudelleen usein unohdetut hyveet, jotka ovat historian aikana nostaneet ne kukoistukseen. Kehittyvien yhteisöjen tulee pysyä uskollisina sille, mikä niiden perinteissä on aidosti inhimillistä, ja välttää kiusausta peittää ne maailmanlaajuisen teknologisen sivilisaation mekanismeilla. Kaikissa kulttuureissa on erityisiä ja monenlaisia eettisiä yhdenmukaisuuksia, jotka ovat saman inhimillisen, Luojan tahtoman luonnon ilmausta ja joita ihmiskunnan eettinen viisaus kutsuu luonnolliseksi moraalilaisiksi.(140) Tällainen yleismaailmallinen moraalilaki on jokaisen kulttuurisen, uskonnollisen ja poliittisen dialogin luja perusta eikä se salli eri kulttuurien moninaisen pluralismin irtautua yhteisestä totuuden, hyvyyden ja Jumalan etsimisestä. Suostuminen tämän sydämiin kirjoitetun lain noudattamiseen on siksi edellytys kaikkeen

rakentavaan sosiaaliseen yhteistyöhön. Kaikissa kulttuureissa on vaikeuksia, joista täytyy vapautua ja joita täytyy välttää. Kristillinen usko, joka omaksuu näkyvän muodon kulttuureissa ja samalla tekee ne transsendentaalisiksi, voi auttaa niitä kasvamaan yleismaailmallisessa yhteisössä ja solidaarisuudessa yhteisen maailmanlaajuisten kehityksen hyödyksi.

60. Etsittäessä ratkaisuja nykyiseen talouskriisiin köyhien maiden kehitysapua on pidettävä aitona välineenä varallisuuden hankkimiseen kaikille. Mikä muu avustusprojekti voi antaa toiveita niin merkittävästä arvonnoususta – jopa maailmantaloudelle – kuin sellaisten kansojen tukeminen, joiden taloudellinen kehitysprosessi on vielä alkutasolla tai vasta vähän kehittyneellä tasolla? Tästä näkökulmasta katsoen taloudellisesti kehittyneempien maiden on tehtävä kaikki mahdollinen varatakseen suurempia osuuksia kokonaistuotannostaan kehitysapuun, jolloin niiden on tietysti täytettävä kansainvälisen yhteisön tasolla ottamansa velvoitukset. Ne voivat tehdä tämän muun muassa tarkistamalla omaa sosiaaliapu- ja hyvinvointipolitiikkaansa käyttämällä subsidiariteetti-periaatetta ja luomalla sosiaalihuoltoon paremmin integroituja järjestelmiä, joihin yksityishenkilöt ja yhteiskunta osallistuvat aktiivisesti. Tällä tavalla on jopa mahdollista parantaa sosiaalihuolto- ja avustuspalveluja ja samalla säästää – myös poistamalla tuhlausta ja vilppiä – rahavaroja, jotka on käytettävä kansainväliseen avustustoimintaan. Sellainen yhteiskunnallisen solidaarisuuden järjestelmä, johon osallistutaan enemmän ja joka on orgaanisemmin rakennettu, vähemmän byrokraattinen mutta paremmin järjestetty, tekisi mahdolliseksi tuoda myös paljon nykyisin käyttämätöntä energiaa kansojenvälisen solidaarisuuden hyödyksi.

Yksi mahdollisuus antaa kehitysapua voisi olla niin sanotun verotuksellisen subsidiaarisuuden tehokas käyt-

täminen, joka sallisi kansalaisten päättää, mihin tarkoitukseen osa heidän valtiolle maksamistaan veroista ohjataan. Kunhan puolueellista väärinkäyttöä vältetään, tämä voi auttaa edistämään yhteiskunnallista solidaarisuutta alhaalta käsin, jolloin siitä on ilmeistä hyötyä myös kehityksen solidaarisuuden kannalta.

61. Laajempaa yhteisvastuuta kansainvälisellä tasolla ilmenee, jopa keskellä talouskriisiä, siinä, että edistetään entistä enemmän *pääsyä koulutukseen*, mikä on toisaalta olennainen edellytys kansainvälisen yhteistyön tehokkuudelle. Käsite "koulutus" ei merkitse yksin opetusta ja koulutusta ammattiin, jotka molemmat ovat tärkeitä tekijöitä kehityksessä, vaan ihmispersoonan laajempaa kasvatusta. Tässä suhteessa on korostettava yhtä ongelmallista näkökohtaa: kasvatuksessa on tiedettävä, mikä ihmispersoonana on, ja tunnettava hänen luontonsa. Relativistinen käsitys tästä luonnosta asettaa vakavia ongelmia kasvatukselle, varsinkin moraaliselle kasvatukselle, vaarantaen sen laajemman merkityksen yleismaailmallisella tasolla. Jos tällaiseen relativismiin myönnytään, tulevat kaikki köyhemmiksi, mistä on negatiivisia seurauksia myös hätää kärsivien maiden avustuksiin. Nämä maat eivät tarvitse vain taloudellista ja teknistä apua, vaan myös kasvatusmenetelmiä ja välineitä, jotka tukevat ihmisiä heidän toteuttaessaan täysin inhimillisiä mahdollisuuksiaan.

Yhden esimerkin tämän ongelman merkityksestä tarjoaa meille *kansainvälinen turismi*,⁽¹⁴¹⁾ ilmiö, joka voi olla huomattava tekijä taloudellisessa kehityksessä ja kulttuurisessa kasvussa mutta voi myös muuttua hyväksikäytön ja moraalisen rappion aiheuttajaksi. Nykyinen tilanne tarjoaa ainutlaatuisia mahdollisuuksia, sillä kehityksen taloudelliset näkökohdat, siis rahavirrat ja kokemukset merkittävän paikallisen yritystoiminnan alkamisesta voivat yhdistyä kulttuurin näkökohtiin, ensi sijassa kasvatukseen. Monissa tapauksissa käy näin, mutta monissa

muissa kansainvälinen turismi on kasvatusta ajatellen vahingollista sekä turistille että myös paikalliselle väestölle. Tämä joutuu usein tekemisiin moraalittoman tai jopa perverssin käytöksen kanssa, kuten niin kutsutussa seksiturismissa, jonka uhriksi monet ihmiset joutuvat vieläpä nuorena iässä. On tuskallista todeta, että tämä tapahtuu usein paikallisten hallitusten hyväksymänä, turistien kotimaiden hallitusten vaietessa ja monien alalla työskentelevien ollessa rikostovereina. Myös vähemmän törkeissä tapauksissa kansainvälinen turismi elää monesti kulutuksen ja hedonismien pauloissa, jolloin se on järjestetty paoksi todellisuudesta ja turistien kotimaille tyypillisten olosuhteiden mukaisesti niin, ettei edistetä aitoa ihmisten ja kulttuurien kohtaamista. Siksi on ajateltava toisenlaista turismia, joka pystyy edistämään aitoa keskinäistä tutustumista ja jättää tilaa myös levolle ja terveelle virkistykselle. Tämän tyyppistä turismia täytyy edistää myös liittymällä läheisemmin kansainvälisestä yhteistyöstä ja kehityksestä saatuihin kokemuksiin.

62. Toinen näkökohta, joka kannattaa huomata puhuttaessa ihmisen kokonaisvaltaisesta kehityksestä, on *maanmuuton* ilmiö. Tämä ilmiö on hätkähdyttävä, koska se koskettaa suurta ihmismäärää aiheuttamiensa sosiaalisten, taloudellisten, poliittisten, kulttuuristen ja uskonnollisten ongelmien tähden ja dramaattisten haasteiden vuoksi, joiden eteen se asettaa kansat ja kansainvälisen yhteisön. Voimme sanoa, että olemme mullistavan sosiaalisen ilmiön edessä, joka vaatii kansainväliseltä yhteistoiminnalta voimakasta ja kaukokatseista politiikkaa, jotta sitä käsiteltäisiin asianmukaisella tavalla. Sellaista politiikkaa on kehitettävä lähtien tiiviistä yhteistyöstä maasta muuttajien kotimaiden ja vastaanottajamaiden kesken. Sillä on oltava riittävät kansainväliset säännöt, jotka pystyvät saamaan erilaiset lainsäädännölliset järjestelmät keskenään sopusointuun siltä näkökannalta, että huolehditaan poismuuttaneiden henkilöiden ja perheiden sekä samalla

muuton kohteena olevien maiden tarpeista ja oikeuksista. Mikään maa ei voi katsoa kykenevänsä kohtaamaan aikamme maahanmuutto-ongelmia yksin. Olemme kaikki todistamassa sitä kärsimyksen, puutteen ja toivon kuormaa, joka muuttajilla on kannettavana. Tämän ilmiön ohjaaminen on tunnetusti monimutkaista. On kuitenkin selvää, että vierastyöläiset huolimatta sopeutumisvaikeuksista antavat työllään huomattavan lisän uuden kotimaansa taloudelliseen kehitykseen ja sen lisäksi tuovat rahalähetyksillään huomattavan avustuksen alkuperäisen kotimaansa hyväksi. Näitä työntekijöitä ei tietenkään saa pitää kauppatavarana tai pelkkänä työvoimana. Heitä ei saa kohdella kuin mitä hyvänsä muuta tuotantotekijää. Jokainen maahanmuuttaja on ihmispersoonana, ja sellaisena hänellä on luovuttamattomat perusoikeudet, joita kaikkien täytyy kunnioittaa joka tilanteessa.(142)

63. Tarkasteltaessa kehitysongelmia ei voida olla korostamatta *suoraa yhteyttä köyhyyden ja työttömyyden välillä*. Monissa tapauksissa köyhät ovat tulos *ihmisten työn arvon loukkauksesta*, koska heidän työmahdollisuuksiinsa rajoitetaan (työttömyydellä tai alityöllisyydellä) ja koska ”työlle ja siitä syntyville oikeuksille, kuten oikeudelle oikeudenmukaiseen palkkaan ja työntekijän ja hänen perheensä henkilökohtaiseen turvallisuuteen, annetaan liian vähäinen arvo”.(143) Siksi kunnioitettu edeltäjäni paavi Johannes Paavali II jo toukokuun 1. päivänä vuonna 2000 työläisten juhlavuoden johdosta kehotti ”maailmanlaajuiseen liittoon arvokkaan työn hyväksi”(144) ja tuki samalla Kansainvälisen työjärjestön strategiaa. Tällä tavalla hän antoi voimakkaan moraalisen tukensa tälle päämäärälle, jota kohti perheet pyrkivät kaikissa maailman maissa. Mitä merkitsee sana ”arvokas” työstä puhuttaessa? Se merkitsee työtä, joka kussakin yhteiskunnassa ilmaisee jokaisen miehen ja naisen olennaista arvokkuutta: se on vapaasti valittu työ, joka antaa työntekijöiden, miesten ja naisten, osallistua tehokkaasti yhteisönsä kehitykseen.

Tällaisen työn kautta työntekijät voivat tulla arvostetuiksi ilman syrjintää ja se antaa mahdollisuuden tyydyttää perheen tarpeet ja lähettää lapset kouluun ilman, että näiden itsensä on pakko käydä työssä. Arvokas työ sallii työntekijöiden vapaasti järjestäytyä ja saada oma äänensä kuuluviin; se antaa heille riittävästi tilaa löytää uudelleen omat persoonalliset, perhekohtaiset ja henkiset juurensa ja varmistaa eläkkeelle siirtyneille työntekijöille kohtuullisen elintason.

64. Pohdittaessa työtä koskevaa teemaa on myös sopivaa viitata siihen välttämättömään tarpeeseen, että *työntekijöiden ammattijärjestöt*, joita kirkko on aina edistänyt ja tukenut, avautuvat kohti uusia, työnteon alueella ilmaantuvia perspektiivejä. Ylittäen varsinaisten ammattiyhdistysten omat rajat ammattijärjestöt ovat saaneet tehtäväkseen huolehtia yhteiskuntamme uusista ongelmista. Ajattelen esimerkiksi sitä kysymysten kokonaisuutta, jota yhteiskuntatieteilijät kuvaavat työntekijöiden ja kuluttajien väliseksi ristiriidaksi. Vaikka emme välttämättä kannattaisi teesiä, että työntekijän keskeinen rooli on vaihtunut kuluttajan keskeiseksi rooliksi, näyttää joka tapauksessa siltä, että tämäkin on liitoille alue, jota voi tutkia luovasti. Maailmanlaajuinen konteksti, jossa työtä tehdään, vaatii myös, että kansalliset ammattiliitot, jotka etupäässä rajoittuvat omien jäsenten intressien puolustamiseen, suuntaavat katseensa myös ei-jäseniin ja varsinkin työntekijöihin kehityksessä, missä usein loukataan yhteiskunnallisia oikeuksia. Näiden työntekijöiden puolustaminen, jota edistävät myös sopivat aloitteet alkuperäisten kotimaiden suhteen, antaa mahdollisuuden ammattiliitoille korostaa aitoja eettisiä ja kulttuurisia syitä, jotka ovat toisissa sosiaalisissa ja työyhteyksissä sallineet heidän olla kehityksen ratkaisevana tekijänä. Aina pysyy voimassa kirkon perinteinen opetus, että ammattiliittojen ja politiikan roolit ja tehtävät pidetään erillään. Tämä ero antaa ammattiliitoille mahdollisuuden löytää kansalaisyh-

teiskunnasta alueen, joka eniten vastaa sen toimintaa, työmaailman välttämätöntä puolustamista ja edistämistä, ennen hyväksikäytettyjen ja edustajia vailla olevien työntekijöiden hyväksi, joiden katkera tilanne usein jää yhteiskunnalta huomaamatta.

65. Myös *rahoitusjärjestelmä* sellaisenaan tarvitsee välttämättä niiden toimintatapojensa rakenteiden ja määräysten uudistamista, joiden huono käyttö on aikaisemmin vahingoittanut reaalitaloutta. Tällä tavalla siitä voi jälleen tulla *väline, joka tähtää parempaan omaisuuden hankkimiseen ja kehitykseen*. Koko taloutta ja rahoitusjärjestelmää, eikä vain joitakin sen osa-alueita, on käytettävä työvälineinä eettisellä tavalla siten, että ne luovat asianmukaiset edellytykset ihmisen ja kansojen kehitykselle. On varmasti hyödyllistä ja monissa tapauksissa välttämätöntä synnyttää rahoitushankkeita, joissa humanitäärinen ulottuvuus on vallitsevana. Tämän vuoksi ei kuitenkaan saa unohtaa, että rahoitusjärjestelmä kokonaisuudessaan täytyy suunnata aidon kehityksen tukemiseen. Ennen kaikkea tarkoituksesta tehdä hyvää ei saa tulla todellisen hyödykkeiden tuottamiskyvyn vastakohta. Rahoitusalan ammattilaisten täytyy jälleen löytää toimintansa oikeastaan eettinen perusta, jotta he eivät käyttäisi väärin niitä hyvin sofistikoituneita instrumentteja, jotka voivat johtaa säästäjien petkuttamiseen. Rehellinen tarkoitus, läpinäkyvyys ja hyvien tulosten etsiminen voidaan yhdistää keskenään, eikä niitä saa koskaan erottaa toisistaan. Jos rakkaus on viisas, se voi myös löytää keinot toimia kaukokatseisen ja oikeudenmukaisen tehokkuuden mukaan, kuten kokemukset luotto-osuuskuntien alalla selvästi osoittavat.

Rahoitussektorin sääntely, joka vahvistaa heikompia osapuolia ja estää skandaalimaista keinottelua, ja myös kokeilu uusien rahoitusmuotojen parissa, jotka on tarkoitettu kehitysprojektien edistämiseksi, merkitsevät myönteisiä kokemuksia, joita täytyy syventää ja parantaa

ja jotka vetoavat *sijoittajan omaan vastuuseen*. Myös *mikrorahoituksen kokeilua*, jonka omat juuret ovat siviilihumanistien ajattelussa ja toiminnassa – ajattelen ennen kaikkea panttilainaamojen syntymistä – täytyy vahvistaa ja parantaa. Niin on erityisesti näinä aikoina, kun talousongelmat voivat tulla dramaattisiksi monille haavoittuville väestöosille, joita on suojeltava koronkiskonnan vaaroilta ja toivottomuudelta. Heikompia kansalaisia täytyy ohjata puolustautumaan kiskontaa vastaan. Samaten on köyhiä kansoja koulutettava taidossa hankkia mikrolainasta todellista hyötyä. Tällä tavalla jarrutetaan taloudellisen hyväksikäytön mahdollisuuksia näillä kahdella alalla. Koska uusia köyhyiden muotoja on rikkaissakin maissa, voi mikrorahoitus olla apuna tehtäessä uusia aloitteita ja toimialoja heikkojen yhteiskuntakerrosten hyödyksi myös sellaisissa tilanteissa, joissa yhteiskunta ehkä köyhtyy.

66. Maailmanlaajuinen verkostojen syntyminen on nostanut esille uuden poliittisen voiman, nimittäin *kuluttajat ja heidän verkostonsa*. Kyseessä on ilmiö, jota tulee tutkia perusteellisesti, koska se sisältää positiivisia aineksia, joita on edistettävä, kuten myös liioitteluja, joita on vältettävä. On hyvä, että ihmiset tulevat tietoisiksi siitä, että ostaminen ei ole vain taloudellinen vaan aina myös moraalinen toimenpide. *Kuluttajilla on siksi selvä yhteiskuntavastuu*, joka kulkee käsi kädessä yritysten yhteiskuntavastuun kanssa. Heitä täytyy alati kasvattaa siihen rooliin,⁽¹⁴⁵⁾ jota he päivittäin harjoittavat ja jota he voivat hoitaa kunnioittaen moraalisia periaatteita ja alentamatta ostoksensa omaa taloudellista järkevyyttä. Juuri sellaisina aikoina, joita me nyt elämme, joina ostovoima voi vähentyä ja kulutuksen on oltava kohtuullisempaa, on tavaran hankinnan alueella kuljettava toisia teitä, on tehtävä ostoksia yhteistoimin kuten esimerkiksi kuluttajajärjestöissä, jotka ovat olleet toiminnassa 1800-luvulta asti osittain katolilaisten aloitteesta. Edelleen on hyödyllistä edistää uusia muotoja sellaisten tuotteiden markkinoimi-

seksi, jotka ovat peräisin maailman sorretuilta alueilta, jotta tuottajille varmistetaan hyväksyttävä palkka. Ehtona on se, että todella on kyse läpinäkyvistä markkinoista, joilla tuottajat eivät saa ainoastaan korkeampaa voittoa vaan myös parempaa koulutusta, ammattitaitoa ja teknologiaa, ja että he eivät lopulta yhdistä näihin kehityksen hyväksi tekemiinsä talouskokemuksiin puolueideologisia mielipiteitä. Kuluttajien tehokkaampi rooli taloudellisen demokratian tekijöinä on toivottava, elleivät he itse joudu sellaisten yhdistysten manipulaation kohteiksi, jotka eivät todella heitä edusta.

67. Yleismaailmallisen keskinäisen riippuvuuden jatkuvasti lisääntyessä tunnetaan vahvasti, myös yhtä maailmanlaajuisen taantuman yhteydessä, tarvetta uudistuksille sekä *Yhdistyneiden Kansakuntien järjestöä että talousjärjestelmää ja kansainvälistä rahoitusta* koskien, jotta kansojen perheen käsitteelle voitaisiin antaa todellinen ja konkreettinen muoto. Samaten nähdään välttämättömäksi löytää uusia tapoja käyttää *suojeluvastuun* (146) periaatetta ja antaa myös köyhemmille kansoille tehokas ääni yhteisissä ratkaisuisissa. Tämä näyttää välttämättömältä juuri ajateltaessa poliittista, oikeudellista ja taloudellista järjestelmää, joka edistää ja suuntaa kansainvälistä yhteistyötä kohti kaikkien kansojen yhteisvastuullista kehitystä. Maailmantalouden ohjaamiseksi, kriisin kohtaamien talouksien tervehdyttämiseksi, kriisin pahenemisen ja siitä johtuvan tasapainottomuuden estämiseksi ja sopivaan aikaan täydellisen aseistariisunnan, varman ravinnonsaannin ja rauhan toteuttamiseksi, ympäristönsuojelun takaamiseksi sekä muuttovirtojen säätelämiseksi on erittäin välttämätöntä saada aikaan aito *poliittinen maailmanlaajuinen auktoriteetti*, jollaista jo edeltäjäni autuas paavi Johannes XXIII esitti. Sellaisen auktoriteetin tulee olla lain säätelämä, pitää johdonmukaisesti kiinni subsidiarisuuden ja solidaarisuuden periaatteista, olla suuntautunut yhteisen hyvän toteutumiseen(147) sekä *pyrkiiä*

toteuttamaan ihmisen aitoa kokonaisvaltaista kehitystä, joka saa innoituksensa rakkauden ja totuuden arvoista. Kyseisen auktoriteetin tulee myös olla kaikkien tunnustama ja sillä tulee olla todellista valtaa taata jokaiselle varmuutta, oikeudenmukaisuuden säilyttämistä ja oikeuksien kunnioittamista. (148) Tietenkin sillä täytyy olla valtuudet vaatia kaikilta osapuolilta kuuliaisuutta sen omia ratkaisuja kohtaan sekä myös eri kansainvälisillä foorumeilla päätettyjä toimenpiteitä kohtaan. Ilman näitä valtuuksia näet kansainvälinen oikeus huolimatta eri aloilla otetuista suurista edistysaskeleista joutuisi vaaraan, että vahvimpien kansojen voima määräisi sen tasapainoa. Kansojen kokonaisvaltainen kehitys ja kansainvälinen yhteistyö vaativat, että perustetaan ylempi kansainvälinen subsidiaarinen järjestys ohjaamaan globalisaatiota.(149) Ne vaativat myös, että vihdoin perustetaan moraalijärjestystä vastaava yhteiskunnallinen järjestys sekä luodaan se yhteys moraalisen ja yhteiskunnallisen alueen välille, yhteys politiikan ja taloudellisen ja kansalaisyhteiskunnan kesken, jota esitettiin jo Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjassa.

KUUDES LUKU

Kansojen kehitys ja tekniikka

68. Kansojen kehityksen teema liittyy läheisesti jokaisen yksityisen ihmisen kehitykseen. Ihminen on luonnostaan dynaamisella tavalla mukana omassa kehityksessään. Tällöin ei ole kysymys vain luonnollisten mekanismien aikaansaamasta tuloksesta, sillä jokainen meistä tietää pystyvänsä tekemään vapaita ja vastuullisia ratkaisuja. Kyse ei ole myöskään oikeistamme riippuvaisesta kehityksestä, koska tiedämme kaikki, että jokainen meistä on lahja eikä oman itsensä tuote. Vapaus on meissä alun perin olemuksemme ja sen rajojen määräämä. Ei kukaan muovaa mielivaltaisesti omaa tietoisuuttaan, vaan kaikki rakentavat oman "minänsä" meille annetun "itseiden" perustalle. Emme voi hallita toisia ihmisiä emmekä itseämmekään. *Ihmisen kehitys häiriytyy, jos hän rohkenee väittää, että hän on itse oma ja ainoa luojansa.* Samaten kansojen kehitys putoaa raiteilta, jos ihmiskunta luulee voivansa luoda itsensä uudelleen käyttämällä tekniikan "ihmeitä". Samalla tavalla taloudellinen kehitys osoittautuu petolliseksi ja vahingolliseksi, jos se luottaa rahoituksen "ihmeisiin" tukeakseen luonnotonta ja kulutukseen suuntautuvaa kasvua. Tällaisen Prometheukselle ominaisen ylimielisyyden vastineeksi meidän täytyy vahvistaa vapauden rakkautta, joka ei ole mielivaltaista, vaan joka on tullut todella inhimilliseksi tunnustamalla sitä edeltävän hyvän. Sen lisäksi ihmisen täytyy jälleen palata itseensä ja tunnustaa luonnollisen moraalilain perussäännöt, lain, jonka Jumala on kirjoittanut hänen sydämeensä.

69. Kehityksen ongelma liittyy nykyään läheisesti *teknologiseen kehitykseen* ja sen hämmästyttäviin sovellutuksiin biologian alalla. Tekniikka – sitä on tässä korostettava – on syvästi inhimillinen ilmiö, joka liittyy ihmisen autonomiaan ja vapauteen. Tekniikassa tulee esiin ja vahvistuu hengen voitto aineesta. ”Ihmismieli voi vapaampana luotujen esineiden orjuudesta nousta helpommin palvoamaan itse Luojaa ja mietiskelemään häntä.” (150) Tekniikan avulla ihminen hallitsee ainetta, vähentää vaaratilanteita, säästää vaivaa ja parantaa elinehtoja. Se vastaa ihmisen työn varsinaista kutsumusta. Tekniikassa, jota pidetään ihmishengen työnä, ihminen tunnistaa itsensä ja toteuttaa omaa ihmisyyttään. Tekniikka on ihmisen työn objektiivinen puoli,(151), työn, jonka alkuperä ja olemassaolon oikeutus on löydettävissä subjektiivisessa puolessa, työtä tekevässä ihmisessä. Siksi tekniikka ei ole koskaan pelkkää tekniikkaa. Se ilmaisee ihmisen ja hänen pyrkimyksensä kehitykseen, se ilmaisee ihmishengen sisäisen jännityksen sen koettaessa vähitellen voittaa aineellisia rajoituksia. *Tekniikka on tässä mielessä vastaus Jumalan käskyyn viljellä ja varjella maata* (vrt. 1. Moos. 2:15), tehtävään, jonka Jumala on antanut ihmiselle. Siksi sen täytyy suuntautua vahvistamaan sitä ihmisen ja ympäristön välistä liittoa, jonka tulee olla Jumalan luovan rakkauden kuvastin.

70. Teknologinen kehitys voi johtaa ajatukseen, että tekniikka sinänsä riittää, jos ihminen esittää itselleen vain kysymyksen *miten* ja jättää huomaamatta monet kysymykset *miksi*, jotka kannustavat häntä toimintaan. Tämä on syy siihen, että tekniikalla on kahdet kasvot. Koska tekniikka on lähtöisin ihmisen luovuudesta, ihmisen vapauden työvälineestä, se voidaan käsittää ehdottoman vapauden ainesosaksi, sen vapauden, joka tahtoo jättää huomiotta aineeseen kuuluvat rajat. Globalisaatioprosessi voisi korvata ideologiat tekniikalla,(152) joka itse on kasvanut ideologiseksi mahdiksi ja uhkaa sulkea meidät ihmiset tilaan, josta emme voisi murtautua ulos koh-

taamaan olemassaoloa ja totuutta. Tässä tapauksessa tuntisimme, arvioisimme ja tekisimme kaikki elämäntilanteemme päätökset teknokraattisen kulttuurin piirissä, johon me rakenteellisesti kuuluisimme, voimatta koskaan löytää sisältöä tai merkitystä, jota emme itse olisi saaneet aikaan. Tämä käsitys tekee nykyään ”teknisen” maailmankuvan niin hallitsevaksi, että sen mukaan totuus merkitsee samaa kuin se, mikä voidaan tehdä. Jos kuitenkin tehokkuus ja hyöty ovat totuuden ainoat kriteerit, silloin kehitys automaattisesti kumoutuu. Aito kehitys ei näet ole ensisijaisesti tekemistä. Kehityksen avain on ymmärrys, joka pystyy ajattelemaan teknisin termein ja käsittämään ihmisen toimien täysin inhimillisen merkityksen yksityisen ihmisen kokonaisuuden näkökulmasta katsottuna. Silloinkin, kun ihminen työskentelee satelliitin tai kaukaa ohjattavan elektronisen laitteen välityksellä, hänen työnsä pysyy aina inhimillisenä, vastuullisen vapauden ilmauksena. Tekniikka vaikuttaa ihmiseen hyvin houkuttelevasti, koska se tempaa hänet pois fyysisten rajoitusten piiristä ja laajentaa hänen näkökenttäänsä. *Ihmisen vapaus on kuitenkin vain silloin varsinaisessa mielessä aitoa, kun se vastaa tekniikan houkutusiiin ratkaisuilla, jotka ovat moraalisen vastuun hedelmiä.* Siksi tarvitaan ehdottomasti kasvatusta eettisesti vastuulliseen tekniikan kanssa työskentelyyn. Kun tekniikan vetovoima vaikuttaa ihmisiin, heidän täytyy oppia jälleen vapauden todellinen sisältö, joka ei merkitse täysin itsenäistä onnen huumaa, vaan vastausta olemassaolon kutsuun, joka alkaa siitä olemassaolosta, jota me itse olemme.

71. Tämä teknisen ajattelutavan mahdollinen poikkeaminen sen alkuperäisestä humanistisesta luonteesta on nykyisin ilmeinen sekä kehityksen että rauhan teknillistymisilmioissa. Usein kansojen kehitys nähdään rahoitusinnovatioiden, markkinoiden avaamisen, tuotantoinvestointien, tullin poistamisen ja institutionaalisten reformien asiana – lopulta puhtaasti teknisenä kysymyksenä. Kaikki nämä

alueet ovat erittäin tärkeitä, mutta täytyy kysyä, miksi teknillisluontoiset ratkaisut ovat tähän asti toimineet vain jossain määrin. Syytä on etsittävä syvemältä. Kehitystä ei koskaan voida täysin taata ikään kuin automaattisilla tai persoonattomilla voimilla – olkoot ne sitten markkinoiden tai kansainvälisen politiikan voimia. *Ilman rehellisiä ihmisiä, ilman talousalan ammattilaisia ja poliitikkoja, jotka omassatunnossaan kokevat voimakkaasti kutsun yhteiseen hyvään, ei kehitys ole mahdollista. Sekä ammatillista valmistautumista että moraalista johdonmukaisuutta tarvitaan.* Jos tekniikka pääsee kokonaan voitolle, silloin päämäärät ja välineet voivat mennä sekaisin; yrittäjä pitää toimintansa ainoana arvosteluperusteena voiton maksimointia, poliitikko vallan lujittumista, tiedemies tutkimustuloksiaan. Niinpä tapahtuu, että taloudellisten, rahoituksellisten ja poliittisten suhteiden verkossa esiintyy edelleen ymmärtämyksen puutetta, mielipahaa ja epäoikeudenmukaisuutta. Teknisen ammattitiedouden virrat moninkertaistuvat, tosin omistajiensa eduksi, kun taas kansojen todellinen tilanne, niiden, jotka elävät näiden virtojen takana ja miltei aina niiden varjossa, pysyy edelleen muuttumattomana ja ilman todellisia kehitysmahdollisuuksia.

72. On olemassa vaara, että rauhaakin pidetään teknisenä tuotteena, pelkästään hallitusten välisten sopimusten tuloksena tai aloitteena tehokkaan talousavun varmistamiseksi. On totta, että *rauhan rakentaminen* vaatii jatkuvaa diplomaattisten kontaktien solmimista, taloudellista ja teknistä vaihtoa, kulttuuritapaamisia, sopimuksia yhteisistä hankkeista samoin kuin yhdessä jaettujen velvollisuuksien täyttämistä, jotta sodan uhat estettäisiin ja säännöllisesti toistuvat terroristien hankkeet saataisiin alusta alkaen puretuiksi. Jotta nämä ponnistelut saavat aikaan pysyviä vaikutuksia, niiden täytyy nojautua arvoihin, jotka ovat juurtuneet elämän totuuteen. Se merkitsee, että täytyy kuunnella väestön ääntä ja tarkastella sen tilaa, jotta voitaisiin vastaavasti tulkita oikein sen odo-

tuksia. Tässä meidän täytyy aina asettua samaan linjaan monien ihmisten nimettömän ponnistelun kanssa; he työskentelevät voimakkaasti edistääkseen kansojen välistä kohtaamista ja tukeakseen kehitystä, joka lähtee rakkaudesta ja toinen toisensa ymmärtämisestä. Näiden ihmisten joukossa on myös uskovia kristittyjä, jotka osallistuvat suureen tehtävään antaa kehitykselle ja rauhalle täysin inhimillinen sisältö.

73. Tekniseen kehitykseen liittyy tiedotusvälineiden yhä kasvava levinneisyys. On jo miltei mahdotonta kuvitella ihmisperheen elämää ilman niitä. Hyvässä kuten pahassakin ne ovat siinä määrin läsnä maailman elämässä, että niiden ihmisten asenne, jotka väittävät tiedotusvälineiden olevan puolueettomia ja siksi vaativat niiden riippumattomuutta ihmisistä koskevasta moraalista, näyttää todella absurdilta. Sellaiset näkemykset, jotka korostavat viestimien täysin teknistä luonnetta, edistävät usein niiden alistamista taloudellisten laskelmien määräysvaltaan, jolloin niiden tarkoituksena on hallita markkinoita ja niillä on jopa halu asettaa kulttuurisia, ideologisten ja poliittisten mahtien suunnitelmia palvelevia malleja. Ottaen huomioon median perustavanlaatuisen merkityksen määrittää muutoksia tavassa, jolla todellisuus ja ihmispersoonaa itse havaitaan ja tunnetaan, on välttämätöntä pohtia huolellisesti niiden vaikutusta varsinkin globalisaation eettis-kulttuurisella alueella ja kansojen solidaarisessa kehityksessä. Sen mukaisesti, mitä oikealta suhtautumiselta globalisaatioon ja kehitykseen vaaditaan, *viestimien merkitystä ja päämäärää on etsittävä antropologiselta pohjalta*. Tämä merkitsee, että niistä voi tulla *inhimillistämisen mahdollisuus*, jos ne teknisen kehityksen ansiosta tarjoavat suurempia kommunikaatio- ja informaatiomahdollisuuksia, ja ennen kaikkea silloin, kun ne järjestetään ja suunnataan kohti sellaista näkemystä persoonasta ja yhteisestä hyvästä, joka kuvastaa niiden yleismaailmallista merkitystä. Tiedotusvälineet eivät suosi vapautta

eivätkä tee kehityksestä ja demokratiasta globaalia kaikille yksinkertaisesti siksi, että ne moninkertaistavat keskinäisen yhteydenpidon ja tiedonvälityksen mahdollisuuksia. Tällaisten päämäärien saavuttamiseksi niiden on keskityttävä ihmisten ja kansojen arvon edistämiseen, oltava nimenomaan rakkauden innoittamia ja palveltava totuutta, hyvyyttä sekä luonnollista ja yliluonnollista veljeyttä. Ihmisen vapaus liittyy näet sisäisesti näihin korkeampiin arvoihin. Tiedotusvälineet voivat antaa arvokasta apua kasvattamalla ihmiskunnan perheen yhteyttä ja yhteiskunnan *etosta*, jos niitä käytetään työvälineinä edistämään yleismaailmallista osallistumista etsittäessä yhdessä sitä, mikä on oikein.

74. Tärkein ja ratkaiseva alue nykyisessä kulttuurikiistassa johtoasemasta tekniikan ja ihmisen moraalisesta vastuusta välillä on *bioetiikka*, jossa itse ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen mahdollisuus on radikaalilla tavalla keskustelun aiheena. Kyseessä on äärimmäisen arka ja ratkaiseva alue, jossa dramaattisen voimakkaasti tulee esiin peruskysymys, onko ihminen oman työnsä tulos vai onko hän riippuvainen Jumalasta. Tieteelliset löydöt tällä alalla ja teknisen intervention mahdollisuudet näyttävät edistyneen niin pitkälle, että on pakko valita kahden ajattelutavan välillä: järki, joka on avoin transsendenssille (*transcendentia*), tai järki, joka on suljettu tähän maailmaan (*immanentia*). Olemme siis ratkaisevan vaihtoehdon edessä: joko – tai. Tekniikan itsekeskeisen käytön järjestyvyys osoittautuu kuitenkin järjenvastaiseksi, koska se hylkää jyrkästi merkityksen ja arvon. Ei ole ihmeellistä, että sulkeutuminen transsendenssilta törmää vaikeuteen ajatella, miten olemassaolo on muka syntynyt olemattomuudesta ja miten ymmärrys on saanut alkunsa sattumalta. (153) Näissä dramaattisissa ongelmissa järki ja usko auttavat toisiaan. Vain yhdessä ne pystyvät pelastamaan ihmisen. *Puhtaasti teknisen tekemisen kiehtoma järki ilman uskoa on tuomittu eksymään oman kaikkivaltiutensa*

kuvitteluun. Ilman järkeä usko on vaarassa vieraantua ihmisten konkreettisesta elämästä.(154)

75. Jo paavi Paavali VI oli tuntenut sosiaalisen kysymyksen maailmanlaajuisen ulottuvuuden ja viitannut siihen.(155) Jos seuraamme häntä tällä tiellä, meidän on tänään todettava, että *sosiaalisesta kysymyksestä on tullut radikaalilla tavalla antropologinen kysymys*, koska siihen sisältyy mahdollisuus, että elämän syntymistä, jonka bioteknologiat yhä enemmän jättävät ihmisen käsiin, ei ainoastaan ymmärretä vaan myös manipuloidaan. Koeputkihedelmoitus, alkiotutkimus, ihmisen kloonauksen ja risteytyksen mahdollisuudet – kaikkea tätä kehitetään ja edistetään nykyisessä harhakuvitelmissa vapaassa kulttuurissa, joka luulee paljastaneensa kaikki salaisuudet, koska on jo päästy elämän syntytekijöihin asti. Tässä näemme selvimmän ilmauksen tekniikan ylivallasta. Tällaisessa kulttuurissa omaatuntoa tarvitaan vain ottamaan huomioon puhtaasti tekninen mahdollisuus. Ei kuitenkaan voida väheksyä huolestuttavia näkymiä ihmisen tulevaisuudesta ja uusista mahtavista välineistä, jotka ”kuoleman kulttuurilla” on käytettävissään. Laajalle levinneen ja traagisen abortin vit-sauksen lisäksi voi tulevaisuudessa vielä tulla – vaivihkaa jo nyt olemassa oleva – järjestelmällinen eugeneettinen syntyvyyden sääntely. Toisella puolella tekee tuloaan eutanasiaa puolustava asenne; se on yhtä paljon väärinkäytetty ilmaus elämää säätelevästä herruudesta, elämää, jota tietyissä olosuhteissa ei enää pidetä elämisen arvoisena. Näiden asenteiden takana on kulttuurisia käsityksiä, jotka kieltävät ihmisarvon. Tällaisten käytäntöjen tarkoituksena on puolestaan tukea aineellista ja mekaanista käsitystä ihmisen elämästä. Kuka voi mitata sellaisen kehitystä koskevan mielenlaadun vahingollisia seurauksia? Miten voidaanakaan vielä ihmetellä välinpitämättömyyttä ihmisen rappeutumista kohtaan, jos välinpitämättömyys on tunnusmerkillistä jopa käsityksellemme siitä, mikä on inhimillistä ja mikä ei? Meitä ihmetyttää mielivaltainen

valitseva suhtautuminen kaikkeen siihen, mitä tänään pidetään huomion arvoisena ja mitä ei. Monet ovat heti valmiita suuttumaan mitättömistä pikkuasioista mutta näyttävät suvaitsevan ennenkuulumattomia vääryyksiä. Vaikka maailman köyhät yhä vielä kolkuttavat rikkaiden ovia, on olemassa vaara, että maailman rikkaat eivät enää kuule näitä kolkutuksia, koska heidän omatuntonsa on jo kykenemätön tunnistamaan sitä, mikä on inhimillistä. Jumala paljastaa ihmisen ihmiselle; järki ja usko työskentelevät yhdessä näyttääkseen hänelle sen, mikä on hyvää, jos hän vain tahtoisi nähdä; luonnollinen laki, jossa luova järki loistaa, osoittaa ihmisen suuruuden mutta myös hänen kurjuutensa, ellei hän ota vastaan moraalisen totuuden huutoa.

76. Yksi modernin teknistyneen hengen asenne on taipumus tarkastella sisäiseen elämään liittyviä kysymyksiä ja mielenliikkeitä ainoastaan psykologisesta näkökulmasta aina neurologiseen reduktionismiin asti. Siten ihmisen sisäinen elämä tehdään tyhjäksi ja tietoisuus ihmisen sielun ontologisesta luonteesta ja sen syvyyksistä, joita pyhimykset osasivat luodata, on vähitellen häviämässä. *Kysymys kehityksestä liittyy läheisesti myös käsityksemme ihmisen sielusta*, koska minuutemme usein supistuu vain mielenlaaduksi ja sielun terveys sekoitetaan tunne-elämän hyvinvointiin. Tämän supistamisen syynä on syvä tietämättömyys hengellisestä elämästä. Se johtaa haluttomuuteen tunnustaa, että ihmisen ja kansojen kehitys on riippuvainen myös hengellistä laatua olevien ongelmien ratkaisemisesta. *Kehityksen täytyy käsittää aineellisen kasvun lisäksi myös hengellinen kasvu*, koska ihminen on ”ruumiineen ja sieluneen yksi kokonaisuus” (156). Hän on syntynyt Jumalan luovasta rakkaudesta ja hänet on tarkoitettu iankaikkiseen elämään. Ihminen kehittyy, kun hän kasvaa hengessä, kun hänen sielunsa oppii tuntemaan itsensä ja ne totuudet, jotka Jumala on istuttanut hänen sisimpäänsä, ja kun hän puhuu itsensä ja Luojansa kanssa. Jos ihminen on kaukana

Jumalasta, hän on rauhaton ja sairas. Sosiaalinen ja psykologinen vieraantuminen ja monet neuroosit, jotka ovat tunnusmerkillisiä rikkaille yhteisöille, viittaavat myös hengellistä laatua oleviin syihin. Aineellisesti kehittynyt mutta sielua ahdistava vauras yhteiskunta ei itsessään ole suuntautunut aitoon kehitykseen. Huumeriippuvuuden uudet muodot ja epätoivo, johon monet ihmiset joutuvat, eivät saa pelkästään sosiologista ja psykologista selitystä, vaan olennaisesti hengellisen selityksen. Tyhjiys, johon sielu tuntee joutuneensa monista ruumiin ja psyyken tera-
pioista huolimatta, saa aikaan kärsimystä. *Ei ole olemassa täydellistä kehitystä eikä yleismaailmallista yhteistä hyvää ilman ihmisten hengellistä ja moraalista hyvinvointia*, kun ihminen nähdään kokonaisuutena, jolla on ruumis ja sielu.

77. Tekniikan ylivallassa on taipumus saada ihmiset kykenemättömiksi käsittämään mitään sellaista, mitä ei voida selittää pelkän aineen avulla. Ja kuitenkin kaikki ihmiset kokevat elämässään monia aineettomia ja henkisiä ulottuvuuksia. Tietäminen ei ole vain aineellinen teko, koska tietoon tullut asia aina kätkee jotakin, mikä menee empiirisen todellisuuden ulkopuolelle. Jokainen tietomme, yksinkertaisinkin, on aina pieni ihme, koska sitä ei koskaan voida täysin selittää käyttämillämme aineellisilla välineillä. Jokaisessa totuudessa on jotakin enemmän kuin mitä itse olisimme odottaneet; rakkaudessa, jonka koemme, on aina jotakin, mikä yllättää meidät. Meidän ei pitäisi koskaan lakata ihmettelemästä näitä ihmeitä. Jokaisessa tiedossa ja jokaisessa rakkauden teossa ihmisen sielu kokee "enemmän". Se muistuttaa suuresti saamaamme lahjaa, tai jotakin korkeampaa, mihin tunnemme nousseemme. Myös ihmisen ja kansojen kehitys sijoittuu samanlaiseen korkeuteen, jos tarkastelemme *henkistä ulottuvuutta*, jonka täytyy välttämättä olla läsnä tässä kehityksessä, jotta se voi olla aitoa. Se vaatii uusia silmiä ja uuden sydämen, joka pystyy *ylittämään inhimillisten tapahtumien aineellisen näkökulman* ja näkemään kehityksessä "enemmän" eli sen,

mitä tekniikka ei voi antaa. Tällä tiellä tulee mahdolliseksi jatkaa sitä ihmisen kokonaisvaltaista kehitystä, jonka suunnan kriteerinä ja vetovoimana on rakkaus totuudessa.

Päätös

78. Ilman Jumalaa ihminen ei tiedä, mihin hänen pitää mennä, eikä hän kykene edes käsittämään, kuka hän on. Kun tarkastelemme kansojen kehityksen valtavia ongelmia, jotka miltei pakottavat meidät masentumaan ja antamaan periksi, tulee avuksemme Herran Jeesuksen Kristuksen sana, jossa hän ilmoittaa meille: "Ilman minua te ette saa aikaan mitään" (Joh. 15:5) ja rohkaisee meitä: "Minä olen teidän kanssanne kaikki päivät maailman loppuun asti" (Matt. 28:20). Ajatellessamme sitä valtavaa työmäärää, joka meidän on tehtävä, meitä tukee uskomme Jumalan läsnäoloon niiden rinnalla, jotka kokoontuvat hänen nimessään ja työskentelevät oikeudenmukaisuuden puolesta. Paavi Paavali VI on kiertokirjeessään *Populorum progressio* muistuttanut meitä siitä, että ihminen ei kykene yksin huolehtimaan edistyksensä, koska hän ei itses- tään voi saada aikaan aitoa humanismia. Vain silloin, kun olemme sekä yksilöinä että yhteisönä tietoisia kutsumuk- sestamme kuulua Jumalan lapsina hänen perheeseensä, pystymme myös luomaan uutta ajattelua ja kehittämään uusia voimia aidon kokonaisvaltaisen humanismin pal- veluksessa. Suurin voima kehityksen palveluksessa on siksi kristillinen humanismi,(157) joka elävöittää rak- kautta ja antaa totuuden ohjata itseään, koska se saa nämä molemmat pysyvänä lahjana Jumalalta. Asettuminen Jumalan käytettäväksi avaa meille myös tien palvelemaan veljiämme ja avautumaan elämälle, jonka ymmärrämme olevan solidaarinen ja iloinen tehtävä. Toisaalta ideolo-

ginen Jumalan hylkääminen ja välinpitämätön ateismi, jotka unohtavat Luojan ja joutuvat vaaraan unohtaa myös inhimilliset arvot, ovat tänään suurimmat kehityksen esteet. *Humanismi, joka sulkee pois Jumalan, on epäinhimillistä humanismia.* Vain Jumalalle avoin humanismi voi johtaa meitä edistämään ja toteuttamaan sosiaalisia ja siviili-elämän elämänmuotoja – rakenteiden, instituutioiden, kulttuurin ja eetoksen alueella – koska se varjelee meitä vaaralta joutua hetkellisten muotien vangeiksi. Vain tieto Jumalan häviämättömästä rakkaudesta tukee meitä vaikeassa ja kannustavassa työssä oikeudenmukaisuuden ja kansojen kehityksen puolesta, menestysten ja tappioiden keskellä tavoitellessamme lakkaamatta oikeaa järjestystä ihmisten asioissa. *Jumalan rakkaus kutsuu meitä siirtymään pois kaikesta, mikä on rajoitettua ja ohimenevää; se antaa meille rohkeutta työskennellä ja edelleen etsiä kaikkien ihmisten hyvää,* vaikka tätä ei heti voidakaan toteuttaa ja vaikka se, mikä meidän – myös yhdessä poliittisten auktoriteettien ja talousasiantuntijoiden kanssa – onnistuu toteuttaa, on aina vähemmän kuin se, mihin pyrimme.(158) Jumala antaa meille voimaa taistella ja myös kärsiä rakkaudesta yhteisen hyvän puolesta, koska hän on meille kaikki kaikessa, meidän suurin toivomme.

79. *Kehitys tarvitsee kristittyjä, jotka nostavat kätensä rukouksessa kohti Jumalaa, kristittyjä, joita kantaa tietoisuus, että totuuden täyttämä rakkaus, caritas in veritate, josta aito kehitys on lähtöisin, ei ole meidän tekoamme, vaan se on meille lahjoitettu. Siksi meidän täytyy vaikeimmissa ja monimutkaisimmissakin asioissa reagoida tietoisesti, mutta sen lisäksi ja ennen kaikkea liittyä hänen rakkauteensa. Kehitys sisältää hengellisen elämän huomioon ottamisen, Jumalaan luottamisesta saatujen kokemusten vakavan arvostamisen, hengellisen veljeyden Kristuksessa, luottamuksen Jumalan kaitselmukseen ja laupeuteen, rakkauden ja anteeksiannon, itsensä kieltämisen, lähimmäisen hyväksymisen, oikeudenmukaisuuden*

ja rauhan. Kaikki tämä on välttämätöntä muutettaessa "kivisydämiä lihasydämiksi" (Hes. 36:26), jotta elämä maan päällä tehtäisiin "jumalalliseksi" ja siten ihmisarvoisemmaksi. Tämä kaikki kuuluu ihmiselle, koska ihminen on olemassaolonsa subjekti; ja samalla kaikki kuuluu Jumalalle, koska Jumala on kaiken sen alussa ja lopussa, mikä on hyvää ja johtaa pelastukseen: "maailma, elämä ja kuolema, kaikki nykyinen ja tuleva: se kaikki on teidän, mutta te olette Kristuksen, ja Kristus on Jumalan" (1. Kor. 3:22-23). Kristityn syvä kaipaus on, että koko ihmiskunnan perhe voi kutsua Jumalaa "meidän Isäksemme". Voikoot kaikki ihmiset yhdessä ainosyntyisen Pojan kanssa oppia rukoilemaan Isää ja pyytämään häntä niillä sanoilla, jotka Jeesus itse opetti meille, pyhittämään hänen nimensä, kun he elävät hänen tahtonsa mukaisesti, saamaan välttämättömän jokapäiväisen leipänsä sekä ymmärtämystä ja suurpiirteisyyttä velallisia kohtaan, ettei heitä liiaksi koeteltaisi ja että he pääsisivät pahasta (vrt. Matt. 6:9-13).

Pyhän *Paavalin vuoden* loppuksi haluan ilmaista tämän toivomuksen apostolin sanoin Kirjeestä roomalaisille: "Olkoon rakkautenne vilpitöntä. Vihatkaa pahaa, pysykää kiinni hyvässä. Osoittakaa toisillenne lämmintä veljesrakkautta, kunnioittakaa kilvan toinen toistanne" (12:9-10). Neitsyt Maria, jonka paavi Paavali VI julisti kirkon äidiksi (*Mater Ecclesiae*) ja jota kristillinen kansa kunnioittaa vanhurskauden kuvastimena (*Speculum iustitiae*) ja rauhan kuningattarena (*Regina pacis*), suojelkoon meitä ja tuokoon meille taivaallisen esirukouksensa kautta voimaa, toivoa ja iloa, jota tarvitsemme omistautuaksemme velvollisuuksiemme toteuttua "koko ihmisen ja kaikkien ihmisten kehitystä" (159).

Annettu Roomassa, Pyhän Pietarin luona, 29. kesäkuuta, pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin juhlanä vuonna 2009, paaviuteni viidentenä vuotena.

Benedictus PP XVI

VIITTEET

1. Vrt. Paavali VI, kiertokirje *Populorum Progressio* (26. maaliskuuta 1967), 22: AAS 59 (1967), 268; Vatikaanin II kirkolliskokous, pastoraalikonstituutio *Gaudium et spes*, 69.
2. Puhe kehityksen päivänä (23. elokuuta 1968); AAS 60 (1968), 626-627.
3. Vrt. Johannes Paavali II, Viesti maailman rauhanpäivänä 2002: AAS 94 (2002), 132-140.
4. Vrt. Vatikaanin II kirkolliskokous, *Gaudium et spes*, 26.
5. Vrt. Johannes XXIII, kiertokirje *Pacem in terris* (11. huhtikuuta 1963): AAS 55 (1963), 268-270.
6. Vrt. 16: loc.cit., 265.
7. Vrt. *ibid.*, 82: loc.cit., 297.
8. *Ibid.*, 42: loc.cit., 278.
9. *Ibid.*, 20: loc.cit., 267.
10. Vrt. Vatikaanin II kirkolliskokous, *Gaudium et spes*, 36; Paavali VI, apostolinen kirje *Octogesima adveniens* (14. toukokuuta 1971), 4: AAS 63 (1971), 403-404; Johannes Paavali II, kiertokirje *Centesimus annus* (1. toukokuuta 1991), 43: AAS 83 (1991), 847.
11. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 13: loc.cit., 263-264.
12. Vrt. Paavillinen oikeudenmukaisuuden ja rauhan neuvosto, Kirkon yhteiskunnallisen opetuksen kompendium, 76.
13. Vrt. Benedictus XVI, puhe Latinalaisen Amerikan ja Karibian piispainkonferenssin avajaisistunnossa (13. toukokuuta 2007): *Insegnamenti III, 1* (2007), 854-870.
14. Vrt. 3-5: loc.cit., 258-260.
15. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Sollicitudo rei socialis* (30. joulukuuta 1987), 6-7: AAS 80 (1988), 517-519.
16. Vrt. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 14: loc.cit., 264.
17. Benedictus XVI, kiertokirje *Deus caritas est* (25. joulukuuta 2005), 18: AAS (2006), 232.
18. *Ibid.*, 6: loc.cit., 222.

19. Vrt. Benedictus XVI, puhe Rooman kuurialle jouluvastaanotolla (22. joulukuuta 2005): Insegnamenti I (2005), 1023-1032.
20. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Sollicitudo rei socialis*, 3: loc.cit., 515.
21. Vrt. *ibid.*, 1: loc.cit., 513-514.
22. Vrt. *ibid.*, 3: loc.cit., 515.
23. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Laborem exercens* (14. syyskuuta 1981), 3: AAS 73 (1981), 583-584.
24. Vrt. saman paavin kiertokirje *Centesimus annus*, 3: loc.cit., 794-796.
25. Vrt. kiertokirje *Populorum progressio*, 3: loc.cit., 258.
26. Vrt. *ibid.*, 34: loc.cit., 274.
27. Vrt. 8-9: AAS 60 (1968), 485-487; Benedictus XVI, Puhe kansainvälisen kongressin osanottajille kiertokirjeen ”*Humanae vitae*” 40-vuotisjuhlanä, 10. toukokuuta 2008: Insegnamenti, IV, 1 (2008), 753-756.
28. Vrt. kiertokirje *Evangelium vitae* (25. maaliskuuta 1995), 93: AAS 87 (1995), 507-508).
29. *Ibid.*, 101: loc.cit., 516-518.
30. 29: AAS 68 (1976), 25.
31. *Ibid.*, 31: loc.cit., 26.
32. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Sollicitudo rei socialis*, 41: loc.cit., 570-572.
33. Vrt. *ibid.*, kiertokirje *Centesimus annus*, 5, 54: loc.cit., 799, 859-860.
34. 15: loc.cit., 491.
35. Vrt. *ibid.*, 2: loc.cit., 258; Leo XIII, kiertokirje *Rerum novarum* (15. toukokuuta 1891): Leonis XIII P.M. Acta, XI, Romae 1892, 97-144; Johannes Paavali II, kiertokirje *Sollicitudo rei socialis*, 8: loc.cit., 519-520; *Id.*, kiertokirje *Centesimus annus*, 5: loc.cit., 799.
36. Vrt. kiertokirje *Populorum progressio*, 2, 13: loc.cit., 258, 263-264.
37. *Ibid.*, 42: loc.cit., 278.
38. *Ibid.*, 11: loc.cit., 262; Johannes Paavali II, kiertokirje *Centesimus annus*, 25: loc.cit., 822-824.
39. Kiertokirje *Populorum progressio*, 15: loc.cit., 265.
40. *Ibid.*, 3: loc.cit., 258.
41. *Ibid.*, 6: loc.cit., 260.
42. *Ibid.*, 14: loc.cit., 264.
43. *Ibid.*, vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Centesimus annus*, 53-62: loc.cit., 859-867; *Id.*, kiertokirje *Redemptor hominis* (4. maaliskuuta 1979), 13-14: AAS 71 (1979), 282-286.
44. Vrt. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 12: loc.cit., 262-263.

45. Vatikaanin II kirkolliskokous, pastoraalikonstituutio *Gaudium et spes*, 22.
46. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 13: loc.cit., 263-264.
47. Vrt. Benedictus XVI, Puhe Italiassa olevan kirkon IV. kansallisen kongressin osanottajille (19. lokakuuta 2006): *Insegnamenti II*, 2 (2006), 465-477.
48. Vrt. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 16: loc.cit., 265.
49. Ibid.
50. Benedictus XVI, Puhe nuorille, Barangaroo (Sydney 17. heinäkuuta 2008): *L'Osservatore Romano*, 18. heinäkuuta 2008, 8.
51. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 20; loc.cit., 267.
52. Ibid., 66: loc.cit., 289-290.
53. Ibid., 21: loc.cit., 267-268.
54. 3, 29, 32: loc.cit., 258, 272, 273.
55. Vrt. kiertokirje *Sollicitudo rei socialis*, 28: loc.cit., 548-550.
56. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 9: loc.cit., 261-262.
57. Vrt. kiertokirje *Sollicitudo rei socialis*, 20: loc.cit., 536-537.
58. Vrt. kiertokirje *Centesimus annus*, 22-29: loc.cit., 819-830.
59. Vrt. 23, 33: loc.cit., 268-269, 273-274.
60. Vrt. loc.cit., 135.
61. Vatikaanin II kirkolliskokous, pastoraalikonstituutio *Gaudium et spes*, 63.
62. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Centesimus annus*, 24: loc.cit., 821-822.
63. Vrt. id., kiertokirje *Veritatis splendor* (6. elokuuta 1993), 33, 46, 51: AAS 85 (1993), 1160, 1169-1171, 1174-1175; id., Puhe YK:n yleiskokoukselle (5. lokakuuta 1995), 3: *Insegnamenti XVIII*, 2 (1995), 732-733.
64. Vrt. kiertokirje *Populorum progressio*, 47: loc.cit., 280-281; Johannes Paavali II, kiertokirje *Sollicitudo rei socialis*, 42: loc.cit., 572-574.
65. Vrt. Benedictus XVI, Viesti Maailman nälkäpäivänä 2007: AAS 99 (2007), 933-935.
66. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Evangelium vitae*, 18, 59, 63, 64: loc.cit., 419-421, 467-468, 472-475.
67. Vrt. Benedictus XVI, Viesti Maailman rauhanpäivänä 2007, 5: *Insegnamenti II*, 2 (2006), 778.
68. Vrt. Johannes Paavali II, Viesti Maailman rauhanpäivänä 2002, 4-7, 12-15: AAS 94 (2002), 134-136, 138-140; id., Viesti Maailman rauhanpäivänä 2004, 8: AAS 96 (2004), 119; id., Viesti Maailman rauhanpäivänä 2005, 4: AAS 97 (2005), 177-178; Benedictus XVI, Viesti Maailman rauhanpäivänä 2006, 9-10: AAS 98 (2006), 60-61; id., Viesti Maailman rauhanpäivänä 2007, 5, 14: loc.cit., 778, 782-783.

69. Vrt. Johannes Paavali II, Viesti Maailman rauhanpäivänä 2002, 6: loc.cit., 135; Benedictus XVI, Viesti Maailman rauhanpäivänä 2006, 9-10: loc.cit., 60-61.
70. Vrt. Benedictus XVI, Saarna messussa, Islinger Feld, Regensburg (12. syyskuuta 2006): Insegnamenti II, 2 (2006), 252-256.
71. Vrt. id., kiertokirje Deus caritas est, 1: loc.cit., 217-218.
72. Johannes Paavali II, kiertokirje Sollicitudo rei socialis, 28: loc.cit., 548-550.
73. Paavali VI, kiertokirje Populorum progressio, 19: loc.cit., 266-267.
74. Ibid., 39: loc.cit., 276-277.
75. Ibid., 75: loc.cit., 293-294.
76. Vrt. Benedictus XVI, kiertokirje Deus caritas est, 28: loc.cit., 238-240.
77. Johannes Paavali II, kiertokirje Centesimus annus, 59: loc.cit., 864.
78. Vrt. kiertokirje Populorum progressio, 40, 84: loc.cit., 277, 298-299.
79. Ibid., 13: loc.cit., 263-264.
80. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje Fides et ratio (14. syyskuuta 1998), 85: AAS 91.
81. Vrt. ibid., 83: loc.cit., 70-71.
82. Benedictus XVI, Puhe Regensburgin yliopistossa (12. syyskuuta 2006): Insegnamenti II, 2 (2006), 265.
83. Vrt. Paavali VI, kiertokirje Populorum progressio, 33: loc.cit., 273-274.
84. Johannes Paavali II, Viesti Maailman rauhanpäivänä 2000, 15: AAS 92 (2000), 366.
85. Katolisen Kirkon katekismus, 407; vrt. Johannes Paavali II, kierto-
kirje Centesimus annus, 25: loc.cit., 822-824.
86. Vrt. 17: AAS 99 (2007), 1000.
87. Vrt. ibid., 23: loc.cit., 1004-1005.
88. Pyhä Augustinus käsittelee tätä oppia perusteellisesti dialogissa vapaasta tahdosta (De libero arbitrio II 3, 8 seur.). Hän puhuu ”sisäisestä tajusta”, joka on ihmisen sielussa. Tämä ”taju” on toimintaa, joka tapahtuu järjen tavallisten toimintojen ulkopuolella. Se ei ole mietiskelyn tulos vaan ikään kuin vaistomaista toimintaa, jonka kautta järki – tullessaan tietoiseksi katoavasta ja erehtyvästä luonteestaan – tunnustaa yläpuolelleen olevan jotakin, mikä on ikuista, ehdottomasti totta ja varmaa. Pyhä Augustinus nimittää tätä sisäistä totuutta monesti Jumalaksi (Tunnustukset X,24,35; XII,25,35; De libero arbitrio II 3,8) ja useammin Kristukseksi (De magistro 11,38: Tunnustukset VII, 18, 24; XI,2,4).
89. Benedictus XVI, kiertokirje Deus caritas est, 3: loc.cit., 219.
90. Vrt. 49: loc.cit., 281.

91. Johannes Paavali II, kiertokirje *Centesimus annus*, 28: loc.cit., 827-828.
92. Vrt. 35: loc.cit., 836-838.
93. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Sollicitudo rei socialis*, 38: loc.cit., 565-566.
94. 44: loc.cit., 279.
95. Vrt. *ibid.*, 24, loc.cit., 269.
96. Vrt. kiertokirje *Centesimus annus*, 36: loc.cit., 838-840.
97. Vrt. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 24: loc.cit., 269.
98. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Centesimus annus*, 32: loc.cit., 832-833; Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 25: loc.cit., 269-270.
99. Johannes Paavali II, kiertokirje *Laborem exercens*, 24: loc.cit., 637-638.
100. *Ibid.*, 15: loc.cit., 616-618.
101. Kiertokirje *Populorum progressio*, 27: loc.cit., 271.
102. Vrt. Uskonopin kongregatio, *Instruktio kristillisestä vapaudesta ja vapautuksesta Libertatis conscientia* (22. maaliskuuta 1986), 74: AAS 79 (1987), 587.
103. Vrt. Johannes Paavali II, Haastattelu katolisessa päivälehdessä "La Croix", 20. elokuuta 1997.
104. Johannes Paavali II, Puhe Paavillisessa yhteiskuntatieteiden akatemiassa (27. huhtikuuta 2001): *Insegnamenti*, XXIV, 1 (2001), 800.
105. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 17: loc.cit., 265-266.
106. Vrt. Johannes Paavali II, *Viesti Maailman rauhanpäivänä 2003*, 5: AAS 95 (2003), 343.
107. Vrt. *ibid.*
108. Vrt. *Benedictus XVI*, *Viesti Maailman rauhanpäivänä 2007*, 13: loc.cit., 781-782.
109. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 65: loc.cit., 289.
110. *Ibid.*, 36-37: loc.cit., 275-276.
111. Vrt. *ibid.*, 37: loc.cit., 275-276.
112. Vrt. Vatikaanin II kirkolliskokous, dekreetti maallikkojen apostolaitista *Apostolicam actuositatem*, 11.
113. Vrt. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 14: loc.cit., 264; Johannes Paavali II, kiertokirje *Centesimus annus*, 32: loc.cit., 832-833.
114. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 77: loc.cit., 295.
115. Johannes Paavali II, *Viesti Maailman rauhanpäivänä 1990*, 6: AAS 82 (1990), 150.

116. Heraclitos Efesolainen (noin 535-475 e. Kr.), fragmentti 22B124, H. Diehls – W. Krantz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Weidmann, Berlin 1952, 6. painos.
117. Vrt. Paavillinen oikeudenmukaisuuden ja rauhan neuvosto, Kirkon yhteiskunnallisen opetuksen kompendium, 451-487.
118. Vrt. Johannes Paavali II, *Viesti Maailman rauhanpäivänä 1990*, 10: AAS 82 (1990), 152-153.
119. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 65: loc.cit., 289.
120. Benedictus XVI, *Viesti Maailman rauhanpäivänä 2008*, 7: AAS 100 (2008), 41.
121. Vrt. Benedictus XVI, Puhe YK:n yleiskokoukselle (18. huhtikuuta 2008): *Insegnamenti IV*, 1 (2008), 618-626.
122. Vrt. Johannes Paavali II, *Viesti Maailman rauhanpäivänä 1990*, 13: loc.cit., 154-155.
123. Id., kiertokirje *Centesimus annus*, 36: loc.cit., 838-840.
124. Ibid., 38: loc.cit., 840-841; Benedictus XVI, *Viesti Maailman rauhanpäivänä 2007*, 8: loc.cit., 779.
125. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Centesimus annus*, 41: loc.cit., 843-845.
126. Vrt. ibid.
127. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Evangelium vitae*, 20: loc.cit., 422-424.
128. Kiertokirje *Populorum progressio*, 85: loc.cit., 298-299.
129. Vrt. Johannes Paavali II, *Viesti Maailman rauhanpäivänä 1998*, 3: AAS 90 (1998), 150; id., Puhe ”*Centesimus annus*” -säätöjäsenille (9. toukokuuta 1998), 2: *Insegnamenti XXI*, 1 (1998), 873-874; id., Puhe Itävallan viranomaisille, poliitikoille ja diplomaattikunnalle, Wiener Hofburg (20. kesäkuuta 1998), 8: *Insegnamenti XXI*, 1 (1998), 1435-1436; id., *Viesti katolisen Sacro Cuore -yliopiston rehtorille* (5. toukokuuta 2000), 6: *Insegnamenti XXIII*, 1 (2000), 759-760.
130. Tuomas Akvinolaisen mukaan ”*ratio partis contrariatur rationi personae*”, III Sent. d. 5,3,2; myös ”*Homo non ordinatur ad communitatem politicam secundum se totum et secundum omnia sua*”, *Summa Theologiae I-II*, q. 21, a. 4, ad 3.
131. Vrt. Vatikaanin II kirkolliskokous, *konstituutio Lumen gentium*, 1.
132. Vrt. Johannes Paavali II, Puhe Paavillisen teologisen akatemian ja Paavillisen pyhän Tuomas Akvinolaisen akatemian istunnossa (8. marraskuuta 2001), 3: *Insegnamenti XXIV*, 2 (2001), 676-677.

133. Vrt. Uskonopin kongregaatio, Julistus Dominus Iesus Jeesuksen Kristuksen ja kirkon ainutlaatuisuudesta ja pelastavasta universaaliluudesta (6. elokuuta 2000), 22: AAS 92 (2000), 763-764; id., Opillinen huomautus muutamista kysymyksistä koskien katolilaisten osallistumista poliittiseen elämään (24. marraskuuta 2002), 8: AAS 96 (2004), 369-370.
134. Vrt. Benedictus XVI, kiertokirje Spe salvi, 31: loc.cit., 1010; id., Puhe Italiassa olevan kirkon IV. kansallisen kongressin osanottajille (19. lokakuuta 2006), loc.cit., 465-477.
135. Johannes Paavali II, kiertokirje Centesimus annus, 5: loc.cit., 798-800; vrt. Benedictus XVI, Puhe Italiassa olevan kirkon IV. kansallisen kongressin osanottajille (19. lokakuuta 2006), loc.cit., 471.
136. 12.
137. Vrt. Pius XI, kiertokirje Quadragesimo anno (15. toukokuuta 1931), AAS 23 (1931), 203; Johannes Paavali II, kiertokirje Centesimus annus, 48: loc.cit., 852-854; Katolisen kirkon katekismus, 1883.
138. Vrt. Johannes XXIII, kiertokirje Pacem in terris: loc.cit., 274.
139. Vrt. Paavali VI, kiertokirje Populorum progressio, 10, 41; loc.cit., 262, 277-278.
140. Vrt. Benedictus XVI, Puhe Kansainvälisen teologisen komission jäsenille (5. lokakuuta 2007); Insegnamenti, III, 2 (2007), 418-421; id., Puhe kansainvälisen luonnollista moraalilakia käsittelevän kongressin osanottajille (12. helmikuuta 2007): Insegnamenti, III, 1 (2007), 209-212.
141. Vrt. Benedictus XVI, Puhe Thaimaan piispainkokouksen jäsenille ad limina-vierailulla (16. toukokuuta 2008): Insegnamenti, IV, 1 (2008), 798-801.
142. Vrt. Paavillisen maasta muuttavien ja matkalla olevien sielunhoidon neuvoston instruktio Erga migrantes caritas Christi (3. toukokuuta 2004): AAS 96 (2004), 762-822.
143. Johannes Paavali II, kiertokirje Laborem exercens, 8: loc.cit., 594-598.
144. Puhe eukaristian vieton lopussa työntekijöiden juhluvuonna (1. toukokuuta 2000); Insegnamenti XXIII, 1 (2000), 720.
145. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje Centesimus annus, 36: loc.cit., 838-840.
146. Vrt. Benedictus XVI, Puhe YK:n yleiskokoukselle (18. huhtikuuta 2008): loc.cit., 618-626.
147. Vrt. Johannes XXIII, kiertokirje Pacem in terris: loc.cit., 293; Paavillinen oikeudenmukaisuuden ja rauhan neuvosto, Kirkon yhteiskunnallisen opetuksen kompendium, 441.
148. Vrt. Vatikaanin II kirkolliskokous, pastoraalikonstituutio Gaudium et spes, 82.

149. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Sollicitudo rei socialis*, 43: loc. cit., 574-575.
150. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 41: loc.cit., 277-278; vrt. Vatikaanin II kirkolliskokous, *Gaudium et spes*, 57.
151. Vrt. Johannes Paavali II, kiertokirje *Laborem exercens*, 5: loc.cit., 586-589.
152. Vrt. Paavali VI, apostolinen kirje *Octogesima adveniens*, 29: loc.cit., 420.
153. Vrt. Benedictus XVI, Puhe Italiassa olevan kirkon IV. kansallisen kongressin osanottajille (19. lokakuuta 2006), loc.cit., 465-477; id., saarna messussa, Islinger Feld, Regensburg (12. syyskuuta 2006): loc.cit., 252-256.
154. Vrt. Uskonopin kongregaatio, Instruktio *Dignitas personae* eräistä bioetiikan kysymyksistä (8. syyskuuta 2008): AAS 100 (2008), 858-887.
155. Vrt. kiertokirje *Populorum progressio*, 3: loc.cit., 258.
156. Vatikaanin II kirkolliskokous, *Gaudium et spes*, 14.
157. Vrt. 42: loc.cit., 278.
158. Vrt. Benedictus XVI, kiertokirje *Spe salvi*, 35: loc.cit., 1013-1014.
159. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 42: loc.cit., 278.